

КРИТИЧЕСКІЙ
ПРЕГЛЕДЪ

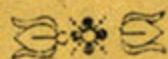
наградомъ увѣнчаногъ дѣла

„КРАЛЬ ДЕЧАНСКІЙ

епось у 8 пѣсама,

одъ

Борѣа Малетића.

WA=229250567

Ф. 19 Ср. 1209. 1

КРИТИЧЕСКІЙ ПРЕГЛЕДЪ

НАГРАДОМЪ УВЪНЧАНОГЪ ДЪЛА:

„КРАЛЬ ДЕЧАНСКІЙ“,

епось у 8 пьсама,

одъ

Ђорђа Малетића.

У НОВОМЪ САДУ,

Печатано писменима І. Каулицій.

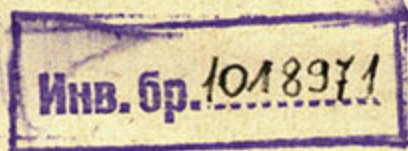
1 8 4 6.

Ein Gegenstand ohne Geist, und Geistespiel ohne
Gegenstand, sind beide ein Nichts in dem ästhetischen
Urtheile.

Schiller.

Um Prosa zu schreiben, muß man etwas zu sagen
haben; wer aber nichts zu sagen hat, der kann doch
Verse und Reime machen, wo dann ein Wort das andere
gibt, und zuletzt etwas herauskommt, das zwar nichts
ist, aber doch aussieht, als wäre es was.

Goethe.

Као што се изъ обичаева буди когъ народа характеръ нѣговъ може извести, тако се исто, по момъ мнѣнію, изъ критика у књижевности ма кога народа најправедни судъ о степену знаня и просвѣте нѣгове дае изрећи. Гди се читатели устручаваю и плаше, свое мнѣніе о прочитаной књизи явно изрећи, ту е ясный и неоспоримый знакъ признаваня свое слабости, знакъ слабогъ поузданя у свое силе, знакъ незнаня. Напротивъ тога, гди су се годъ критике появиле, ту е увекъ быо знакъ пробуѣне самодѣятелности, испытываюће силе душевне, знакъ почетога лѣпогъ развіяня духовногъ. Придржаваюћи се овогъ правила, мыслимъ, да могу праведно поздравити появившу се нову зору у вашой књижевности, коя истина слабимъ своимъ зракомъ іоштъ не пробила све краеве таме и незнаня, ал' не доцнѣ за нѣомъ наступаюћи сунчани зрацы и ту таму среѣно разгнати. Кадъ бы свакій хтѣо изповѣдити и признати, кога е критика освѣстила и на праваць извела, безъ кое бы може быти до вѣка остао у своемъ предразсудку, глупости и незнаню, одобраваюћи ово или оно само по *другомъ*, или по чувству своемъ, безъ икаква садѣйства строггъ и зрелогъ разума: онда ми небы нужно было укоравати оне, кои су и данасъ найвећи противницы критике. Нѣово е правило: нека пише, како кои зна; или, кадъ теби неваля, напиши болѣ, а немой критизирати. Кадъ овако мысле, и говоре *они* люди, кои се међу просвѣчене и научене брое, онда се нетреба чудити, што се кодъ насъ слава списательска

на суду гомиле, и на великой продаи кнѣига о-
снѣва. Но колико мало овай судъ важи, довольно
свѣдочи то, што кодъ толикогъ шума и празне
вике, слава таквы писателя са смрѣу нѣиовомъ
заедно престае и чезне као димъ. Слабо обзируѣи
се на гомилу оны малоумны, кои по веѣой ча-
сти збогъ тога на критике вичу, што сами нису
у станю ни две у накрсть о чему прословити, што
се немогу да усуде и найманѣ што буди о ка-
квомъ дѣлу явно реѣи, предузео самъ, да но-
воизишавше дѣло: „Краль Дечанскій, епосъ у 8
пѣсама“, претресемъ съ ономъ строгосѣу, каква
се одъ безпристрастне критике изискуе, тымъ
више, што е то дѣло *прео кодъ насъ наградомъ
увѣнзано и то* „по еднoгласной одобрителной пре-
суди избраны судія“ као што Г. I. Суботиѣъ у
свомъ обявленію вели. Ово е и збогъ тога нуж-
дно, да бы се могло увидити, како пристрастно,
или болѣ реѣи, худо суде избране судіе а за-
ключити, како се треба на судъ нѣиовъ ослонити.

Найвише ми е пало у очи, што Г. Суботиѣъ
посла свое дѣло меѣу Србе безъ икаква предгово-
ра и преправке читателя за ову струку пѣсмотвор-
ства, коя е готово свима Србима непозната, као
да Срби *савршено* знаю, шта е то „епосъ“? Или
е може быти ’отимице изоставіо опредѣляванѣ
понятія истогъ предмета, што бы се морао одъ
части упустити у описиванѣ правила, чимъ бы
самъ себи саломіо крыла, што бы се морао сва-
кій часъ обзирати, да ли се веѣъ написано савршено
слаже съ положенимъ правилами. Да бы се дакле
читатели баръ одъ части съ наведенымъ предме-
томъ упознали, мыслимъ да ће нужно быти,
да овомъ приликомъ у кратко о епосу пробе-
сѣдимъ и главна правила, на коима е основанъ,

положимъ; како ће по њима свакій лакше моћи о дѣлу Г. Суботића судити, и увидити, шта му оскудѣва.

Найсилнѣе и найслађе чувство, кое е природа у людско срце усадила, пробуђено спољашњимъ любљивимъ предметомъ излило се најпре и најпре у њажной туги или радости, у оплакиваню презрене или тайне любви, или у опѣваню небесне радости, обчаравајуће лѣпоте, њажности и доброте любљивогъ предмета. Ту е првый изворъ пѣсмотворства, бистарь, крѣпителань и пріятань, као њѣдро природе, изъ когъ е произтекао; ту е првый простый образъ у крайнимъ чертама описанъ, на комъ су доцнѣе столѣтїя радила и поправляла, на комъ е чедо мудрости, образованя и углађенога вкуса — вѣштина — последню черту довршила. У любовнимъ дакле пѣсмама появио се првый путъ выпрениый онай даръ, кои е доцнѣе човека крозь цѣлый животъ пратио; у предѣлу невинности и простоте почела су се првый путъ некая крыла поезіе упражнявати, она крыла, коя су доцнѣе облаке превысила и небо са земљомъ с'единила. Гди е само чувство топле и едре прси невина човека подизало, ту су се наравно рѣчи саме одъ себе у пѣсму слагале; но те су пѣсме морале на себи носити печать ограниченогъ ума и изкуства, печать простоте и низкости. Доцнѣе текъ, почемъ се разумъ развіо, изкуствомъ и знанѣмъ обогаћіо, и почемъ су и друга смѣшана чувства наравнымъ путемъ душу почела подизати, почела су се и крыла силе уображеня у пространіи кругъ упуштати. После любви и други природны предмета морао е бити првый предметъ, кои е пазльивость пѣвца на себе обратио, и чувства му побу-

дію, юнацтво. Борба са грабљивимъ и прождрљивимъ звѣровима и побѣда надъ њима бацила є прве жиле почитаня справъ юнака у прси нѣговы сажителя, и степенъ овогъ почитаня опредѣлявало є понайвише чувство; а почемъ є увѣкъ кодъ пѣвца нѣжнїе чувство, него кодъ другогъ: то є и почитанѣ нѣгово было веће и силнїе. Овымъ начиномъ одушевлѣнъ, изливао є жаръ свога чувствованя у пѣсмама, у славлѣню учинѣны врстны дѣла юнака. Одъ туда првыи постанакъ епоса, кои є доцнїе у старомъ вѣку до свога савршенства дошао. Одъ простогъ приповѣданя юначки дѣла и славе юнака, постаде доцнїе съ планомъ и намѣромъ изведена и у стихъ сложена приповѣдка народна, имаюћа за предметъ свой повѣстницу цѣлога народа у знатнымъ и славнымъ догађаи-ма и юначкимъ дѣлма преминувши юнака. Образаць оваквогъ у строгомъ смыслу епоса сачувало намъ є време као красный споменикъ некадашнѣ вештине у Омировой Иліяди.

Садъ намъ є лако опредѣлити, шта є епосъ. Епосъ є родъ пѣсмотворства, и опѣва у приповѣданю збытія, коя се односе на свѣтъ, човечество и животъ людїй; ерь епосъ є грчка рѣчь и значи: сказка или приповѣдка, коя су се имена доцнїе на производе приповѣдаюћегъ пѣсмотворства пренела.*) Ово нетреба изгубити изъ вида, да бы се лакше сватила и поняла разлика изъ међу епоса и епопее, коя ће се мало ниже поставити. Подъ именовъ дакле епосъ разумѣва се у общегъ приповѣдаюће пѣсмотворство, кое се не само важносћу предмета, но и формою, коя се

*) Види: Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste, 36 Theil. Leipzig 1842.

у образованю посредствомъ историческогъ развіянн
склоплѣногъ цѣлогъ састой, као и живымъ пред-
ставлянѣмъ препоручуе и допада. Изъ овогъ е
доцнѣ постала епоеа или юназкій спѣвѣ, имаюћи
за предметъ свой, свѣтско историческій догађай,
кои чудноватосћу своіомъ чувства выпрености
и дивлѣнн у нама пробућуе. Предметъ епоее
нѣ никадѣ строго историческій; ерѣ цѣль епи-
ческогъ пѣвца нѣе, да читателѣ у знаню и
изкуству обогати, већъ да и, дѣйствовавѣмъ
на чувство, увеселява. Збогъ тога свакій епи-
ческій пѣваць бира само оно изъ каквогъ
важногъ историческогъ догађая, кое е най-
сходнѣе за постиженѣ нѣгове цѣли, т. е. оно вре-
ме збытія, кое е съ многимъ предидућимъ узро-
цыма скопчано, да бы на овима сила уображенн
свою слободу показала и оно у живо описанимъ
и улѣпшанимъ епизодама (уметцыма) срцу на-
кнадила, што му строго исторически описанѣ
предметъ одузима. У епизодама дакле лежи по-
главито свойство епоее, што главно приповѣ-
данѣ често прекидаю и рекао бы изъ нова при-
повѣдку почию, но тако, да на послѣдку опетѣ
съ цѣлымъ у саюзу стое и за свршетакѣ дѣла
као необходимо вуждне показую се; што пред-
ставлянѣмъ непрестане живости и раднѣ не само
особа' већъ и мртвы предмета, прошлость у са-
дашность претвараю. Тако намъ Омирѣ не опи-
суе Ахилесовѣ штитѣ само по споляшности, по
форми и добротѣ, већъ насѣ води у ковачницу
вештака, и ту намѣ показуе, како постае штитѣ
мало по мало, одѣ найманѣгъ парчета до най-
већегъ, одѣ првогъ на нѣму образа па до послед-
нѣгъ. Тако се Агамемнонѣ у самомѣ облагеню по-
казуе у раднѣи, и облачи предѣ нама парче по

парче; Аполонъ лети съ Олимпа лютить, да Грке казни, звечи на нѣму оружіе и стрѣле, и ре-
 као бы на наше очи одапинѣ отроване стрѣле —
 и тако е *све* у непрестаномъ мицаню и раднѣи.
 Тако се *све* особе дѣйствующе показую у свой
 сили афекта, у споляшнѣимъ знацыма, и нагна-
 ѣую преимуѣство драмме у мимики и у нагломъ
 развіяню *огевидногѣ* дѣла. У епопеи нема тако
 великогѣ замршая, развіяня и размршая, као у
 драмми, нити има непрестаногѣ подранѣиваногѣ
 любопитства и очекиваня, како ѣе се на послѣд-
 ку *цѣла стварь* свршити, веѣъ за любопитствомъ
 у епизодама често пороѣенимъ слѣдуе на скоро
 и свршетакъ поединогѣ предмета. У Омировой
 Иліяди свакій е образъ и свакій предметъ по се-
 би лѣпъ, као цвѣтъ у китнястомъ вѣнцу: сви
 нѣгови юнацы заслужую нашу любовъ и дивлѣнѣ
 и за свакогѣ се готово *еднако* заузимамо. Ахиль
 у гдикоіой прилицы ніе ништа веѣи од Діомеда;
 онай побѣѣава найвеѣегѣ Троянскогѣ юнака
 Хектора, а овай самогѣ Марса, страшногѣ Бога
 рата и оруж'я. Кодъ еднога е *величество*, кодъ
 другога *лукавство и мудрина*, кодъ треѣега
многогодишнѣ изкуство и. т. д. кое сву пазльи-
 вость нашу на себе обраѣа, и различита чувства
 у нама производи, као: чувство *веселости и са-*
жаленя, чувство *патетическо*, чувство *вы-*
спренности и дивлѣня и. т. д. тако да готово на свр-
 шетакъ и заборалямо. При свемъ томъ, да не-
 бы цѣло на какво разкомадано дѣло наличило,
 мора цѣло дѣло *еданѣ* духѣ оживлявати, мора
 основно чувство надвѣсіе држати и свима осталимъ
 чувствама правацъ прописивати, а то е чувство
гудноватогѣ, кое се пробуѣуе, кадъ се *односи*
преестественно на естествено или другумъ рѣчма,

умѣшаномѣ судьбиномѣ, коя свимѣ дѣлма и збытіяма управля, и коіой слободна людска радня съ осталимѣ збытіяма къ достиженю нѣне цѣли служи.

Ова е судьбина у Омировимѣ дѣлма представлѣна у *митологii*. Юпитерѣ у засѣданію Богова рѣшава паденіе Трое, и сами Богови, као заштитници ратујући страна, пристаю у битку, и онако людскимѣ дѣлма управляю, како ће се *судбина* извршити. У доцнія времена, кадѣ е свѣтъ христіянства просійнуо, и кадѣ е философія бистрии погледѣ у природу и планѣ свѣта бачыма, ступила е на мѣсто *старе судьбине*, коя е людску слободу као просто орудіе выше волѣ употреблявала, *огисѣна судьбина*, коя свою цѣль постизава безѣ савршеногѣ уярмѣня и одрицаня моралне людске слободе и свѣсти. Да бы ово яснѣ было, навестѣ ѣу моимѣ Читательима Дуршово сравньиванѣ свѣсти грчке и христіянске. „Гркѣ истина осеѣа, да е на противной страни природе слободанѣ, и труди се, да свимѣ своимѣ дѣлма свою слободу одржи; но о савршеной духовной слободи іоштѣ нема свѣсти. Онѣ влада надѣ природомѣ, но іоштѣ не може мыслити, да е одѣ волѣ Богова независанѣ. Што Богови оѣю, то онѣ мора до чини; збогѣ тога е воля Богова ограничаванѣ нѣгове слободе, и збогѣ тога му одричемо савршену духовну слободу. Свѣсть слободе Боговима ограничене доноси собомѣ, те свое дѣланѣ другчіе поня, него христіянинѣ, кои о *оной* слободи има свѣсть, кою ништа на небу и на земли не може принудити, ако сама себи недае правацѣ и т. д.

По овоме борба народа са судьбиномѣ или представлѣнѣ борбе людске снаге у обтше, а осо-

бито снаге слободне волѣ са силомъ судьбине сачинява характеръ епопее или юначкогъ спѣва. *) Слобода дакле и нуждность у безпрестаной су борби, и тако се естетическій задатакъ ове струке епоса и нѣговогъ дѣйствованя састои у представлѣню борбе ове непріятелске силе. Юначкій спѣвъ захтѣва дакле дѣйство людскогъ т. е. поредъ физическе силе и *душевномъ силомъ* снабдѣвеногъ суштества, но кое є границама времености подчинѣно, и кое се противу природне нуждности и противу нападаня други'на слободу одупире. По ономъ су дакле свойства юначкогъ спѣва: *естетическій описъ снаге, одважности, благородства и достоинства пуногъ, великогъ, выпреногъ и свеганогъ, патетическогъ и тронителногъ*. Найпрече є естетическо дѣйство юначкогъ спѣва, идеално или узвышено одупираѣ противу велики', за време борбе еднако растеѣи' препона и опасностей, у кои' побѣди показує се снага юнака.

Подъ овимъ условіємъ сме само една особа быти у средоточію пѣсничкогъ представлѣня. Све се око овогъ юнака у цѣломъ дѣлу окреѣе, све є збогъ нѣга наведено, и све є съ нѣговомъ борбомъ и снагомъ у прекомъ или далѣмъ одношеню и саюзу. И сама узгредна дѣйства несмею, по обштымъ законима органического цѣлогъ, пазливостъ одъ главногъ дѣйства одвратити, веѣ мораю на развіянѣ и допуњаванѣ цѣлога дѣйствовати. У осталомъ зависи одъ волѣ пѣвца, да ли ѣе юнакъ дѣла среѣанѣ или несреѣанѣ на послѣдку быти, оѣе ли непріятельска сила надъ нѣимъ, или онъ надъ судьбиномъ побѣду одржати.

*) Види: Das Gesamtgebiet der teutschen Sprache nach Prosa, Dichtkunst und Beredsamkeit theoretisch und practisch dargestellt von Karl G. L. Pölig. III. Band.

У првомъ случаю мора пасти као *правый* юнакъ, кога ніе могло ништа поколебати, кои єи у последнѣмъ часу показао людско достоинство, слободну и непреклону волю и кои надъ своимъ неприятелѣмъ *духовно* побѣду одржава, кадъ неможе физически. Сила, съ коіомъ се юнакъ у борби представля, несме быти знатно веѣа одъ снаге юнака, а тако исто ни снага юнака ни веѣа ни претежнїя одъ неприятельске силе, да несбы у првомъ случаю збогъ напредъ познате побѣде *предметъ* важность свою у очима нашимъ а у другомъ случаю юнакъ наше саучастїе и дивлѣнїе изгубїо. Само ѣе се онда дакле воля и любопытство наше одржати, ако се буде показивала снага юнака са постепено растеѣомъ силомъ неприятельске судьбине у равной мѣри до края спѣва.

Пѣваць немора у юначкомъ спѣву ону строгость истине историческе наблюдавати, кою историкъ увѣкъ предъ очима има, као што є речено; нѣговъ є предметъ по закону идеала, у свѣту силе уображеня створенъ и онимъ лѣпотами и свойствама украшенъ, на којима се око радо бави, а душа съ узхиѣенїемъ борави. Збогъ тога є увѣкъ епопеа огледало, у комъ се душа пѣвца огледа; образъ, у кога чертама вештина, способность, чувство и выспреный даръ пѣвца, или овоме са свимъ противно найяснїе говори. Каква се способность и вештина одъ пѣвца изискуе, видитъ ѣемо мало далѣ на свомъ мѣсту. У доцнїя времена збогъ многостручны предмета и слободѣ вѣвца у ствараню идеала, постале су и друге струке епоса, као: юначкїй шальвивый спѣвъ, романсъ и баллада, легенда, поетическа приповѣдка и басна, о којима неѣу овде ништа бесѣдити, што не спадаю у струку прегледа могъ.

Кадъ читатель, имаюћи предъ собою ова правила, почне читати „епось“ Г. I. Суботића, мора се чудити, како се могло овакво недотупавно дѣло у свѣтъ пустити, мора се дивити ономъ одличію, коимъ е одъ Матице србске *) увѣнчано, а њиме самымъ — Суботићемъ — онако слободно, безъ икаквогъ устручаваня, у обявленію (види С. Н. Новине одъ год. 1845. число 90.) Србству препоручено, дѣло у комъ

1) Нема права юнака, нит' е едно и то сходно време збытія избрано. Г. Суботићъ вели у обявленію свомъ : „Краль Дечанскій доводи предъ насъ мужеве велике прошлости а іоштъ веће будућности: оне као сѣдиномъ у крашене старце, ове као младе юнаке, у којима снага прекиплюе; и тако се ту огледа цѣло столѣтіе кралѣвства и царства србскогъ.“ Ту се дакле представя само прошлость и будућность, а садашньости, коя намъ се приповѣда, и кою бы требало као у драми да гледамо, нема. Прошлость намъ се у приповѣданію представя као нешто узгредно, а опетъ одузима важность садашньости, коя мора све превазићи и коя намъ се мора као жива представити т. е. бугарскій рать, као прошлость у приповѣдкѣ, приповѣда намъ се као славно дѣло бывши юнака а садъ немоћны стараца у ономъ времену, у комъ се ништа не ради, а требало бы, да се найславнія дѣла у нѣму извршую, како бы намъ се чинило, да е то заиста садашньость, а не прошлость, као што то н. п. у драми быва; представя се у ономъ времену, у комъ се по видимома нешто за будућ-

*) Да бы избѣгао често изясняваніе овогъ имена, молимъ, да бы читатели у цѣломъ ономъ дѣлу подъ именемъ „Матица србска“ разумѣвали само садашнѣ званичнике и ѣне у Пешти.

ность справля, за ону будущность, коя намъ е са свимъ непозната, коя насъ се у овомъ тренутку ништа, не тиче, и коя, по показанимъ дѣлма, по буни противу свогъ краля, по неслоги и раздору не обещава ништа особито, а іошть манѣ какву сѣйность! Мѣсто овога требало е описати у найвеѣой слави садашньость, а прошлость да е служила само као освѣтлѣнѣ; ерь садашньость е поглавитый предметъ. Но Г. Суботиѣъ ніе знао, шта ће пре описати, или прошлость, или садашньость, или будущность, па на послѣдку ніе описао ни едно, како валя. Збогъ тога бы много болѣ было, да су славна дѣла Душанова у воѣенимъ ратовима, у укрѣпљаваню и разпространяваню свога царства служила за предметъ епосе, него ова сплетка маѣіе, коя е на послѣдку са свимъ наопако изпала. Да по самымъ дѣлма нема юнака у „епосу“ показатъ ћемо мало ниже.

2) Нема праве судбине, коя е у юначкомъ спѣву найпоглавитіе, као што е мало пре речено. Но да бы намъ се яснѣ погрѣшка у предузетомъ претресаню показала, разясниъ ћемо мало пространіе, у чему се састои судбина у юначкомъ спѣву. Кадъ намъ пѣваць представи, да слѣдство слободне раднѣ людске не зависи само одъ слободне волѣ човека, одъ теженя, труда и напрезаня вѣговогъ, одъ употребляваня свію вѣговы сила и моралны и физически, веѣъ често одъ стичуѣи се обстояте іства, у коима се човекъ налазіо, одъ многи други споляшны догаѣая, кои су често съ радньомъ човека тврдо скопчани; кадъ намъ у дубокой тамі сакривену силу у дѣйствама представи, коя сва збытія на земљи на чудны начинѣ къ предпоставлѣной обштой цѣли води, па и самымъ людскимъ дѣлма, посредствено т. е. узроцыма спо-

ляшньима и обстоятельствомъ управля; кадъ намъ еве тако живо представи, да ясно увидимо, да е какавъ догаѣай *морао* по обстоятелствама и споляшнимъ узроцыма слѣдовати, и то коды пуне слободе дѣйствующи лица, ако ова и нису хтѣла ни намѣравала, да то дѣло произведу: *онда* намъ е показао *судбину*, и то судубину по понятію новіегъ просвѣѣнога времена, узвышену надъ предразсудцыма старога вѣка. Съ ове точке сматрана судбина найболѣ одговара зреломъ разуму, рѣшава многе за насъ непостижиме тайне и збытія, ублажава намъ неспокойство збогъ неизвѣстности о нашей будућности и подиже душу чувствомъ выспренности и премудрости дѣла Божіа.

Садъ да сравнимо съ овомъ судбиномъ судбину у нашемъ „епосу“, кои бы требало, по горнѣмъ доказиваню, *епопеомъ* или юначкимъ спѣвомъ назвати. Судбина е опредѣлила, да Стефанъ пре времена падне, а Душанъ да се прослави, и на тай конаць избрала е за свое орудіе краљицу Марію и кнеза Балдовина. Прву ѣе да заслепи желя за круномъ и владомъ свога сына, а другога любовь према Анѣліи, како ѣе обое иѣи на то, да онога съ пута уклоне, кои имъ прети, желѣный предметъ уграбити, првой круну, а другоме Анѣлію. Балдовинъ у договору съ краљицомъ спрема се на путь, да Душана, изъ потае устрѣли. Душанъ, у наруч'у свое Анѣліе, слади се небеснымъ чувствомъ, а незна, каква му опасностьъ грози, незна, да Балдовинъ изъ крша на нѣга стрѣлу управля. Садъ е рѣшителный часъ, одъ кога свс зависи; садъ се у najveѣемъ любопытству налазимо, како ѣе се стварь свршити, и стрепимо за Душановъ животъ; садъ е време, да судбина грозный овай часъ одврати, и другимъ узроцыма путь къ достиженю свое цѣли разкрчи. Ту е трсбало онакве узроке

навести, кои изъ саме природе слѣдую, и кои бы насъ увѣрили, да е доцни догађай морао слѣдовати, и то безъ повређеня слободе човечіе; но нашъ пѣваць ту квари све, гди бы требао найвећомъ вештиномъ да узроке изведе. Ту се уплеће чудна нагрда, ромый Даба, сатанинь слуга, и одвраћа смртоносну стрѣлу одъ Душана:

„Кнезь Балдовинъ на колѣна пада,
 Па онъ вади стрѣлу найоштрию,
 Коя не да на лѣкъ помислити;
 Дигао е оку соколовомъ,
 Узъ ню око съ кралѣмъ саставіо:
 Даба гужи за ибговы леђи,
 Одъ радости изклибіо зубе,
 О копиту дуге оштри нокте,
 А разроке разбаціо оги,
 На кнеза е едно избульіо,
 Да му шаки ловъ се неомакне,
 Другимъ жмири, на младенце мотри,
 Како покоръ да с' учини већій. —
 Кнезь е краля съ окомъ саставіо,
 Руку дигао, да одапне стрѣлу:
 Ал' га пріянѣ по руци удари,
 И овако полако му шапне:
 „Чекай мало! Јоштѣ кои гасѣ дай му!
 И онако веће дуго неће!
 Да гуемо, шта ће говорити!“

Кадъ се нигди гисти дуси, као служители и извршители волѣ найвышегъ Суштества не уводе, кои бы противна обстоятелства съ пута укланяли; кои бы Душана, любимца свога, за любавъ будуће славе чували и бранили, зашто се овде сатанинь слуга уводи? Заръ ће се таквымѣ гаднымъ орудіемъ судбина служити? — Као што последня три стиха, тако и свршетакъ Балдовиновъ ясно сведочи, да

є то све само крпежъ и натєга у смышляню плана и изводеню *праве* судьбине. Прва найоштрія стрѣла промаши Душана, а устрѣли Анѣлію, кое Балдовина до беснила доведе, те одапне и другу, и на Душана, кога є и по другій путь стрѣла промашила, съ мачемъ нападне. После дуге *неприродне* за юнака борбе, у којой се Балдовинъ Душану „ногама о струкѣ уватио,“ (чуйте!) падне Балдовинъ одъ Душана прободень. Садъ є требало у смрти Анѣліе опредѣлити узрокъ смрти Стефанове и у томъ *судбину* показати, коя другчіе ствари изводи, него што и' люди желе. Г. Суботићъ опредѣлио є тай узрокъ у освети Деановой; но комъ ће се Деанъ осветити, кадь є Балдовинъ, виновникъ смрти нѣгове сестре и дѣде, већъ приміо заслужену казнь? Да бы дакле Деанъ „као видный борацъ недостижне оку людскомъ судьбине,“ као што Г. Суботићъ у обявленію вели, смръть Стефанову произвео, морао є Балдовинъ у најжесѣимъ мукама на самртномъ часу: *лажъ* употребити, морао є *слагати* да є *краль хтѣо снау*, а *кральца сына убити*,

„Краль на снау, кральца на сына

У руку ми оштру даше стрѣлу,“

кое є Деана навело, те є Стефана убіо. Збогъ тога дакле, што се ніе умео другій и то *правый* узрокъ наћи, морала се природа погазити, морала се *неприродна* лажъ скрпити. Да човекъ безъ икаква узрока на самртномъ часу лаже и то тако, да та лажъ съ нѣговимъ знаніемъ нѣгове *наивеће* пріятелѣ упропасѣава, коима є срцемъ и душомъ было оданъ, а то су: *краль и кральца* — то є са свимъ *неприродно*. Да бы ово пребацыванѣ избѣгао, навео є Г. Суботићъ, да є Балдовина на то навела *ужасна мисао*, да ће Ан-

ѣелія Душану остати, кадъ е чуо, да она іоштъ живи, и да ѣе раве преболѣти, а изгубіо е изъ вида, да ту мысао ніе могао никако ви имати. Балдовинъ е найоштрію стрѣлу на Душана извадіо,

„Кнезь Балдовинъ на колѣно пада,

Па онъ вади стрѣлу найоштрію,

Коя неда на лѣкъ помислити“

и одъ те е стрѣле пала Анѣелія: дакле е знао, да Анѣелія неѣе рану преболѣти, нит'га е могла та мысао мучити и ва дажъ навести, што Душаву остае, веѣъ е морао бити спокойнии, што е оно благо, за кимъ е чезнуо, и кое ніе могао добити, баръ и *другоме отео*. Но кадъ бы и допустіо, да е та мысао имала мѣста, опетъ е дажъ са свимъ наопако изведена, што не упропасаѣва свога неприятеля Душана, веѣъ невина краля и краљицу, нѣгове благодѣтелѣ. — Мѣсто дакле да насъ узроцы догаѣая изведени увѣре, да е то све тако морало бити, види се ясно, да е главный узрокъ смрти Стефанове скрпѣнъ, види се натега и неумѣшность сачинителя. Какве е требало узроке навести, да бы се могао у нѣима прстъ судбине примѣтити, показат' ѣе се на свомъ мѣсту.

3) Узгредна дѣйства, или уметцы, кои бы требало, да самомъ нуждомъ постаю, и да су съ цѣлимъ дѣломъ у тесномъ саюзу, показую се у овомъ дѣлу безъ икакве готово свезе, и безъ нужде тако, да безъ нѣинебы се никакавъ уштрбъ главной цѣли нанео. Уметцы се употребляваю као помагаюѣа средства къ достиженю естетическе цѣли, као допуњаваня изоставѣногъ и мораю самомъ нуждомъ постати, тако да и' читатель *самъ изтекиса и захтѣва* као изясняванѣ непознатогъ. Такви уметцы мораю бити твердо скопчани са *цѣлимъ дѣломъ*, мораю такви бити, да читателю

време прекинуте приповѣдке не буде теготно и мораю имати свезе съ будућимъ судбинама представити се имаюћи' особа и съ догађаима, на којима ће се свршетакъ дѣла основати. Но кодъ Г. Суботића утрпањ е бугарскій ратъ само збогъ тога, да бы се славна дѣла Душанова у *прошлости* представила; а то е противъ саме природе юначкогъ спѣва, кои себи *известно време* избере, и прошлость са свимъ одъ садашности одцѣплюе, *ону прошлость*, коя съ будућимъ догађаима или са садашностью немаю никакве свезе, а такавъ е бугарскій ратъ. Сачинитель е избрао себи онай просторъ времена за свою радню, у којој е сплетка краљице Маріе противъ Душана, краљу Стефану дошла главе, и почивѣ е са славомъ крстногъ имена Стефановогъ. Ту е дакле излишна наведена приповѣдка и то у онако великомъ пространству, да *сама двадесетъ и еданъ листъ* (чуйте!) заузима, одъ стр. 11. до 53.

Главна цѣль, збогъ кое се у юначкомъ спѣву сва средства у дѣйство поставляю, којој су за любовь различите силе, физическе и моралне, уплетене, и коя на читателя найвише дѣйствуе, мора имати оне важности, коя е у станю и *сама по себи*, безъ околны подпора и примамљивы украса, пазливость читателя на себе привући и любопытство увѣкъ у живости одржати. Ако стихотвораць нема те вѣштине, ако нема выспреногъ дара, да такву цѣль себи представи: онда е све проиграо, и залудъ му е сво усиляванѣ, па и найвышій полеть силе уображеня и фантазіе у ствараню узгредны образа; залудъ му е савъ трудъ око лѣпоте поедины частій, ерь духъ читателя, покрай свега нагомилаваня исти лѣпы образа, никакве ране не налази, остае му у прсима нѣка празнина, и срце му на послѣдку

ладно остае. Такво е дѣло подобно ономъ живопису, у комъ су слике и околни предмети по спољашности лѣпо изведени, но у којима нема идее, нема живости, нема духа, већ су као случаемъ намѣштени. Овакавъ е и юначкій спѣвъ Г. Суботића: покрај оноликогъ улѣпшаваня, утрпаваня и нагомилаваня узгредны дѣјства, опетъ е цѣло безъ икаква живота, безъ оногъ живота, кои бы намъ могао као магнетическа сила духъ узвысити. Нѣгова е главна цѣль: самогъ сплеткомъ произведена смртъ Стефанова, мѣсто да е славна дѣла, борбу чувствене природе съ моралномъ снагомъ, выспрене появе духа у борби съ противностима и препонама за оной главный задагакъ узев. Сама сплетка не заслужуе оваквогъ труда ни одличія, да у юначкомъ спѣву судьбину представя. Кодъ нѣга узгредна дѣјства безъ нужде едну трећину заузимаю, а оно, што главной цѣли води, тако е са слабе точке сваѣно, а тымъ истымъ погрѣшно и противу природе описано, да читатель, докъ безъ икаква любопытства, пуць незадовольства у теченю дѣла краса юнака тражи и нигди га не налази, на послѣдку кнѣигу изъ руку оставя безъ икаква пробуѣна чувства, безъ узвышена духа, безъ дивлѣня, безъ сажалѣня, нит' може имати ясна понятія о правой намѣри сачинителя. Кодъ нѣга ни еданъ характеръ ниѣ по свима околностима и збытіяма погоѣенъ, а природне появе, природни предмети, и природни знацы на лицу особа наопако описани. Кодъ нѣга е юнакъ премѣнливъ као дѣте, часъ е лютитъ а за тымъ одма, безъ довольногъ узрока, тихъ, миранъ и кротакъ, часъ е жалостивъ, као да е савъ свѣтъ на нѣга нао, а одма за тымъ нѣжанъ и бавя се съ любовнымъ

предметима. Кодъ нѣга е крале Дечанскій у едно и исто време и старъ и младъ, и мударъ и лудъ, и постојанъ и непостојанъ, и умѣренъ и неумѣренъ, и државникъ и простакъ. Кодъ нѣга е Анѣлија и стидна и безстидна, и невина и разпуштена, и природна и неприродна; а краљица, као орудіе непријателске судбине Душанове, часъ као фурія, а часъ као кротка, смирена и побожна; часъ пакостна, завидљива и осветолюбива, а часъ нѣжна и спокойна; на едномъ мѣсту утвора и вешта у обманљиваню и наговараню краля, а на другомъ проста и неука. Умѣшане особе изгледаю као лутке, съ којима се дѣца за садъ забавляю, а после и' подъ креветъ баце. Но да небы овакавъ обштыи прегледъ дѣла гдѣкое читателѣ у сумню о истини наведены рѣчій довео, мыслимъ да ѣе нужно быти, да почастный прегледъ предумемъ, и тако ѣу прво изпытати юнака дѣла.

У обявленію вели Г. Суботиѣъ: „Крале Дечанскій *опѣва смртъ Стефана Уроша III*, сына великогъ *Уроша Милутина*, отца силногъ *Стефана Душана*, кои међу великимъ отцемъ и юшть *вѣшимъ сыномъ* стои, као мученикъ и свѣтитель, међу земскимъ свѣтилама небесно.“ Изъ овога найвише, као и збогъ наслова заключимъ, да е крале *Дечанскій* юнакъ спѣва, главно лице, око когъ се сва збытія окреѣу, збогъ кога е свакій и найманый догаѣай уплетень; изъ тога самъ заключію, да е цѣль и намѣра пѣвца была, да намъ *Стефана Уроша* представи као *образацъ гестигости и врлине*, као *образацъ мудра, смирена, кротка, побожна и добродѣтелна владателя*, као *небесно свѣтило на земљи*, као *муженика или свѣца*. Но у самомъ дѣлу правый е инакъ *Душанъ*, *нбеса се*

слаена дѣла, юначество, слобода и любовь народа према нѣму опѣваю, *и бга* пакостни умышляи ма-
тїе кральце, мрзость, злоба и osveta Валдови-
на збогъ Анѣліе гоне. Мы тражимо у юначкомъ
спѣву *юнака*, а не светца, тражимо *твердый и*
постояный духъ у бѣди и несреѣи и у борби, а не
смиреность, кротость и побожность; тражимо о-
наква мужа, когъ ѣмо не само *пожитовати и*
любити, веѣъ комъ ѣмо се и *дивити*; не тра-
жимо мученика збогъ слабости физическе и мо-
ралне, збогъ саме побожности, веѣъ збогъ ве-
лике несреѣе, коіой сва снага и физическа и мо-
рална ніе могла одолѣти. Збогъ тога отаць пре-
ма сыну изчезава и црни се као ноѣъ у сравнѣню
съ даномъ, мѣсто што бы требало да онъ као
юнакъ епопее, све превазиѣе своимъ лѣпимъ свой-
ствама, своимъ юначствомъ, своіомъ борбомъ и сво-
іомъ добродѣтели. У борби съ опасноѣу показуе
се юнакъ, по величини бѣде и зла, суди се о од-
пору юнака, о нѣговой неустрашности и слободи
и сили духа. Што е веѣа опасность, што е жес-
ѣа судбина, коя га гони, и што е веѣа борба,
то е све сѣйвїя побѣда, то се све више дивимо
юнаку, и све га више любимо и почитуемо. Бор-
ба ова юнака, не састои се само у физической
снаги, у одпору тѣлесны сила противу насртаю-
ѣегъ зла и опасности, веѣъ у борби духа съ
афектомъ и съ несреѣомъ, у одржаной побѣди
душевной надъ чувственомъ природомъ. Гди сла-
бый духъ подъ теретомъ найвеѣе опасности, бѣ-
де и физическогъ страданя клоче и пада, ту се
юначкїй духъ у своіой моралной слободи надъ
несреѣомъ узвышава, као орао надъ облацыма.
И *и пакѣ* савршено увиѣа свое зло и предстоѣѣу
несреѣу, и онъ савршено осеѣа болю, тугу и жа-

лостъ, као свако чувствама снабдѣвено суштество, но одтврднута воля и надъ свакомъ земномъ силомъ узвышена морална снага и слобода, не да се савладати, и у выпреномъ позорю, у борби одсудной, гди самый физическій животъ постае жертвомъ опаке и ужасне несреће, задржава свою владу и показуе у знацыма споляшнымъ свое величество, као тихій свѣтъ сунца, кадъ се са земљомъ прашта. „Юнацы“, вели Шиллеръ, „о сеѣаю сва страданя човечества онако исто, као и други, и то и' управо чини юнацыма, што страданѣ силно осеѣаю, и опетъ се не даю нѣмѣ вадвладати. Они любе животъ онако исто ватрено као и мы, но ово чувство не влада съ нѣма тако яко, да га не могу жертвовати, кадъ дужности чести или човечности захтѣваю.“ Као образаць вештине, кою е грчкій ликорезаць у овой струцы у кипу Лаокоона показао, кога су две грдне змѣ съ дѣцомъ нѣговомъ, по Виргиліевой енеиди, прождрле, и кою е Винкелманъ разяснио, употребіо е Шиллеръ у свомъ дѣлу „*Ueber das Pathetische*“ за примѣръ, и изъ тога е извео правила и границе, кои' се вештакъ има придржавати. Да бы се горенаведено болѣ разяснило и у самимъ чувственимъ знацыма живо представило, навест'ѣу овде поменуто Винкелманово описиванѣ: „Лаокоонъ е (види овай образъ у С. Н. Листу одъ год. 1837 числу 50.) природа у найвећой боолѣи, по образу човека направлѣна, кои се труди, да свѣдому снагу духа противу нѣ прибѣре, и докъ страданѣ нѣгово мушкуле напреже и живце затеже, показуе се снагомъ оружаный духъ у набраномъ челу, и прси се подижу притѣснѣнымъ дисанѣмъ и задржаванѣмъ изражавани чувства, да бы боолю у себе примиле и затвориле. Страш-

льиво уздисанѣ изпразниое долню часть тѣла (трупа) и бокове, кое намъ дае у исто време судити о дѣланю утробе. Но иѣгово собствено страданѣ рекао бы, да га манѣ страши, него мука иѣгове дѣце, коя лице свое къ отцу обраћаю и за помоѣ вичу; ерь родительско срце изражава се у тужнимъ очима, и сажаленѣ рекао бы плива надъ нѣима. Лице му е пуно яда, ал' не цвили, очи суму къ вышой помоѣ обраћене. Уста су му пуна туге, и одпуштена долня устна нѣоме е отежчана: но у горе подигнутой горнѣой устни помѣшана е иста съ боолѣомъ, коя се съ пробуѣнимъ неповольствомъ, као збогъ каквогъ незаслужногъ, недостойногъ страданя, у носъ подиже, овай напреже, и у разширенимъ и уздигнутимъ носдрвама показуе се. Изподъ чела е борба изъ меѣу боолѣ и одпора, као у едной точки с'единѣна, врло живо изражена; ерь докъ бооля обрве у высъ диже, притискуе браненѣ противу тога месо надъ обрвама доле къ трепавицы горнѣой тако, да е ова навученымъ месомъ готово са свимъ покривена. Природу, кою вештакъ нѣ могао улѣпшати, трудіо се, да е више развіену, више усилѣну и силнѣю покаже: онде, гди е найвеѣа бооля положена, показуе се найвеѣа лѣпота. Лѣва страна, на кою змѣя беснымъ угризомъ свой отровъ просипа, страда, рекао бы, найсилнѣе найближимъ срцу осеѣанѣмъ и т. д.“

Ко не види у овимъ чертама величествену борбу духа съ чувственомъ природомъ? кога не ѣ тронути овако описанный образъ, и ко се не ѣ дивити оваквой сили духа? Оваквомъ дакле силомъ духа треба да е юнакъ у юначкомъ спѣву оружанъ, овакву страшну и силну борбу треба да претрпи, ако пѣваць жели, да заслужи

свомъ юнаку наше почитанѣ, ако жели, да му се дивимо, и да *нѣга* збогъ показане дивне вештине вѣнцемъ награде увѣнчамо, кадъ не можемо юнака *нѣговогъ*. Крозь цѣло дѣло, у свима догаѣаима живота, треба да се одликуе ова борба юнака; у вештой промѣни тужнога на чудновато, и у подранѣваню опасности и одпора треба одржати у нама чувство чуднога и выпренога, кое е поглавита черта юначкогъ спѣва, и чимъ се найвише одъ трагедіе разликуе. У юначкомъ спѣвугони юнака ужасна судьбина, да бы се у нѣой као правый юнакъ, да бы се выпренный духъ *нѣговъ* у цѣлой своіой сили показао, као муња у тамной моћи; у трагедіи показую се добра свойства и выпрена добродѣтель главногъ лица, да бы се несреѣа ясниѣ показала и да бы се ова веѣма срца намъ коснула.

Садъ да видимо юнака нашегъ спѣва. Краль Дечанскій има сына Стефана Душана, кои носи име краля збогъ заслуга и одличны свойства. Кральица Марія, видеѣи, како народъ любви и почитуе Душана, побои се, да іой небы пасторакъ сыну іоштъ неякомъ престолъ отео, стане кодъ краля павѣкати на Душана, као да овай тайне умышляе има, да отцу старомъ отме престолъ, и да збогъ тога око себе скупля ватрену младежь; стане га савѣтовати, да Душана изъ Скадра къ себи у Призренъ позове, и ту да га кодъ себе задржи, да му не бы опасанъ быо. Краль се склони, позове Душана, задржи га дуже време кодъ себе, и на чесѣа пытания овога, што га е звао, и кадъ ѣе га одпустити, избѣгава плашльиво рѣшителный одговоръ, докъ се на послѣдку Душанъ съ кральицомъ збогъ поисканогъ одпуста не завади тако, да е на ню саблю потегао, збогъ

чега га отаць у тамницу баци, но сутраданъ се покае и одпусти га Скадру на Бояни. Међу тымъ извѣщенъ Деанъ, братъ Душанове любезнице, о намѣри кральице, разгласи, да е Душанъ затворень, и позове многе младе войводе на оружје, да Душана затвора ослободе, но у путу га сретне Душанъ и врати га натрагъ съ людма. По краткомъ времену отиде Душанъ своіой любезницы, а за то време скупе се остале войводе съ четама, незнаюћи, да е Душанъ дошао. Кральица добіе гласъ о той войсцы, и побуни старца, да скупи войску противу сына, а овога войсцы да изда налогъ, да се разлази. На тай конаць буде посланъ Балдовинъ, соперникъ Душановъ у любви прама Анђелии, и тайный помоћникъ и извршителъ планова кральичины, кога на части войводе у присутству Душана на мртво име изтуку. Балдовинъ, овымъ разпалѣнь, наведе краля, те овай пође съ войскомъ на сына Душана, и позове овога на бой; но кадъ Душанъ баци свой мачь предъ отца, овай се разжали, помири и и любви са сыномъ, а войску разпусти. Видећи кральица, да іой ніе жали за рукомъ изпала (еръ іой се Балдовинъ обећао, да ће Душана за кратко време или погубити, или прогнати), яко се сневесели, на кое іой се Балдовинъ тврдо завѣри, да ће Душана тайно устрѣлити, ако му обећа, да ће му Анђелию дати. Балдовинъ нађе у шуми Душана съ Анђелиомъ; одапне стрѣлу, но промаши Душана, а Анђелию устрѣли; одапне другу на Душана, но опеть промаши, и ту га Душанъ после дуге борбе убіе. Деанъ држећи, да е то дѣло са знанѣмъ краля учинѣно, закуне се, да ће сестру осветити и краля убити, што и учини. Кралю Стефану предъ смръть каже у сну Св. Никола, да

ће умрети као мученикъ и као светацъ, и овај у томъ увѣреню спреми се по закону свете цркве и пошлѣ по сына, но међу тымъ Деанъ пре стигне и убіе га, а Душанъ прими круну и съ махіомъ се помири. Ово е дакле животъ краля Дечанскогъ! Гди е ту опака судбина, коя га немилице гони, гди е ту борба нѣгова са судбиномъ? Гди су ту оне выспрене появе юначка духа, кое насъ у дивлѣнѣ доводе, гди ли оне велике добродѣтели, збогъ кои е награду мученика и светителя заслужио, башъ кадъ бы то и была цѣль юначкогъ спѣва, т. е. представлѣнѣ страдаюће невиности и добродѣтели, а не юначкій духъ и морална слобода и независимость страдаюћа юнака и овога борба, као што е речено? Ко ће се дивити овакомъ юнаку, и ко ће зажелити, да му подражава? За юнака у юначкомъ спѣву врло е недостойна оваква слаба судбина. У Виргиліевой Енеиди гони Енеа мрзость и злоба Юноне Богинѣ, и то не само у приповѣданю, већъ се у самомъ дѣлу страшна и грозна osveta и гонѣнѣ нѣно показуе. Видимо е, како Еола наговара, да вѣтрове изъ пештере пусти и море узмути, те да разлупа Енеове лађе, и парчета нѣина и трупине Троянца по мору разбацы, видимо ову страоту у беснилу пуштены изъ пештере вѣтрова и напредъ за юнака и нѣгове спутнике стрепимо. Видимо ову страоту на узколебаномъ мору, чуемо страшный шумъ вѣтрова и таласа, чуемо риканѣ громова, чуемо кршенѣ катарке и весала и яукъ уцлашены возара.

Но да видимо како се показао нашъ юнакъ у поединымъ приликама, гди е требало юначство, постоянство и крѣпкій духъ обелоданити. На страви 6 краљ напѣя свомъ сыну Душану, и збогъ

тога, што му гости узъ ту здравицу пѣваю „многая лѣта“ плаче:

„Кралою срце у нѣдрама игра,
А на очи сузе удариле
Слушаюћи славу сыновлѣву.“

То е жалостанъ краль као юнакъ, кои се безъ свакогъ узрока тако лако заплаче, као мало дѣте, и то предъ оноликимъ, и онако рѣдкимъ гостима, предъ којима е требао, да се покаже истина, као любезанъ и услужанъ домаћинъ, по ондашнѣмъ обичаю, аль и као достойный владатель, кои и у любви, и у нѣжности, и у веселю заслужуе онако исто почитанѣ, као годъ у найвећой озбиљности и свечавности. Удариле му сузе, слушаюћи славу сыновлѣву! Какву славу? Што му гости пѣваю „многая лѣта“! Да чудне ми славе! Ил' е вальда сачинитель хтѣо изразити велику радость отца, сматраюћи у пѣваню гостию любовь народа према нѣговомъ сыну? Ал' любовь та народа не може се изъ наведеногъ обстоятельства извести, едно што самъ краль свомъ сыну на-здравля; у комъ случаю гости у нѣчемъ мораю пѣвати, а друго, што е при чаши вина было. Ова бы погрѣшка маня была, да е Душану Данило, иль кои другій одъ Владика, здравицу изъ ненада напію, а не краль. Онда бы допустили, да се отаць мало разиѣжи, аль опеть не да плаче.

Кральица е почела опадати Душана, и моли Стефана, да га, као опасна, къ себи позове и у свомъ двору задржи, а краль Стефанъ, кои е мало пре савршено быо увѣренъ, да ће Душанъ за нѣга свой животъ жертвовати“, кои е држао, да су то само опаданя, после дугогъ ѣутаня, сложи се тужанъ, да волю кральичину испуни.

„Краль є дуго поѣутио време,
Па є тужнымъ започео гласомъ:
„Ніє добро, вѣка с' судба справля,
Надъ куѣомъ ми небо се облачи.
Пази, любо, живота ти мога!
Ты небуди удой среѣи рука.
Громъ неиде, кудъ га човекъ жели,
Веѣъ онъ грува, куд' му законъ вели.
Нека буде, што си заискала!“
Заплака се кральица Марія,
Одъ радости разширила руке,
Свога краля сладко загрлила,
И образе вѣму излюбила,
А краль нѣойзи румена усташца.
Краль є люби, овако іой збори:
„Любо моя ове памти рѣчи:
Нико тако навест' ме неможе,
Да учинимъ, што ми с' небы хтѣло,
Као твоя суза и осмѣякъ;
Єрь те любимъ изъ свег' срца мога.

Какво є то постоянство, каква є то тврда воля, да се одма на предложеня кральичина, безъ строгогъ испытывана склони, и то на она предложеня, коя се на штету онаквогъ сына клоне, „у кога є Анѣлска душа“? каква є то стална и непреклона воля, кою женска „суза и осмѣякъ“ тако лако мѣня? Та юнакъ є тврдъ и непоколебимъ, као стѣна, и ништа ніє у станю силломъ га натерати, да свой начинъ мышлѣня или предузету цѣль промѣни. Докъ се до тога дотера, мора се у души нѣговой велика бура догодити, мораю се зрели основи изъ строгогъ испытата и сравняваня изведени положити. Само зрелый разумъ управя вольомъ нѣговымъ, а не женска слабость, нѣжность и жалость. Свакій є нѣговъ

коракъ строго измѣренъ, свака нѣгова рѣчь зрела и на свомъ мѣсту. У говору кратакъ, строгъ и озбилянъ, а у размышляваню и пресуѣиваню обозрителанъ, споръ, нит' и найманѣ обстоятелство изъ вида губи, ако му време допушта. Овакавъ човекъ заслужуе заиста наше почитанѣ и дивлѣнѣ, што насъ изкуство учи, да су такви врло рѣдки, и што е то задатакъ самогъ нашегъ разума. Кадъ краль Дечанскій, увиѣаюѣи опасность, коя му грози, ако жену свою послуша, овой опетъ желю испуњава, и кадъ е моли, да „небуде удой среѣи рука“, кадъ самѣ своіой жени изповѣда, да га нико тако *навест'* неможе да учини, што му с' *небы хтѣло* као нѣна суза и осмѣякъ? — ко се неѣе дивити слабости нѣговой и ко га неѣе збогъ тога презирати? Кадъ Стефанъ, после онакве бриге и сумнѣ, после онакве несреѣне слутнѣ, у наручу краљице на све заборави и кадъ іой любви *румена устаица*, ко му се неѣе смѣяти, као каквомъ заслеплѣномъ у любви момку? Овай наopakій характеръ не само што се не слаже съ описанымъ характеромъ юнака, идеалне особе, веѣъ е противанъ и у обште *србскомѣ* характеру. Простъ и природанъ Србинъ нема у зрелымъ годинама те нѣжности према жени, нит' ѣе е рѣчма само женама свойственнымъ предусретати, веѣъ е умѣренъ и више строгъ изъ увѣреня о слабости женской и изъ свѣсти о своіой много претежниіой сили и снаги. Но Г. Сачициитель забораваля, да е нѣговъ главный задатакъ, премѣстити насъ своіомъ вештиномъ у описиваню характера, обичая и времена у *старый сѣкѣ*, меѣу Србе онда живеѣе, а не меѣу садашнѣ. Свако е нѣгово лице копія садашнѣости и носи на лицу ясне черте садашнѣга вѣка. Гди е нашao Г. Суботицѣ, да су *србске* краљице свое

мужеве у образъ любиле! Я мыслимъ, да е обичай србскій бы, любити краля у *скутѣ и у руку*, као што се и у нашимъ народнимъ пѣсмама налази, а особито овако мдада краљица онако старогъ краля. Некъ не мысли ко, да су ово маленкости и ситнице, и да не было вредно, рѣчи око' тога трошити. У оваквимъ маленкостима лежи характеръ народа нашегъ, и кадъ се овакве маленкости противно опишу, онда е и характеръ народа противно описанъ, а то е велика те како велика погрѣшка. Овакве су погрѣшке подобне чертама на лицу у каквомъ живопису, кое су по себи врло мале и незнатне, аль велику промѣну у цѣломъ производе. Но о овомъ ћемо на свомъ мѣсту говорити. Найпосле показао е краљ свою слабость и у наведенымъ рѣчма „на е тужнымъ започео гласомъ“. У предвиђаню какве опасности и у несрећной слутњи само *страшљивацѣ* постае *тужанѣ*, а юнакъ само *строгѣ и озбиљнѣ*. Душанъ се инати съ краљицомъ, грдя е найгорымъ рѣчма, као какву последню жену, а краљ ѣути!

„Пође къ врат'ма краљица Марія
Ал' юй Душанъ недаде изићи
Већь овако у беснилу грми:
„Нећешъ гуіо изклизнут' изъ руке
Докъ савъ едѣ твой неизблѣешь овдѣ.
Каж' у очи шта на мене знадешъ,
А не гребѣ, кадъ окренемѣ леѣа.“

Рикне Душанъ, као лавъ разярень:
„То, то, ты си едва дочекала:
Али нећешъ, кудъ си наумила!
Съ тобомъ имамъ — съ отцемъ не-
мамъ ништа

Съ тобомъ рачунъ данасъ свршит' морамъ.
Таки, съ мѣста све да си казала:
Шта я чинимъ противъ краля мога, —
Съ коіомъ име газишь мое правдомъ, —
Лютый законъ на главу ми вичешъ? —
Дай, доказуй! — ил' тако ми Бога,
Хоѳу змію у корень сатрти,“
Ово рекне, па саблю истргне,
Завитли е себи изнадъ главе
А како е лако завитлію,
Звижди пуста, да уши пробіе.

„Я изъ ове себе неизлазимъ,
Докъ краљица све то неискаже,
Што на мене лаже и саплиѳе.“

Ніе ли то слабость краля, да овакавъ посту-
пакъ сына, као прекорачену границу пристой-
ности, покорности и почитаня, као погажено
достоинство вѣгово и краљице тако дуго трпи?
Зашто онѣ ніе позвао слуге, и налогъ имъ из-
дао, да таквогъ лудоглавогъ и непокорногъ
сына подъ затворъ ставе, веѳъ е морала краљи-
ца изтрчати, и момке дозвати? Овакавъ харак-
теръ нит' е сходанъ юнаку, ни кралю, ни отцу,
ни мужу, веѳъ слабой, неразумной жени, коя
се незна ни у чемъ наѳи ни помоѳи.

Стефанъ пошао къ сыну у тамницу, да га
пусти; види како се народъ гомилама „Къ та-
мници слегао“

„Скупило се мало и велико,
Поврвило и старо и младо“;

види, како су людма чела намрштена

„Па су свима чела намрштена
Изъ очію прети олуина;“

чуе, како народъ виче „да Богъ живи младогъ нашегъ краля! грмлявина Призренъ задрмала:“ и опетъ остае равнодушанъ! Ние ли то слабостъ краля и дѣтинска страшливостъ, кадъ тако безобразанъ и лудъ народъ трпи, кадъ такавъ наopakий поступакъ, явный знакъ незадовольства, непокорности и побуне безъ и найманѣ на лицу промѣне, безъ лютине, безъ казни, безъ и найманѣгъ показаногъ знака кралѣве власти и достоинства трпи? Ние ли то жалостный, слабый и будаластый краль, кои найлакше погрѣшку учини, па найлакше се покае, безъ сваке борбе разума са честолюбіемъ; кои свогъ овако непокорногъ и напрасногъ сына, кои е казнь заслужио, самъ за *опроштай моли*. „Мой Душане, мой сыне рођеный, твоъмъ можешъ ли отцу опростити“, стр. 113. мѣсто, да гае укорвымъ рѣчма, и то не у тамници, веѣ у свомъ двору, на дужность, покорность, и почитанѣ опоменуо, и тyme родительску, а юштъ више кралѣву власть и достоинство оправдао? Какво ѣ почитанѣ имати сынъ према таквомъ отцу, кои га *моли за опростенѣ*? Могу ли читатели оваквогъ краля почитовати, кои се у цѣлой петой пѣсми ни съкимъ не савѣтуе, нити има когъ савѣтника око себе, веѣ само кральицу младу, незрелу, страну, съ нравима и народомъ србскимъ непознату, и коя е душманъ нѣговомъ сыну: „Онъ пасторакъ, она е маѣя, едно другомъ душманъ по нарави“ стр. 91, стр. 170. безусловно слуша, и то у таквой важной ствари, гди се тиче мира и благостоянія цѣле землѣ гди се тиче нѣгове чести и достоинства, безбѣдности нѣгове круне и живота?

На страни 218 и 219 краљ приповѣда својој краљици, како му е Св. Никола у сну смртъ предсказао, и то тако ладнокрвно и безъ чувства, као да се та смртъ какве мушице тиче, а не њѣга. Да е Стефанъ после свога сна, устао са столице бледъ и смућенъ, и да е отишао у своју собу, ту се у највећемъ страу и борби Богу молио, да му јошть за кое време животъ продужи, докъ свое нејко сироче, Симеуна и краљицу одъ пропасти сачува, докъ Душана съ маѣомъ савршено помири и будуће раздоре после њѣгове смрти о наслѣдству круне и престола предупреди, и најпосле, докъ државне послове све у редъ стави, и тымъ се свои дужности, самымъ Богомъ наложены му опрости — онда бы мыслимъ много природне быо описанъ. Но Г. е Сачивитель мыслю, да ће у томъ показати великій духъ свогъ юнака, ако га представи равнодушна и одважна за смртъ, а изгубио е са свимъ изъ вида, да безъ показане слабе стране или чувствености не може се судити о ячини духа, већъ се сматра као знакъ ладноће и безчувственности, и такавъ намъ се юнакъ види као какво чудовиште и страшило, и у мѣсто, да му се дивимо, мы се съ чувствомъ одвраћаня одъ њѣга удалявамо. Како е вешто описана ова борба у Клопштоковой Месіяди:

Uiber den Staub der Erde gebückt, die im Graun vor dem Richter,
Gegen sein Antlitz herauf mit stillem Schauer erbehte,
Und im Beben den Staub zahlloser Kinder von Adam,
Alle verdorrten Gebeine der todten Sünder bewegte,
Lag der Messias, mit Augen die starr auf Tabor gerichtet
Nichts Erschaffenes sah'n, des Richtenden Antlitz
nur schauten,
Bang, mit Todenschweisse bedeckt, mit gerungenen
Händen,

Sprachlos, aber gedrängt von Empfindungen!
 Stark wie der Tod trifft,
 Schnell, wie Gottes Gedanken erschütterten
 Schauer auf Schauer,
 Auf Empfindung Empfindung, des ewigen To-
 des Empfindung
 Den, der Gott war und Mensch. Er lag, und fühlt
 und verstummte.

Aber da immer länger die Bangigkeit, heißer die Angst ward,
 Dunkler die Nacht, gewaltiger klang die Donnerposaune,
 Da stets tiefer bebte der Lator unter Jehowah;
 Statt des Todesweißes vom Antlitz des Leidenden Blut rann:*)

Съ каквомъ живосѣу, съ каквымъ е чувстомъ
 описанъ стра Христовъ одъ гуоине смрти, коя га
 очекуе! Пѣсника жива сила уображеня тако намъ опи-
 суетъ черту по черту у промѣнама на лицу и на цѣломъ

*) Да бы се и они, кои може быти нису съ нѣмач-
 кимъ езикомъ упознати, могли дивити выспрености на-
 ведены стихова, ставлямъ и' овде и у преводу Г. М.
 Светића:

Сгрченъ на праху землѣ, коя с' у страху предъ
 судцемъ
 Къ нѣговомъ лицу превышиѣмъ са тихимъ потресла
 ужасомъ,
 И тресуѣи с' прахъ с' небройне Адамове дѣце,
 Све сасушене кости покренула грѣшника' мртвы,
 Мессія лежа; укочене очи на Таворъ упревши,
 Ништ' одъ створеня невидѣв', но лице текъ судиѣгледек',
 Тужанъ, самртнымъ зноємъ покривенъ, руке скрстивши
 Безгласанъ, чувствомъ ал' тиштень! Силно к'о смръть
 што гаѣа,
 Брзо к'о Божіе мысли, страве на страве су тресле,
 Чувство на чувство, вѣчне и смрти е разило чувство
 Онога, кои е быо човекъ и Богъ. Онъ е леж'о,
 Чувствов'о и занемію. Али кадъ е тегоба,
 Све тежа, и мука бывала жешѣа, и мрачнія ноѣца,
 Силнѣ трубила труба громовна, и тутнѣю веѣма
 Таворъ подъ Іеховомъ; мѣсто самртнога зноя крвь лила
 За страдалика лица:

тѣлу страдалца, да намъ се чини, као да га очима гледамо; и насъ саме стра обузима и мрави намъ крозь кожу пролазе. Тако е и требало описати онога, кои е онако мужественно смръть претрпю, да се види сва сила чувствене природе, и дасе изъ нѣ на већу юштъ силу духа заклучи, коя е све то могла побѣдити. Довде е показанъ стра у самымъ немымъ знацыма, у чертама на лицу и у промѣнама на тѣлу, а садъ намъ га представля и у рѣчма Христовымъ:

Sub er vom Staube sich auf, und streckte ge'n Himmel die Arm' aus;

Ach, wie fühl ich der Sterblichkeit Loos! Auch ich bin geboren,
Daß ich sterbe! Der du den Arm des Richters emporhältst,
Und mein Gebein von Erde mit deinen Schrecken erschütterst,
Laß die Stunde der Angst mit schnellerem Fluge vorbeigehn!
Vater! es ist dir alles möglich, ach laß sie vorbeigehn!
Ganz von deinem Zorn, von deinen Schrecken gefüllet,
Hast du mit ausgebreitetem Arm den Kelch der Leiden
Über mich ausgegossen. Ich bin ganz einsam, von
allen,
Die ich liebe, den Engeln, den Mehrgeliebten,
den Menschen,
Meinen Brüdern, von dir, von dir, mein Vater
verlassen,
Schau, wo du richtest, ins Elend herab! Jehovah! wer
sind wir
Adams Kinder und ich! Laß ab die Schrecken des Todes,
Über mich auszugießen! *)

*) Онда с' дже изъ праха, и руке небесима пружн:
Ах, како смртности чувствуемъ судбу я! И я самъ
рођенъ,
Да умремъ - Ты, кои руку судіе пружену дижешъ,
Моє и земляне кости твоимъ ужасомъ потресашъ,
Дай да ме страшный часъ што скоріимъ преиђе летомъ.
Отче! Све ти се може, ахъ дай скоро да преиђе!
Гнѣвомъ твоимъ и страхомъ твоимъ испунѣну ты си
Рукомъ пруженомъ чашу страданія излію на ме.
Сасвимъ осамѣнѣнъ я самъ, одъ свою, кое я любимъ,
Одъ выше любѣны' Ангела, и людій, браће ахъ! мое,

Довде се показуе афектъ у найвећемъ степе-
ну, любовь къ животу и стра одъ смрти, а садъ се
показуе духъ у своіой сили, у борби найвећой съ
афектомъ. У рѣчма:

Doch nicht mein Wille geschehe!
Vater dein Wille geschehe! *)

показуе се слобода духа, кои се оружа, да свогъ
непріятеля побѣди. Силно чувство и стра одъ смр-
ти показуе се опеть у своіой снаги, и за нѣко
време трае борба, а за тымъ славна побѣда мо-
ралне снаге

Mein hingehetztes Auge
Schauet aus in die Nacht und kann nicht weinen; mein Arm
hebet,

Starrt nach Hülfe gen Himmel empor; ich sink auf die Erde:
Sie ist Grab! Es ruft, durch alle Tiefen der Seele,
Laut ein Gedanke dem andern: Ich sei von dem Vater verworfen

Aber mein Erdgebein trägt auch die Gottheit! Ich leide!
Ich bin ewig, wie Du! Es gescheh' o Vater dein Wille!" **)

И одъ тебе, одъ тебе, о Отче мой, оставлѣнъ я самъ,
Призри овамо, гди судишь, доле, о Боже на бѣду!
Шта смо мы, я и Адамова дѣца! о престан' страхоте
Смрти изливати на ме!

Ал' не моя воля да буде!
Отсе, но Твоя до буде воля -

**) Моє там' укочено око
Гледи у ноѣ и плакати немож'; рука ми дркѣе.
Къ небу се диже укочена помоћи ради. Я падамъ,
На землю! земля є гробъ! Крозь све дубльине говори
душе

Мысао мысли гласно: Мене є одбацио отаць!

Ал' мое земляне кости и божество носе! Я страдамъ;
Я самъ вѣчанъ к'о ты, о Отче, буди воля Твоя!

Но не само на туземъ полю овакавъ кра-
санъ цвѣтакъ вештине никао, већъ га быстро
око изпытателя и на нашемъ полю съ узхићенѣмъ
налази. У дѣлу Г. Светића „првый прелазакъ
Црнога Борѣа изъ Србіе у Сремъ“ (види Голу-
бицу одъ год. 1839.) изражена е ова борба юна-
ка съ великомъ вештиномъ у рѣчма:

Огнѣномъ Борѣу е веће ускипила жестока крвца:
Трипутъ е подиго, спустио десницу снажну не-
движимъ.

Тежко ерѣ срдцу е сладку раскинути природе
свезу.

Нужда ал' гвоздена свагда и сватди е меняла за-
конъ:

Плачемъ сиротинѣ многе му с' ордце разтрзало
силно,

Отца и матере клетва раздваяла душу и чувства,
Сва се потресала природа: *кѣ небу садъ сѣгну-*
ше оги,

Вѣрномъ на Другу е пружіо цѣвъ смртоносну
са рѣчма:

„Бій! да нестрада толикій намъ народъ. Болѣ
онъ еданъ.“

„Ако е правда и Божія воля, погодити хоћешъ!“

Подобну е порѣшку учиніо Г. Суботићъ и у
самомъ убиству Стефановомъ, што овај, збогъ
превеликогъ уздая у Бога, не брани свой животъ,
што свако створенѣ и по самомъ уроћеномъ му
нагону чини, већъ Деану, кои га на бой позива:

„Сынъ освете съ мачемъ правосуднымъ!

Трзай саблю србскій Царъ Стефане,

Да видимо, комъ правда помаже!“

и далѣ

„Брани кралю твою сѣду главу,

Несме знати за милость заклетва!

Безъ обране небы погубит' те.
Бран' се кралю, я ударат' морамъ.
Нит' помажу сузе, нити претнѣ.“ стр. 227.
лакомыслено одговара :

„Мою главу друга сабля брани,
Богъ е вышний обрана кралѣва.
И нѣгова неумитна правда.“

Оваква слабость, коя га живота лишава, пробуѣуе у нама негодованѣ, што е самъ виновникъ свое несреѣе, и то намъ угушуе чувство сажалѣня, кое бы нѣгова несреѣа у противномъ случаю у нама произвела. „Кадъ неповольство збогъ узрока какве несреѣе“ вели Шиллеръ, „врло велико постае, онда намъ умалява сажалѣнѣ о ономъ, кои страда. Два са свимъ различита чувства не могу у едно и исто време у великомъ степену быти у души нашей. Неповольство збогъ виновника страданя постае владаюћий афектъ и свако друго чувство мора му се уклонити. Тако се увекъ умалява наше саучастіе, кадъ се несреѣникъ, кога треба да сажалѣвамо, собственомъ неопростителномъ кривицомъ у свою несреѣу баціо, ил' се збогъ слабости разума и збогъ малодушія, не уме изъ исте, а могао бы, да извуче.“ Да е краль овомъ приликомъ браніо свой животъ свомъ своіомъ снагомъ, юначкомъ слободомъ, отважносћу и узданѣмъ у свою стару среѣу, и вештину у воеваню, онда бы га и любил и почитовали, онда бы нѣгова смръть смѣшано у нама чувство побудила, чувство почитаня и сажалѣня, као што е смръть Кесара Римскогъ, што бы у нѣговой несреѣи сматрали нашу несреѣу, и што бы се тай поступакъ, као обштыи цѣломъ човечеству, по закону природномъ, савршено слагао съ нашимъ поступкомъ у подобномъ случаю.

На страни 131. представля се Стефанова смръть у слѣдуюћимъ рѣчма :

„Милый сыне, милый мой Душане
Зломъ и добромъ небу люди служе,
Слободно имъ стои избрати,
Воля вишня испунит' се мора.
Люби, сыне, правду и истину.
Пази твое пріятелѣ вѣрне,
На душмане мотри, ал' немрзи.
Праштай злобу, забораवляй злобу,
А награди кои добро ради.

Стефанъ е мачемъ трипутъ прободенъ, и то у срце (да е у срце ударенъ, морао бы одма умрети, а небы могао тако дуго говорити) „Прсву крвца изъ кралѣва срца,“ стр. 228 ст. 854. После задобивены грдны рана дуго іоштъ говори, а крвь непрестано тече, што му ніе нико ране затворио, ерѣ о кралѣицы нема ни спомена, шта е у овомъ страшномъ часу радила, да ли е якола, да л' е пала у несвѣсть, ил' е свомъ другу у помоћ притрчала: дакле е морао краль већ са свимъ быти слабъ, кадъ е Душанъ дошао, башъ и да ніе у срце ударенъ, и морао е силомъ рѣчи изговарати. Но овде краль тако лако говори, као да е савршено здравъ. Нигди нема прекиданя гласа, нема болѣтице, нема борбе. Савѣти, кое Душану дае, таквогъ су рода, као да изъ уста онаквогъ човека теку, кои се у савршеной хармоніи душе и тѣла налази, и кои се са сыномъ при полазку свомъ на кокавъ далянъ путь прашта. У оваквомъ тренутку, кадъ се душа съ тѣломъ у najveћимъ мукама разставля, и кадъ е време врло кратко, не могу овакви савѣти на паметъ пасти. Збогъ тога насъ ова сцена ни найманѣ не ожалосѣва. Каква е то могла

быти тронителна сцена, праштанѣ отца са сыномъ у прекидаюћимъ се рѣчма, праштанѣ мужа са супругомъ у немымъ знацыма съ немомъ тугомъ и жалосѣу; яокъ кральице и нарицанѣ нѣно, плачь дѣтета збогъ яоканя материногъ, комъ отаць последний полюбаць дае, и Душану га препоручуе съ рѣчма приклинюћимъ и срце параюћимъ и т, д. Овакве жалостне сцене, кое насъ тако яко увеселяваю, да за онай тренутакъ на све заборавлямо, и само се уживаню повольного чувства пуедаемо, не само што нису противне главной цѣли юначкогъ спѣва, већъ су, по момъ миѣнью, необходимо *нуждне*, као и остали уметцы, да намъ се небы едно те едно огадило, а тyme и главна цѣль промашила; да намъ не бы выпрено и чудновато, често повторавано, познатіе постало и свою цѣну изгубило; ерь све оно, што е выпрено и чудновато, узвышуе намъ силу уображеня до наивышегъ степена, коя, ако се мора безъ одмора по той безграничной лѣствицы пѣнати, скоро клоне и малакше, и по самомъ закону наше природе промѣну чувства у нама производи, тако да намъ онай предметъ, кои насъ е пре у удивлѣнѣ доводію, садъ теготанъ и мрзакъ постае. Као што се никаква струка пѣсмотворства тако яко не ограничава, да се исключительно свои правила придржава, тако и юначкій спѣвъ, кадъ се свои *главны правила* придржава, не исключуе ни друга правила, коя су другоме роду пѣсама прописана, и бира различито цвѣће на различитомъ полю, кое ће нѣговомъ започетомъ вѣнцу найлѣпше доликовати. Ово се примѣчаванѣ простире на цѣло дѣло и на сва она мѣста, коя ѣу у продужаваню прегледа овогъ навести.

Ове се черте тичу юначства Стефанова, сматрајући га као главну особу, а садъ ћемо да прегледамо друге черте характера нѣгова.

На страни 7 предъ свима гостима на својој слави, царъ грли свою любу *мило* и назива е *душомъ*:

„Свою любу *мило* пригрліо,
Па овако нѣойзи прословіо:
Нисамъ дѣте я заборавіо.
Да самъ піо чашу по любви,
Теби, душо, ню бы наздравіо.“

На страни 58. кадъ се Стефанъ лакомыслено склоніо, да жену свою послуша, као што е мало пре речено, люби својој жени румена усташица.

„Одъ радости разширила руке,
Свога краля сладко загрлила,
И образе нѣму излюбила
А краљ нѣойзи румена усташица.
Краљ е любви, овако іој збори:
Любо моя ове памти рѣзи,
Нико тако навест' ме неможе
Да угинимъ што ми с' небы хтѣло
Као твоя суза и осмѣякъ.“

Да ли приличи овакавъ характеръ разумномъ старцу? Та стараць се по природи својој люти на такве поступке и кодъ младежи, којој кадъ и кадъ приличе, и нѣи као найвећу развратность грди и младежь укорава и на путь пристойности, стида, и нравственности упућуе, а овде е краљ, као какавъ ватрениый любимко.

„Я ѣу свршит' съ кнезомъ Балдовиномъ
И разслати свуда заповѣсти
Па ме ето къ теби и дѣтету —
То говори, у село е любви. — стр. 131

Ко се неће лютити на таквогъ старца, ко се неће одъ нѣга гнушати, и ко неће овакво природи противно описиванѣ, као погрѣшку сачинителю пребацѣти? Свакій умный читатель пазити найвише на цѣло и на характере, и по томе судити о способности, дару и вѣштини писателя, докъ е другій самымъ узгреднымъ описиванѣмъ, съ празнымъ образима силе уображеня задоволянѣ. Истина, то е найтежій задатакъ и у томъ се найлакше може погрѣшити: но што е тежій задатакъ, то е већа слава писателѣва. Нїе доста, ако се само каже, да е овай или онай у буди каквомъ списаномъ дѣлу, *старацъ*, *зовекъ средованъ* или *младицъ*, већъ га треба по природи онако описати, да свакій изъ дѣла и поступака нѣговы и безъ имена одма увиди, да ли е старацъ или момакъ. Како бы намъ было, кадъ бы живописацъ описао лѣпа каква, млада, здрава и снажна момка, съ црномъ косомъ и малымъ брковима, пунымъ, округлымъ и руменымъ образима, ватренымъ очима и т. д. а доле бы написао „немоћный старацъ? ко се небы томе смеяо? Тако е исто и овде. по имену старацъ а по дѣлу младицъ. На страни 10. вели царъ Стефанъ старцу Драгославу, кои се на старость свою тужи: „А и мы се остарит, надамо“. Овде дакле јоштъ нїе остарио, а у цѣломъ дѣлу називлю га сви сѣдымъ старцемъ и светителѣмъ, и на страни 229 самъ о себи вели: „Зреломъ класу српъ съ пѣсмомъ долази.“ Како се то слаже?

До стране 89. прилично е погођенъ характеръ краля у простоти обичая, у ограниченымъ мыслима и простоти у изражаваню, а на истой страни на еданъ путь прелази у философиранѣ. Правила положена умомъ и докучена дугимъ раз-

мышляванѣмъ приличе духу времена и извѣстномъ степену образования, а не ономъ времену и кралю Дечанскомъ, кои се у цѣломъ дѣлу поглавито као простъ и природанъ человекъ показуе.

„Богъ е краля подигао надъ свима,
Као дужность надъ свима желма,“

и

„Ко жели друге да побѣди,
И узвыси себе надъ другима;
Мора учит' себе побѣдити
И надъ самымъ собомъ се узвысит'!“

Ове мысли не приличе ни найманѣ простомъ характеру. Види стихъ 116 до 134. на страни 89. Тако су и у молитви кралѣвой на страни 90. неведене рѣчи противне простомъ характеру:

„Много, отче, дао си човеку
За мало га еси преправио:
Много с' дао, па много захтѣвашъ,
Мало може, па мало и дае!“

Оваква мудрованя не слажу се ни найманѣ съ поступкомъ онога краля, кои предвиѣа опасность, кою е самъ у намѣри да произведе, по савѣту свое жене, а опетъ *ни* у станю себи помоѣи, *ни* у станю измыслити буди какво средство, коимъ ће претеѣе зло предупредити, већъ као малоуманъ моли Бога, да му узме животъ:

„Већъ ако е твоя воля вышня,
Да с' грѣхъ може животомъ одкупит',
Узми животъ, ослободи грѣха.“

Тако, кадъ Стефанъ на страни 99. на ове рѣчи Душанове:

„Ясамъ дошао захвалити лѣпо,
На любви и на дочеканю,
Ерѣ самъ данасъ поѣи намѣрию.“

Ништа не уме да одговори, већъ се збуви, и на кралѣицу погледа, да га она одъ тогъ пре-

дузећа одврати и задржи, — ко га неће држати за тупоглава и сувише проста човека, који не у станю быо изнаћи важне какве доводе, коима бы сына убѣдио, да дуже остане, као што е нѣгова цѣль и намѣра была?

На страни 102 после онаквы опоры и грубы рѣчій, кое е Душанъ у найвећой лютини кралѣицы изговорю, краль, да бы и' умирию, као мударь отаць и супругъ, као краль строгъ и праведанъ овако имъ говори:

„Иут' Душане, ни рѣчице више! —
А ты душо уклони се малко.“

Зарь е то мударь начинь, коимъ ће напрасвогъ сына къ покорности повратити, кадъ у присудству нѣговомъ жену свою мази, называюћи е душомъ? Та тымъ га е јоштъ више морао раздражити и распалити. Каква е то слѣдственность у описиваню характера, кои треба да е у цѣломъ дѣлу еднакъ, и да се у свакой прилицы и обстоятелству постоянъ и непремѣнивъ покаже? Ако е хтѣо Г. Сачинитель представити Стефана не као обигногъ Србскогъ краля, каквогъ су ондашња времена произвела, већъ као мудра, разборита и обозрителна, као идеално савршена човека: зашто се не тога еднако држао? Или ако га е хтѣо као природно проста, по духу ондашнѣгъ вѣка описати, зашто не брижљиво избѣгавао све оно, што бы насъ на просвѣћеногъ човека опоминяло?

На страни 86. описуе нашъ пѣваць састанакъ Стефановъ са сыномъ Душаномъ на слѣдуюћий начинъ:

„Кадъ се отаць са сыномъ састао,
Руке шире, у лица се любе,
За юначко пытаю се здравлѣ

И како њй добра срећа служи.
Отацъ сына пуњъ милости гледи,
Сына гледи, помало се смѣши.“

Стефанъ е свогъ сына позвао по наговѣру свое жене, а преко волѣ свое, и самъ е томъ приликомъ признао, да га е увредіо, што му землѣ одузима:

„Мы смо нѣга ето увредили.
Зашто нѣму землю одузимамаъ,
Кою самъ му съ правдомъ поклоніо;“

Знао е напредъ, да ће Душанъ осетити, што га отацъ зове:

„Знамъ я добро, онъ ће осѣтити,
Зашто нѣга я у дворъ позывамъ:“

И опетъ е могао сына пуњъ милости гледати и помало се смѣшити? Я мыслимъ, да е морао у првомъ тренутку быти збунѣнъ и разсѣянъ, ил' се морао *силомъ* весео показати, што е признаванѣ кривице съ угледомъ увређене особе морало іоштъ веће быти, и свакомъ другомъ чувству мѣсто преотети.

Ето, како е наопако описанъ Стефанъ, као главно лице юначкогъ спѣва, на комъ е требао пѣвацъ да покаже сву свою вештину, когъ е требало онымъ красотѣма да окити, кое бы свачіе око на себе привукло, и душу у узхићенѣ довело, а не пустити га у свѣтъ онако одрпана и разбарушена, да га се мораю люди иоле углађена вкуса и нѣжна чувства гнушати и клонити.

После Стефана најглавніе е лице у истомъ дѣлу Душанъ, и збогъ тога ћемо садъ изпытати, да не буде неотице иа *нѣга* пала сва свѣтлоеть; да не буде *онъ* огледало, у кое се све черте лѣпы и добры свойства и врлине правогъ юнака стичу и ону оскудицу богато наклађаваю, коя се на

образу отца показала. У њѣму е хтѣо сачини-
 тель представити усредоточену славу, величину
 и юначство народа србскогъ; хтѣо му е дати ха-
 рактеръ права юнака, ватрена, одважна, неустра-
 шна, мужа тврда, стална, и постоянна. Зато му
 е дао предводителство войске у битки съ Бу-
 гарима, зато е и навео, да се съ царемъ Бугар-
 скимъ, као великимъ юнакомъ борю и овога убіо;
 зато га е представю као предметъ общте любви.
 Гди се тиче само борбе споляшаѣ, борбе физиче-
 ске снаге съ физическомъ, ту се не може толико
 юначство и величина духа показати, као у борби
 съ унутрашњимъ чувствомъ, у борби са самымъ
 собомъ, и побѣди духа надъ страстима и слабо-
 стима, као што е веѣъ напредъ речено. Съ ове
 ѣемо дакле точке сматрати. Душанова дѣла, и
 у обзиру на обстоятелство и по величини опасности
 и афекта изреѣи судъ о величини духа њѣгова.

Отацъ га е баціо у тамницу, што е на ма-
 ѣю саблю потегао, а онъ се показуе тужанъ, и
 жалостанъ, као найслабій човекъ:

„Тежка туга крало прси стегла,
 Синій камень на срце му легао;
 Холу главу къ њѣдру оборю,
 Као криць бѣлый, кадъ га црвь под-
 гриза,
 Ока свога са землѣ недигао,
 Као майка са гроба надежде.
 Онда суза низъ образъ му склизне;
 Съ уздысаемъ изъ дубльине грудій
 Ове му се подкрадоше рѣчи:
 „А сирота моя Анѣлія.“ — —

После онакве велике лютине, у којой е мачъ
 на кральицу тргао, у којой е у помоѣъ дошавше
 оружане момке „повало, као исто сноплѣ“ та-
 ко е тужанъ, као да се савъ свѣтъ на њѣга навалю

„уздише изъ дубльине грудій и плаче!“ То ли е юначкій духъ, кои се не да савладати? Па іоштъ за киме плаче Душанъ? За Анђелиомъ! Ово не само што се не слаже съ характеромъ юнака, већъ е и противу природе, да човеку у првомъ тренутку необичногъ затвора свогъ, у страшномъ колебаню мыслей, любезница пада на паметъ. Да е овакавъ плачъ и туга юнака, у комъ е духъ онако исто отврднуо, као и тѣло, противу природе, показат' ће намъ обстоятелство и право положенѣ, у комъ се Душанъ налязіо, Душанъ се садъ *прый путѣ* нашао у тамници, *првый путѣ* необичанъ мракъ угледао, *првый путѣ* легао на сламну постелю. Сама мысао: *краль*, па у *тамници*, и то збогъ пакости маѣіе свое, морала му е душу силно потрести, морала е у вѣму лютину и освету разпалити, тымъ више, што га е пре маѣія до беснила довела тако, да е на све заборавіо быо, на свое достоинство, на дужность сыновлѣву, на дужность према краљу: ерѣ лютина ніе ништа друго, већъ усилѣный *трудѣ*, уклонити одъ себе какво зло, и затрти и упропастити ону силу, коя о нашемъ злу и пропасти ради. У ономъ дакле часу, кадъ су му сва унутрашња чувства узколебана као море, кадъ му се силомъ мысли намећу, да му отаць, при свой доброті срца, не жели добра, што га е жена наговоромъ обманула и обчинила; кадъ се найвеће огорченѣ и гнѣвъ и света изъ прсію, као изъ дубльине морске, подиже противу онакве опаке маѣіе, коя му о глави ради — у ономъ велимъ часу — ніе могао Душанъ никако бити *тужанѣ* и *жасостанѣ*, као мати на гробу свогъ единчета, већъ озбиланѣ и страшанѣ, као модарѣ какавъ облакѣ, кои стравомъ и ужасомъ

прети. Да е сила овогъ страшногъ афекта мѣсто жалости представлѣна, ил' величина духа, кои се противу предстоѣегъ му зла, противу свое маѣе, свомъ снагомъ оружа, кои се у крайнѣмъ огорченю рѣчма пувымъ отрова руга оковима и тамницы — онда бы намъ се Душанъ показао, као правый юнакъ. Кады у бездану пропасть, кипещудимомъ и ватромъ, Милтоновъ Луцыферъ предводитель бунтовника, првый путь пада, ко се неће дивити величини духа, неустрашности, отважности и постоянству нѣговомъ, кады будуће свое обиталиште овымъ рѣчма поздравля: „Здравствуй ужасна тамо! здравствуй царство адово и ты, преисподня пеѣино! Прими у безграничне пропасти твое новаго твоега цара, кои ти у себи духъ доноси, кога ни мѣсто ни време не могу премѣвити; духъ кои пребива у собственымъ нѣдрима своимъ, и кои е кадаръ у самому себи и одъ пакла небо и одъ неба пакао произвести, и т. д. (види Голубицу ч. II. год. 1340.) Ова слабость Душанова показуе се и у рѣчма:

„Сады се мисао првый путь му яви,

Да изгубит' може Анѣлию; —

Мачъ му бриткій крозь срце просѣче,

А крозь главу шибка усіяна:

Мало юнакъ у несвѣсть непао;

И пао бы, да му непритече

Она лѣпа людій варалица,“

Само себи *представити*, да се може Анѣлія изгубити, па пасти у несвѣсть — то е заиста жалостанъ юнакъ!

На води Бояни састале се войске, отчина и сыновлѣва. Кады е Душанъ познао на другой страни рѣке свогъ отца, а онъ се тако уплашио, да му е хтѣо мачъ изъ руке да падне:

„Мачъ му хоће да падне изъ руке“
То нису знацы юначка срца и неустрашности. Ако е хтѣо сачинитель у овомъ страу показати велико почитанѣ Душаново према отцу и любовъ сыновлѣву, онда га нѣ требало описати, како оружаномъ рукомъ излази отцу на сусреть, већъ безъ оружя, као покорный сынъ, кои се съ отцемъ учтиво ал' озбиљно о узроку таквогъ несрећногъ раздора разговара. Тако исто ни оно ядикованѣ и куканѣ юнаку не пристои, кѣе е Душанъ на страни 193. за устрелѣвомъ своіомъ Анѣліомъ изразио:

„Сунце мое, заръ хоћешъ, да заћешъ?
Небо мое, заръ ми се затварашъ?
Стрѣло люта, море те прождрло,
Зашто мое ты ненаѣ груди?“

Овакво куканѣ, бащъ и кадъ бы природно было, приличи само слабимъ женама, а не юнацыма, и то е главный узрокъ, што насъ ова жалость ни найманѣ не ожалосѣва. У оваквой прилицы, гди силанъ афектъ обузме сва чувства, ту немаю времена размышляваня, нит' се збуиѣнымъ мыслима укоченый языкъ пакорава. Превелика она туга, коя се изъ стеснѣны грудій подиже, и себи одушке тражи, као затвореный подъ земльомъ воздухъ, коя кодъ слабы людій у яукъ, нарицанѣ и великій плачь прелази, кодъ правы людій, кои се увекъ надъ своіомъ несрећомъ увышаваю и свое достоинство и юначство дѣломъ засвѣдочаваю, усредоточава се у грлу, гди е духъ у побѣди своіой натрагъ у прси повраѣа, и самый уздисай, кои силомъ напољъ продре, показуе величину и жестину унутрашиѣ борбе. Само дакле нѣма туга и жалость видисе на юнаку; нѣгово чувство само знацы споляшнѣи, као сведоцы унутрашиѣ

борбе прате, безъ икаква у рѣчма изражаваня. Овако се кодъ юнака у првомъ тренутку изражава жалость и туга, кою доцнѣ, умекшану и ублажену, по гдѣкоя суза прати, и стеснѣне се прси тыме олакшаваю. Оваква бы морала быти туга юнака у случаю, кадъ бы природна смръть друга изъ наруча отргла, а не неприродна, превремена и другиме проузрокована, као што є смръть Анѣліе. У таквомъ случаю нема туга никако мѣста, већъ се човекъ изненаднымъ и страшнымъ догађаемъ чисто окамени, што духъ подъ таквымъ теретомъ клоне, као што изненадна муња очи заснѣни, а доцнѣ, кадъ се духъ мало прибере, и сву свою пазльивость на предметъ обрати, подиже се ужасна она бура у срцу, коя све ладно презире, и све свое силе на тай конаць усредоточава и устремлюе, да виновника такве несреће сруши и уништи; подиже се страшна освета, коя се и съ пакленнымъ силама у коштаць вата, и у изливу беснила свога олакшанѣ и одкupu тражи, макаръ то и съ пожертвованѣмъ собственога живота было. Душанъ є дакле са свимъ противу природе описанъ у наведенымъ стиховима, єдно што ту туга нема никако мѣста, већъ беснило и освета, а друго, што таква туга юнаку не приличи, башъ и кадъ бы она ту претегу одржала.

Ово є мое мнѣніе о предмету, кои бы требало наравно пространство описати и разяснити; но кадъ ми то не могуће изъ многи' и различиты узрока: то волеми предметъ тай способнимъ одъ мене оставити, кои су се дуже съ испытыванѣмъ душевны сила и дѣйства бавили, тымъ више што є одвећъ тяжело положити законъ чувствама, коя се у свакомъ другомъ и найманѣмъ случаю мѣняю.

На страни 166. позива Стефанъ Душана на мейдавъ, а овај баца саблю, па говори отцу:

„Саблѣ немамъ за отца коване,
Прси имамъ за саблю отчину“

У овимъ рѣчма хтѣо е сачинитель, да покаже слободу и юначство Душаново, како се смрти не страши, а у исто време покорностъ, послушностъ и почитанѣ сыновлѣво; но юначство бы, по момъ миѣнию само онда было, да е Душанъ после кратки изговорены рѣчий ѣутао и оклопъ скинуо, а да се не трудіо своимъ краснорѣчіемъ краля умекшати, разнѣжити и обезсилити.

Ово е юначкій характеръ Душана, сматранъ съ точке наведено, а читатели нека сами по овоме суде и не ославяю се на мое ни другогъ кога миѣніе.

Тако е исто и у другимъ приликама Душанъ противно описанъ.

На страни 90 Стефанъ не одобрава изборъ сына Душана, да Србкиню себи за жену узме, и одпушта га одъ себе, а Душанъ, онако ватренъ любовникъ, онако немирна и упорна глава, одлази безъ и едне рѣчице. Онај Душанъ, кои онако силно любви Анѣлію:

„Више тебе, него очи, любимъ;
Више т' цѣлимъ, него круну мою!“
кои іој се онако страшно куне:

„Ево ти се самымъ Богомъ кунемъ,
Да ме людска никакова сила
Неразстави одъ любви твоје;“
кои на страни 85. вели Гребостреку:

„Я што реко, никадъ непореко:
Пре безъ главе, негъ безъ Анѣліе!“

онај Душанъ садъ мирно слуша, како му отаць любовь не одобрава, како му Анѣлію отима,

и како е презрителнымъ рѣчма понижава, што неће „ни за име ни за родъ да пыта“ и одлази мирно на одпустъ кралѣвъ. То ніе характеръ ватрена юнака и залюблѣника. Цѣлый овай разговоръ краля са сыномъ види ми се као нека закрпа, што се валяда ніе знало другчіе навести; ерь о женитби после ни краль ни сынъ ништа не говоре. Отаць е сына изъ другогъ узрока у Призренъ позвао, т. е. да га ту за свагда задржи, а не збогъ женитбе, и збогъ тога бы требало, да е краль пре позива, у договору съ краљицомъ, рѣшио, како ће Душана предусрѣсти, и какавъ ће узрокъ навести, што га е позвао; требало бы, да сѹ обоє планъ скроили, како ће, и на кои начинъ Душана у двору задржати, као што е мало пре речено, а да оиъ правый узрокъ тога не примѣти, већъ да му се цѣло време задржаваня нѣгова, у дужностима и раду званія свога проведено, учини као мала и мила помоћъ и одлакшанѣ свомъ остарѣломъ отцу, а не слепо позвати га, па после онако врдати, и празнымъ рѣчма покривати слабость и погрѣшку. Колико лѣпъ скроеный планъ у превари, и то у епизодама, читателя забавля и увеселява, ніе вуждно наводити, почемъ е врло добро познато, да што е годъ већа превара, и заплетеніи и замршеніи плавъ, то се већма свршетакъ съ нестрплѣнѣмъ изчекуе, и као замршеный завѣжляй допада и увеселява. Душанъ се бави у двору отчиномъ одъ Миоля дана до Божића, безъ икаква рада и договараня съ отцемъ о благу и напредку землѣ и народа, у самомъ леньствованю: морало му е дакле време бити дуго, морао е сумняти и најпосле опорымъ рѣчма и сыну неприличнымъ поиште одпустъ одъ отца;

„Ако си ми што имао казат'
Могли смо се сити наговорит';
Ако с' хтѣо, да што урадимо,
Могли смо се сити напословат':
Ил' говори, или да се ради,
Ил' ме пусти, да се куќи вратимъ,
Радъ самъ празникъ дома да проведемъ“
а Стефанъ почне врдати, и каже му:

„Я самъ тебе, да те видимъ, звао.“
Дакле ніе женитба Душанова узрокъ была нѣ-
говогъ позива, већъ само виђенѣ. Да е мѣсто о-
вога и другога разговора приликомъ другогъ
састанка нѣговогъ съ отцемъ вођеногъ, важне др-
жавне послове одправляо, да е у непрекидной дѣ-
ятелности, и у тесномъ саюзу съ дворянима, др-
жавне тайне рѣшавао, станѣ околны држава, сла-
бости и снагу, воену силу и свезе њине испытывао,
и да е нове планове у смотреню разпространяваня
и укрѣпљаваня србске кралѣвине предлагао: какво
бы намъ се онда лѣпо полѣ къ сматраню отвори-
ло; како бы живо и съ узхићенѣмъ срца пред-
ставляли саранѣну нашу славу и величину; како
бы свакій коракъ, сваку рѣчь Душанову или
дворянина каквогъ съ любопитствомъ и участіемъ
пратили! Душанъ бы намъ тyme све то милии и
и почитаня достойнии быю, нѣгова бы насъ се стварь
све то већма тицала и у непрестаномъ мицаню и
радъи представлѣны особа имала бы не само на-
ша сила уображеня, но и самый разумъ и чув-
ство лѣпу забаву. Да га е Деанъ у таквомъ по-
слу застао, да му е зле намѣре кральичине одкріо,
и опасность му представіо, коя га у потаи оче-
куе; да е одъ тогъ времена пазљиви постао, да е
више мотріо на поступке кральичине, да е съ
њомъ у *гесѣилъ* састанцыма разговорѣ водіо, и

на сваку черту лица пазіо; да є найпосле у та-
квомъ разговорѣ изкусіо гордость, злобу и па-
костну намѣру нѣну; да се съ нѣомъ свадіо, да
ю є у жестокой люгини ударіо, и да га є после
збогъ тога отаць на тужбу нѣну дао затворити,
па да є за време затвора нѣгова, краљица о на-
чину смышляла, како ће га съ пута уклонити
и т. д. како бы то яко дѣйствовало на чита-
телѣ! Ту бы имали прилику, осимъ другогъ,
изкусити и претваранѣ краљичино, но кое су пре-
тваранѣ знацы на лицу одкрили. Онда небы
нуждно было утрпати одвеѣ мудре и збогъ то-
га *неприродне* разговоре дѣтета Лазе, и нѣгову
неприродну *одважность* у жертвованію свога жи-
вота, само да бы Душану животъ спасао. Онда
бы се многе погрѣшке избѣгле, кое су се овако
морале подкрасти, као што є забуна краля и
краљице, кадъ є Душанъ явіо, да ће да од-
лази:

„Царь Стефане на краљицу гледи,
А краљица у црну земљицу;
На лице іой тамна падне сѣнка,
Равна оной на бистромъ езеру,
Кадъ за гору свѣтло склизне сунце.
Па Душану 'вако проговара:
„Данась поѣи? — То неможе быти!“
избѣгла бы се непокорность сына и слабость
краля. Душанъ є толико време пробавіо у дво-
ру, а ніе се ни еданѣ путѣ видіо, ни састао, ни
разговарао съ краљицомъ! Зашто краљица ніе
употреблявала сву вештину, да Душана засле-
пи и веже, те да му интрига нѣна одма у почет-
ку и не падне на память, кадъ іой є самъ краљ
говоріо:

Када Душанъ у двору намъ буде,
Накнади му матерномъ милошћу
Што са сумнѣ садъ му узимамо.
Нека Србљивъ найславнии види,
Да е овдѣ у отчиномъ двору
Кодъ свогъ отца и у своіой кући;
Нек' му тежка та мисао недође,
Да е овдѣ у тужномъ сужанству,
У душманскомъ двору и окову,
У Србиі еданъ заточеникъ.“

Но о овомъ бы се могло много говорити, а то небы вредно было, и удалыло бы насъ одъ предмета нашегъ.

На страни 107 доносе стражари ключеве одъ тамнице затвореномъ Душану, и увѣраваю га, да ће сви за нѣга радо изгинути, а онъ имъ вели:

„Задрж' ключе, чини твою дужность,
Богъ ће дати, све ће добро быти.
Лако ће се сынъ съ отцемъ помирит',
А васъ може све живота стати.“

Нѣму дакле ніе неповолянь поступакъ страже, већъ му е само жао, што и' може све живота стати. Да е Душанъ, кадъ већъ ніе хтѣо изићи изъ тамнице, мѣсто тога укорнымъ рѣчма показао, како му е неповолянь такавъ поступакъ страже, коя свомъ краљу Стефану, кои е обште люблѣнь и почитованъ као светаць и добарь и благъ отаць, у заклетви задану вѣру тако срамно гази; да іой е презрителнымъ рѣчма пребаціо, да ће се сутра и нѣму тако вѣрна показати, и налоге нѣгове тако срамно погазити, мѣсто да іой е налогъ краля као светъ; да ю е знакомъ лютине и огорченя предусрѣо, што се она у разправу кућевны неповольностиѣ отца и сына на

такавъ безобразанъ начинъ мѣша: онда бы показо благороданъ характеръ, достоянъ краля, достоявъ любви и почитаня народа свога.

На страни 108 стои:

„Краль се спусти на сламну постелю.

У нѣму се сва смутила душа,

Она цѣла, она вѣра тврда,

Да га отаць оставити неће

Ни за чію на том' свѣту любовь,

Срушила се, сва се разпрштила;

Оно крѣпко у себе узданѣ,

Кое с' мисли окалят' недало,

Да ће пріе животъ изгубити,

Него свога отца увредити,

Разбило се, кан'да ніе было,

И стидъ на свом' мѣсту оставило;

Благотворна она душе мисао,

Коя сумњи не да дићи главе,

И укланя сваку несигурность,

Да на овом' цѣлом' бѣлом' свѣту

Ништ' неможе любовь нарушити,

Тврду ону свезу разкинути,

Коя нѣга съ отцемъ с'единява,

Одлетила, да се неповрати,

Оставила за собомъ презанѣ,

Кое будно опасность одбія,

Али увѣкъ одъ зла горе прави.

Смутила се у Душану душа,

На срцу му каменъ лежи леда,

У глави га люта смѣша пали.“—

Одъ кудъ оваква промѣна на еданъ путь?
После онакве показане вѣрности стражара, после онаквогъ утѣшителногъ увѣреня:

„Што насъ чека, нека насъ постигне,
Мы се съ мѣста крочити нећемо.

Нека наше они скину главе,
Само твою ты сачувай кралю!“

яко се умалила опасность: дакле е морао бити много блажи и спокойни, а не јоштъ више смућенъ и брижанъ, него у првомъ часу затвора свогъ. Да е ово у почетку наведено, кадъ е у тамницу баченъ, овда бы было на свомъ мѣсту; ал' овако намъ се чини, као какъвъ великій скокъ у природи. Промѣну чувства, кою и найманьи, тайни и сакривени узроцы производе, и коя се изъ околности и явны одкривены узрока, као изъ обшты правила не могу извести, мора, по момъ мнѣнью, свакій пѣваць, а особито юначкогъ спѣва избѣгавати, едно што предметъ тай, сам ъпо себи тежакъ, у струку психологіе спада, и што га читателы не могу да свате, а друго, што е пѣсмотворства главна цѣль увеселяванѣ, а не шпекулиранѣ. Ако е дакле Душанъ овомъ приликомъ изъ непознаты намъ узрока, може бити изъ самогъ каквогъ представлѣня, кое нема тврде и явне свезе съ постоећимъ догађаемъ, на ове мысли пао, онда умный читатель, кои обично по себи о особи, о којой се говори, суди, праведно осуђуе сачинителя, што се кодъ нѣга са свимъ друго чувство рађа, кадъ се у исто положенѣ стави.

Изъ истогъ узрока види ми се, да е противъ природе описанъ санъ Душановъ:

„Све подъ свое миръ узео крыло,

Онъ се спусти, после дуге борбе,

И у главу и груди Душана.

Свѣжа струя чисто га пробіе,

Оживи му и душа и тѣло.

Ясность нѣка обліе му душу,

И као какво чистіе створенѣ,
Предъ очи му стане Анѣлія,
Нѣва сѣйна, небеска лѣпота,
Блага любкость, пречиста невиность,
Печать мира на Анѣлскомъ лицу,
Кои бурный задай ненаруши,
А у оку безгранична любовь,
Испуни га чувствомъ неисказнымъ,
Уздигне га са землѣ блатнаве,
И премѣсти подъ чистіе сунце.
Предъ нѣмъ стои та райска прилика,
Па се сладко на нѣга осмѣва;
Са свомъ жельомъ сазреле любви
Свое бѣле шири къ нѣму руке —
Онъ поскочи, да б' е загрлю, —
Ал' му красно одлети виѣнѣ.“

После онакве люте унутрашнѣ борбе, после онакве смутнѣ, изгублѣне лѣпе надежде, разкинуте свезе любви, и наступившегъ немира душевногъ, не може оваквыи любкій санакъ доѣи:

„Света струя чисто га пробіе,
Оживи му и душа и тѣло.“

Душевные аффекты и страсти раѣаю у органима унутрашнѣ чувства непрестанныи немиръ и напрезанѣ, кое и онда іоштъ трае, кадъ споляшнѣ чувства спаваю. Овай дакле немиръ органа, кадъ се и найманѣ побуди, производи оне исте образе, съ коима се душа на яви найвише бавила. Одъ туда понавлянѣ оне исте страсти, овогъ истогъ аффекта, кои често іоштъ ячи и силнѣи бѣва, него на яви. *) По овоме дакле морао се кодъ Душана у сну наскоро поновити овай истый аффектъ, коимъ е на яви обузетъ бѣю, а тай е жалость и лютинѣ на кральциу, збогъ кое е у тамницу баченѣ, па

*) Види: Хартмана Der Geist des Menschen.

тай е и требало описати у спољашњимъ знацима, у којима се обично показуе, као што су: намрштено и нагрђено лице, стисканъ песнице, често презанъ, а често и говоръ. Но да рекнемъ, да се Душанъ, пре него што е заспао, дуго боріо съ афектомъ своимъ, да е у юначкой той борби наипосле разумъ побѣду надъ срцемъ одржао и првашній миръ и спокойство душе повратио: то опетъ не могу допустити, да е могао о Анђелии саняти, и да се доцнѣ у сну могао овај истый душевный миръ на лицу му показати, збогъ тога, што у сну ирвенствуюће силе душевне више зависе одъ чувствениости, него на яви, и што срце, лишено одпора душевногъ у разуму, и то приликомъ пробуженогъ афекта, по горнѣмъ доказиваню, претегу одржава. Овај е дакле санъ могао са свимъ изостати, едно што е противу природѣ, а друго, што е безъ икакве свезе съ дальбомъ судьбиномъ юнака.

На страни 113. показуе се Душанъ предъ отцемъ као страшливо дѣте, кадъ га казнь очекуе:

„Царь Стефане у тамницу уѣ.
Предъ нѣмъ Душанъ на ноге устао,
Дубоко се нѣму поклоніо,
Главу свою грудма приклоніо,
На чекао, шта ће отаць казатъ.“

Ако се за то време покајао, и збогъ признаваня кривице, т. е. што се онако предъ отцемъ непокоранъ показао, отца стидіо: то опетъ ніе морао главу оборити, нитъ му се дубоко поклонити, што е и отаць нѣга увредіо, што га е као краля на неунутный и недозволѣный начинъ казніо, што му е съ тамницомъ честь и достоинство убіо, што е поносъ юнака у ова-

квимъ приликама много ячи и претежни одъ са-
могъ признаваня овакве кривице. Юнакъ, и кадъ
признае свою кривицу, онъ е юначки признае т. е.
онако е исто слободанъ, одважанъ и гордъ, као
и у самомъ дѣлу учинѣне кривице, нити ће ика-
да пасти на колѣна, гди се тиче кривице нѣго-
ве и казни:

„Душанъ чуо на колѣна пао,
Па съ колѣна отцу одговара:
„Отче, сыну ты опрости твоемъ,
Я самъ тебе люто увредю.
Вѣруй мени, истину ти кажемъ,
Главу б' мою за те дао рѣчи,
Да ѿй могу натрагъ повратити,
И учинит', да речене нису.“

Овакве неприродне промѣне юначкога харак-
тера показую слабость пѣвца, кои е на овакве
важне сцене слабо пазю и едну за другомъ
реѣао и утрпавао, безъ икакве слѣдствености и
плана. Тако кадъ Душанъ изъ Призрена, у
комъ се онако лѣпо съ отцемъ разстао, после
узаймногъ опроштая, као бесомучанъ бѣжи, као
да га најжесѣа потеря вѣя, као да бѣжи одъ смр-
ти или одъ куге, и то збогъ саме желѣ, да ви-
ди *Скадарѣ*: ко му се онда неће чудити, и ко
га неће као сулуда осудити? :

„Сунце заѣе, а месецъ изаѣе,
Те юнаку указуе пута,
Кои незна глади ни умора,
Нити мисли на мску постелю,
Веѣъ све само унапредъ погледа,
Не бы л' бѣлый *Скадарѣ* опазю.
Конь му леги, онѣ му ребра пори,
Чини му се, да текѣ едва мили.“

Да га е любовь мучила, и велика и силна желя вукла и гонила, да види свою *Анђелию*, коя му е и у сну и на яви напрестано предъ очима, и кою одъ толикогъ, времена нїе видїо, или да е Скадарь или Анђелия у највећой опасности: онда бы се дала извинити ова наглость, и ово нестрплївїѣ. Да е ово теженїѣ за Анђелиомъ и нестрплївїѣ описао, онда бы и природу погодїо и читателѣ разнїжіо, нит' бы имао нужде ову оскудицу чувства Душанова неупутнымъ описиванїемъ сна Анђелие допуњавати. Неупутна велїмъ сна збогъ тога, што Душанъ нїе никадъ видїо Анђелию спавајућу, дакле нїе ни могао себи представити, како їой се „устне испїню, као да бы полюбацъ искале, како се смѣши, како їой се у грудма люляю таласи, како їой танка кошуля дркѣ на грудма:

„Онъ ню види, како тихо спава,
Као дѣте на майчиномъ крылу.
Чело главе сѣди їой невиность,
Злым' дусима приступит' їой неда,
Ни окалят' светїню вѣдара;
Чїста любовь златны свои крыли
Зажарене лади їой образе,
И умилне наводи санове,
Те се устне потїхо испїню,
Као да бы полюбацъ искале,
Садѣ се опетѣ потїхо развуку,
Мило нѣшто и драго видїла,
Па се на то сладко осмеяла;
А у грудма с' люляю таласи,
Нѣдра расту као на сунцу перѣ,
Танка дркѣ на грудма кошуля,
Као тиха вода справмъ месеца.“

То е могао сачинителъ као свое мысли навести, а не као Душанове, а друго нїе томе овде мѣсто.

Балдовинъ доноси дарове одъ краљице, а Душанъ и' тако радо прима, као да су одъ нѣгове рођене матере, а не одъ нѣговогъ най-већегъ непріятелиа:

„Ако ты си готовъ, кнеже, дати,
Я самъ готовъ овай часъ примити —
Деанъ ће те къ мени допратити.“

О, ко бы рекао, да е Душанъ тако лакомъ на дарове свое *миле маѣ*, која га е у тамници бацыла, која му жели, да скине круну съ главе, и која му съ Балдовиномъ, съ тымъ истымъ, кои му дарове доноси, о глави ради, и кое му е све познато. Другій бы се одъ самогъ имена краљичиногъ налютио и у лицу промѣнио, а онъ *едва зека* да прими дарове. Да лѣпе слѣдственности у мышлѣню, да лѣпы знакова постојане волѣ! Свомъ явномъ непріятелиу улагива се само страшльиваць и слабомоћанъ, а не юнакъ, кои непріятелиа или презире, ако е слабъ, или му отворенымъ лицемъ увѣкъ на сусретъ иде, ако му е опасанъ. Краљица е врло слаба, да Душану, кодъ онолики нѣговы приврженика, у средъ нѣгове силе и власти досади, и збогъ тога требао ю е презрети, као што е при полазку учинио, не-удостоивши е ни опрощтая; требао јой е дарове одбацыти тымъ више, што бы е тyme већма о-горчио и на освету подражіо, а то бы и главной цѣли дѣла већма одговарало.

Ово е улагиванѣ показао Душанъ и на страни 140, што е краљицы у здравлѣ піо:

„А садъ, браћо, руйно точте вино,
И скачите на ноге лагане.

Ова чаша нек' е попіена

У здравлицу србском' цар' Стефану,

И краљицы госпођи Марии:

Многа лѣта, на многая лѣта!“

Овакву слабостъ ни еданъ умный читатель не може юнаку опростити, и збогъ тога намъ га е сачинитель омразіо, мѣсто да му е кодъ насъ уваженѣ издѣйствовао представлѣнѣмъ нѣгова крѣпка и постоянна духа, познаваня претеѣе му опасности и крѣпка дѣйствованя свою сила, противу предстоеѣегъ му зла.

Душанъ се вратио изъ Призрена у Скадаръ, и ту ништа друго не ради, веѣъ само части свое госте, кои су као бунтовницы пошли были, да га изъ Призрена отму. Заръ намъ ништа болѣ не знао Пѣваць представити, веѣъ гостбу и веселѣ, кое е тако дуго траяло? Заръ е то начинѣ описиваня, коимъ ће насъ за Душана придобити? Заръ е то препоручителна черта Душанова? Заръ се ту не могло представити озбиљно какво предузиманѣ, благороданѣ радъ, издаванѣ налога у смотрењу поправке гдѣкои погрѣшака, и злоупотреблѣня, коя су се за време нѣговогъ одсудства догодила, упражняванѣ воено, извршиванѣ правде и правице и т. д. ? Овакавъ небрежљивый краль, комъ ни за чимъ другимъ не стало, до само за гостбомъ и Авѣлиомъ, неѣе заиста ни едногъ *правогъ* читателя любовъ придобити. — Краль одлази у Зерзево своіой Авѣели, а гости, нѣи стотина, остаю и после нѣга безъ икаква посла, само да еду и да пію. — Лѣпи гости заиста!

На страни 209 Душанъ сазвао све свое пріятељ и предъ нѣима явно обтужуе отца, као убицу, раздржуе и противу отца, да освете убиство нѣгове Авѣелие, а нѣиове краљице, представля имъ живымъ бояма борбу свога срца съ грѣхомъ,

а претвара се, као да ће изъ землѣ да се уклони, да бы манѣ зла было:

„Идемъ, браћо, у стравну државу,
Сакри-ћу се у самоћу мрачну,
Нек' ме жива и незнаю люди!
А Алѣелску мою Анѣлию
Богъ ће силный съ неба осветити.“

Овымъ е хтѣо Сачивитель показати благороданъ характеръ Душановъ, што се своевольно укланя изъ землѣ, и себе нужди и бѣди излаже, само да бы зло свои' поданика предупредіо, — а заборавіо е са свимъ, да онай, кои отца явно обтужуе, и свое пріятелѣ противу нѣга побунюе, не чини то изъ благородне намѣре, већъ изъ освете; да то ніе резултатъ размышляваня и побѣде разума надъ срцемъ, резултатъ, кои ће се заиста извршити: већъ само вешто скованый планъ, коимъ ће побунѣне духове іоштъ већма раздражити, и одъ пламена грдный пожаръ произвести, кои ће у беснилу своме све сагорети, што нѣговой жельи и освети на путу стои; гладка маска добродѣтели и врлине, изподъ кое осветолюбиво и пакостно срце слободніе пушта отроване стрѣле. Да е Душанъ заиста хтѣо землю оставити, онъ бы е, као добродѣтелянь, оставіо безъ икакве скупштине, нит' бы икомъ на свѣту свою намѣру, као найвећу тайну, саобштіо; небы своимъ пріятельима живо описивао, како му е тежко разстати се съ њима и са своіомъ домовиномъ, само да бы и' разжаліо и распаліо, да таквой намѣри нѣговой на путь ставу. Каква бы то лѣпа, нѣжна и тровителна сцена была, да се Душанъ, у ноћной глувой тишини, тужно самъ у себи праптао са Скардролъ своимъ, съ отечествомъ и пріятельима; да му е најтежій разстанакъ быо съ гробомъ

Афелинимъ — но да е онегъ себе побѣдио и дубоко у прси свое тайну закопао! Ово бы и цѣлой ствари са свимъ другій свршетакъ дало, што бы могао Деанъ, мислећи, да е Стефанъ и Душана на другій свѣтъ тайно преселіо, народъ побунити и краля убити; могло бы съ Душана сваляти кривицу убиства отчина, коя овако узъ нѣга стои, као сѣнь узъ човека. Јоштъ бы болѣ, по момъ мнѣнію, было, да су се бунтовници съ кралѣвомъ войскомъ ударили и ню надбили; да е Деанъ, као звѣрь по войсцы тумарао, докъ ніе на краля наишао, и до нѣга продрео; да се съ овимъ боріо, и на послѣдку га убіо (ако е башъ хтѣо, да главно лице дѣла падне); да е кральица у бѣжанію уваѣена, и на изпытъ предузима на свою кривицу признала, а краля са свимъ опрала; да е Душанъ на послѣдку, чуюћи не-среѣне гласе, натрагъ дошао, круну приміо, и кральицу помиловао, а Деана мртва застао. Овако описана стваръ имала бы веѣій интересъ у очима читателя, едно што предмети, као битке и убиства, и сами по себи имаю нѣшто важнога и примамљивога за наше срце, а друго, што се характери главны особа сходніе цѣли юначкогъ спѣва представляю.

Ово су главніе погрѣшке, коє се тичу Душана, и коє самъ за садъ у кратко могао описати; о маловажніима неѣу споминяти, едно што су врло многе, а друго, што строогогъ прегледа и не заслужую, и што веѣе погрѣшке у другимъ лицама и приликама учинѣне, сву мою пазљивость заузимаю. Важность предмета, кои ће се у теченію прегледа могъ мѣняти, кои су веѣой части читателя наши непознати, а о којима е кодъ насъ врло мало мышлѣно и писано, или готово ника-

ко, захтѣвала бы, да овомъ з'одномъ приликомъ пространіе опишемъ свакій предметъ по наособѣ, у колико се тиче лѣпе вештине, колико е на комъ углафеный вкусъ поправляю, и колико су га правила, умомъ положена, угладила и улѣпшала; но кадъ ми време и обстоятелство ніе допустило, да овакавъ прегледъ и о до садъ наведеномъ предузнемъ: то ѣу и овде само у *кратко* пробесѣдити, у колико ѣе нужно быти, да се ясно покаже погрѣшка дѣла, и увиди боля поправка, а то и збогъ тога самогъ, што бы врло пространо описиванѣ читателѣ по већой части збунило, и у прибираню нужны означаваюћи знакова и сваћаню истине смело, чимъ бы мою цѣль промашію. Прегледъ дакле овай тиче се поглавито погрѣшака у природи оны лица, коя у овомъ дѣлу главніе ролле представляю, и коя су посредствено или непосредствено свршетакъ произвела, т. е. смръть Стефана Дечанскогъ, съ краткимъ на мѣсту одступанѣмъ одъ предмета, у колико нужда доказиваня буде собомъ довела.

Свака вештина има свое границе, кое несме прекорачити; ерь чимъ то учини, губи свою цѣну и важность. Тако и поезія. Ако положене границе прекорачи и у туѣ се предѣле пусти, престае быти оно, што треба да е; губи свою дражестъ, свою силу и узвышену лѣпоту. Оно, што е изванъ нѣногъ круга и домашая, сматра као свое слабости и брижљиво избѣгава, као што е н. п. описиванѣ тѣлесне лѣпоте — предметъ, кои спада у кругъ живописца и ликорезца, а не пѣвца. Ево како Лессивгъ о томъ умствуе: „Тѣлесна лѣпота произтиче изъ подудараяюћегъ се дѣйства различиты частій, кое се даю на *еданпутъ* прегледати. Она изискуе дакле, да мораю ове части

една поредъ друге лежати; а кадъ су ствари, кои' части една поредъ друге леже, предметъ живописаня, то може само оно, т. е. живописанѣ, тѣлесной лѣпоти подражавати.“

„Пѣваць дакле, кои бы могао саставне части лѣпоте само одну за другомъ показати, уздржава се са свимъ описиваня тѣлесне лѣпоте, као лѣпоте. Онъ осећа, да ове саставне части, една за другомъ уређене, не могу имати оно дѣйство, кое имаю саставне части една поредъ друге поставлѣне; осећа да намъ усредоточавајућий погледъ, кои после набрајая саставны частей, на исте желимо обратити, опетъ никакавъ подударяјућий се образъ не дае; да людско уображенѣ превазилази, представити себи, какавъ имаю афектъ ова уста и оваѣ носъ и ове очи заедно, ако се не можемо сѣтити подобногъ састава таквы частей у природи или вештини. Па и у овомъ е Омиръ образаць свою образаца. Онъ вели: Нирей е было лѣпъ; Ахиллъ е было іоштъ лѣпшій; Хелена е имала божествену лѣпоту. Но нигда се не упустиа у пространіе описиванѣ ове лѣпоте. А опетъ е цѣло поетическо дѣло на Елениной лѣпоти основано.“

Ово е обща погрѣшка наши пѣваца, но само съ томъ разликомъ, што е едни учине збогъ подражаваня и труда, да предметъ лѣпо опишу, а други збогъ оскудице у мыслима, што немаю шта друго описати.

Ову е погрѣшку учинио и Г. Суботићъ у описиваню лѣпоте Авѣлиине:

„Смећа коса, одъ свиле повесмо,
Или чело, милине сѣдало,
Или очи, срца огледало,
Гди се види Любовь и Невинность,

Ил' образи млеко́мъ наливени,
 И руменомъ ружомъ натрвени,
 Или росне ягодске уствице,
 Кое крыю два низа бисера,
 Ил' вратъ бѣлый, дика одъ лабуда,
 Или цѣло оно обло тѣло
 Кое но е поносито раст'ло
 Узъ боръ витакъ и високу елу,
 Са свим' чинма здравля и младости,
 И милиномъ красне дѣвичности.“ стр. 63.

„Опиш'те намъ,“ вели Лессингъ, „пѣвцы, допадливость, склонность, любовь, узхищенѣ, кое лѣпота проузрокуе, па сте онда саму лѣпоту описали. Ко може себи представити, да е предметъ Сафинъ ружанъ, кадъ она признае, да чувства и мысли губи, кадъ га погледа? Ко не мысли, да найлѣпшій, найсавршеніи саставъ тѣла гледа, чимъ съ онымъ чувствомъ симпатизира, кое само таквый саставъ тѣла може побудити.“ Ово су правило наблюдавали гдикои пѣвцы наши народны пѣсама, они пѣвцы, коима су сва правила непозната была, веѣ су само унутрашнѣмъ природномъ гласу слѣдовали, као н. пр.

„Кадъ е виѣхъ, моя стара майко!

Око мене трава окрену се.“

Да е овако описанъ образъ лѣпоте, онда бы имао цѣне и у очима оны лица, коя подобне предмете съ выше точке сматраю, коя лѣпу вештину оне чести и почитаня удостояваю, кое по самомъ свомъ високомъ пореклу и выпренности заслужуе; онда се небы допадао само дѣцы малой и великой збогъ лѣпи, шарены образа, кои младу и ватрену силу уображеня, као шарено цвѣће или лептириѣи къ себи маме, или као превеѣ ясанъ колорить у каквомъ живопису, кои неуго и ненавикнута око

заслеплява. Наше народне пѣсме у *обште* не могу намъ у овомъ предмету за праваць служити. У њима е сама проста природа, безъ сваке вештине; ограничено знанѣ и изкуство у шареной лѣпой одѣѣ силе уображеня. И опеть у юначкимъ пѣсмама описуесе лѣпота найвише у самомъ уподобляваню или сравняваню, а не у набраяню поединны частій тѣла, као н. пр.

„У некаква Леке капетана
Кажу чудо Росанду ђевойку,
Я каква е яда недопала.
Што е землѣ на четири стране
Бутунѣ землѣ турске и каурске,
Да іой друге у сву землю ніе
Ни біеле Буле ни Влахинѣ
Нити има танане Латинке;
Ко ѣ видіо Вилу на вланини,
Ни Вила іой, брате, друга ніе.“

Часть. II. стр. 223.

Збогъ наведеногъ узрока было бы много болѣ, да одѣло Душаново на страни 185 ніе описано у *самимъ частима*, но да е радња описана (као кодъ Анѣліе), да намъ се'чини, као да гледамо, како Душанѣ парче по парче облачи, и да е съ тимъ описиванѣмъ скопчана у кратко *исторія* оружя и юначства Душанова, као н. пр. одъ кога е Душанѣ саблю задобіо, и на каквомъ мегдану (као што има у гдикоймъ нашимъ нар. пѣсмама); ко му е ковао ножъ, а ко челевке на калпаку, кои му *обележѣ одъ задобіене на телу ране* покрива и т. д.

Но овакве погрѣшке даю се лако и опростити, што се нѣжніе и субтилніе чувство, углаѣніи вкусъ и изкуствомъ, читанѣмъ и познаванѣмъ унутрашнѣ людске природе *обогаћеный разумъ*

и искуе. Подобне су погрѣшки и најславнии стихотворцы учинили, нит' имъ е то на срамоту какву служило, и ово самъ само збогъ тога на-вео, да небы други у таквомъ описиваню сма-трали праву вештину пѣвца, образацъ пѣвачкогъ живописаня, и предметъ, достоянь подражаваня; да се небы неука младежь, коя се за другимъ радо поводи, и кою овакви шарени предмети, силу уображеня разпалююћи, заслепляваю, та-квогъ описиваня као піянь плота придржавала. Камо среѣа, да су све погрѣшке у нашемъ „е-посу“ овогъ рода, те бы се пѣвацъ могао нѣ-ме дичити и поносити, а цѣломъ бы нашемъ роду честь, добро име и важность умножило, кою су му славни нѣгови мужеви задобили! Но важніе погрѣшке тако су преузеле, да и оно мало лѣпога и добро описаного изчезава, кое се у поєдивимъ частима дѣла валази, као што е опи-сиванѣ тугеу долу Озроеву, нѣка часть тугованя Ду-шановогъ после укопа нѣгове Анѣліе, сполян-нѣи знацы на лицу кральце Маріе и кнеза Бал-довина на стр. 171 — 172 и друга нѣка мѣста. Тако е међу најглавнимъ погрѣшкама слабо погођена природа збогъ непознаваня природе людске и узрока, кои какву природну появу на лицу прате. Да бы се ово ясно увидило, пропра-тит' ћемо крозь цѣло дѣло сваку особу по на единце, и тако ћемо изпытати:

1. Характеръ Анѣліе.

Старацъ Гребострекъ изшетао са своіомъ у-нукемъ Анѣліомъ, да дочека госте, Душана, и своѣ унука Деана, и одмара се на каменной клупи, а дѣвойка, коя е већъ одъ шестнаестъ година,

па и залюблѣна у Душана, игра му се съ брадомъ,
као да е одъ петъ или шестъ година:

„Дѣвойчица съ брадомъ му се игра,
Съ ньомъ се игра, на што друго мисли,
Часъ с' осмѣне, а часъ се намршти;
Часкомъ іой се уздысай украде,
Ал' уздысай срца пресреѣнога,
Не уздысай тузе ил' чезненя.

Немиръ іой се на образу види,
Часъ е блеѣій, а часъ румени;

А халына подъ грломъ скопчана

Нееднакимъ дркѣе таласанѣмъ.“ стр. 64.

Кадъ дѣвойка изгледа свогъ драгогъ, и то дѣ-
войка *првѣй пугъ* залюблѣна, дакле у првой ватри
и сили, онда не може быти намрштена, нит' може
уздысати, по момъ мнѣнію, веѣъ е само нестр-
пельлива, у разговорѣ расзѣяна и збунѣна, а у о-
сталомъ весела и непрестано гледа на ону стра-
ну (ако е нико не гледа, а у противномъ слу-
чаю, кадкадъ украде очи), одкудъ ѣе іой дра-
гій доѣи, што се само съ *нѣиме* бави, што іой
е онъ и срцемъ и душою овладао. Но немиръ
е добро описанъ у промѣни лица, кое се часъ
зарумени одъ силне ватре и желѣ, одъ распалѣ-
не крви, а часъ опеть побледи, одъ дѣвоячке
страшльвости, чимъ себи представи долазакъ
драгогъ, а познато е, да у страу лице бледило
обузима. Ова страшльвость, коя се и кодъ мом-
ка залюблѣна налази, лежи у самой людской
природи, и произтиче, по момъ мнѣнію, изъ
тайногъ признаваня, или предпоставляя важно-
сти и надвѣсія моралны сила люблѣногъ пред-
мета. Ова е страшльвость добро описана и у по-
слѣднѣмъ стиху, у нееднакомъ дрктаню подъ
грломъ халыне, збогъ нееднакогъ, часъ силнѣ-

егъ, а часъ мирниегъ куцаня срца.

Тако е противу природе описанъ стидъ Анѣліе, што е дѣда погодіо, да е залюблѣна, у овимъ рѣчма:

„Да е дѣда могао видити,
Спазіо бы ватру на образу,
Какву дае мисао погођена.“ стр. 65.

и на другой страни:

„Ньой образи жива ватра пламте,
А очице у травицу гледе.“ —

Стараць е быо слѣпъ, како е могла дакле Анѣліяочи оборити заруменити се, кадъ се очи само одъ туђегъ погледа крию у признаваню кривице? Кадъ бы намъ погођена мисао стидъ натерала, онда бы се морао образъ одъ стида и у мраку заруменити, кое не бива.

Како е ружно, како неприродно описана любовъ Анѣліе, оне дѣвойке, кою намъ жели, као невину, и у првомъ цвѣту представити! Анѣлія очекуе Душана, пуна неспокойства, радости и дѣвоичке страшливости, очекуе свогъ драгогъ, кои іой е срцемъ и душою овладао, но кои іой іощъ ни рѣчице ніе споменуо о любви своіой, комъ ніе смѣла ни у очи погледати, то ли за-грлит'га. Спази Душана на коню, и онда

„У нѣдри іой срце заиграло:
„Ево кнеза!“ весело повиче,
Па се сама одъ свогъ тргне гласа;
Дигла с' нога *) да предъ нѣга пође,
Ал' се натрагъ устопце повукла;
Рѣчий дѣде унука с' сѣтила.“ стр. 66.

*) „Дићи ногу“ рађа лако у читателю понятіе противно нравственности, и збогъ тога е требало избѣћи и другу какву рѣчь мѣсто нѣ употребити.

Ако е Анђелия иоле нѣжна и природно проста была, као што намъ е пѣваць жели представити, онда се морала на првѣй погледъ жаснути, морала е претрнути и збунити се, а нѣ іой могло срце заиграти, нит' е могла сесело викнути: „Ево кнеза!“; нѣ се могла нога дићи, да предъ нѣга пође, што е у овомъ случаю мицанѣ одъ волѣ зависило, а воля нѣ могла никакко мицанѣ ноге произвести, што е *страшљивость* преузела, а не што се сѣтила дѣдины рѣчій. Срѣ ако су е само рѣчи дѣдине одъ тога задржале, да предъ Душана не изтрчи, а не стидъ и *страшљивость*: онда е она была безобразна и покварена, а не стидна и невина. Овай е безобразлукъ, као противанъ природи просте дѣвойке показала Анђелия и у овимъ рѣчма:

„Нѣно срце кѣ ибговомѣ полети,
На устнама састану се душе,
На устнама у сладкомъ полюбцу.
Тако две се бисерне капљице

Росе слію на зеленомъ листку.“ стр. 66.

Природа е у почетку тако *страшљива* кодъ млади людій, па и кодъ слакогъ, кои е іоштъ нешто одъ прве природне чистоће задржао, и кога нису са свимъ развратности заблуђена свѣта у мрежу свою уплеле, — природа е велимъ тако *страшљива* у почетку, да се ни рука дѣвойке безъ дрктаня не да уватити. Овай се стра лако примѣчава и у дрктаню гласа и великой забуни момка и дѣвойке, кадъ се едно другомъ приближи. То су знацы простоте природне и вѣрности у любави, па тако е и требало представити Анђелию и Душана, у првомъ тренутку приближавая нѣкогъ, у првомъ, врло краткомъ и готово са селомъ у незнаню

и найвекѣй забуни давомъ полюбцу, а не показати у рѣчма:

„Како една другу душа любви,
Полюбаць бы довѣка траяо“
како му е мало позната невинность. Ево како е у нашимъ народнимъ пѣсмама стидливость дѣвойке описана:

„У Милице дуге трепавице,
Прекриле іой румен' ягодице,
Ягодице и біело лице;
Я е гледахъ три године дана,
Не могахъ іой очи сагледати,
Црне очи ни біело лице,
Већъ сѣкупихъ коло ѣвояка,
И у колу Милицу ѣвойку,
Не быхъ ли іой очи сагледао.
Када коло на трави играше
Бѣше ведро, па се наоблачи,
По облаку засѣваше мунѣ,
Све ѣвойке къ небу погледаше,
Ал' не гледа Милица ѣвойка,
Већъ пред'асе у зелену траву.“ и т. д.

Овай безобразлукъ момка и дѣвойке могао бы се само онда извинити, ако бы предпоставили, да су едно другомъ любовь свою већъ одкрили; но то се не да предпоставити, кадъ се изъ овы рѣчій:

„Докъ е ове говорио рѣчи,
На дѣвойку очи управіо,
Па е гледи, као майка единче,
Неможе се ситъ е нагледати.
А кадъ рѣчи краю дотерао
Обе свое разширио руке,“

види, да е то морао бити првый полюбаць; еръ бы у противномъ случаю Душанъ одма къ дѣвойцы полетио и пригрліо, а небы е текъ после ѣ-

когъ разговора само жельно гледао. Да е то быо првый полюбаць, види се и изъ слѣдуюћи Душановы рѣчій, на страни 188.

„Овдѣ првый съ твое чисте устне
Полюбаць е мене осветіо.“

Тако су дакле обое безобразни, и као такви рађаю у нама чувство одвраћеня.

Кадъ Г. Сачинитель на стр. 74. у стиху 430.
вели :

„Анђелии сузе удариле,
Єдна другу стиже на образу“

ко не види онда, да е то противу природе? Стараць Гребострекъ приповѣда, како е нѣнъ отаць, кога она ніе ни запамтила, погинуо, а она плаче. У близкости свогъ драгогъ, у ватри любви, гди се и срце и душа само съ люблѣнымъ предметомъ бави, после онаквогъ предмета, тежко е могла и чути приповѣдку старца. У часу, кадъ сва чувства, као обчарана, свой животъ за све друго губе, и само за люблѣный предметъ живе, и само се нѣму покораваю, ту се не може никакна друга мысао подкрасти, а найманѣ жалость збогъ отца, кога ніе ни запамтила. Кога неће тронути истина рѣчій, жаръ и нѣжностъ чувства Луизе. (види у Шиллеру: *Sabale mid Liebe*) кадъ отцу свомъ, кои е укорава, што Фердинанда Валтера ни у цркви ніе заборавила, изповѣда, да е покрай Фердинанда и на самогъ Бога заборавила, и да само о нѣму мысли? Ову сцену, коя ме увѣкъ троне и разнѣжи, колико годъ пута на ню наиђемъ, не могу пропустити, да моимъ читателыма за примѣръ не наведемъ :

Луиза (оставля кнѣигу, приступа къ Миллеру и стискава му руку). Добро ютро, милый отаць!

Миллеръ (нѣжно) *Лѣпо ѣерко!* — Радуемъ се, што се тако често Бога сеѣашъ. Буди увѣкъ таква, па ће те увѣкъ рука нѣгова бранити.

Луиза. О! Я самъ велика грѣшница, отаць! — Ё л' было овде майко!

Госпоѣа Мил. Ко, мое дѣте?

Луиза. Ахъ! я самъ заборавила, да имаюштъ и осимъ нѣга людій — Моя е глава тако пуста — Онъ нѣе было овде? *Валтеръ?*

Миллеръ (жалостно и озбыльно). Я самъ мыслію, да е Луиза то име у цркви оставила.

Луиза (почемъ га е нѣко време укоченымъ очима гледала), Я васъ разумемъ, отаць — осеѣамъ ножъ, кои ми у савѣсть мою забадате, ал' е веѣъ доцканъ; — Я немалъ више побожности, отаць — Небо и *Фердинандъ* разтрзаю ми душу, и я се боимъ — я се боимъ — (После краткогъ ѣутаня). Ал' опеть, добрый отаць! кадь на вештака поредъ живописа нѣговогогъ заборавимо, онда е онъ управо найвише похвалѣнь. Кадь одъ радости о образцу божіемъ самогъ Бога превиѣамъ, отаць, заръ то Бога не увеселява? "

То е чувство прве невине любви! и збогъ тога ми се види плачь *Анѣліе* неумѣстанъ и противу природе.

На страни 195 описана е смръть *Анѣліе* овымъ рѣчма:

„ Она тамне очи отворила,
И на нѣга мило погледала;
На часъ румень образе прелети,
И устне се на осмѣй развуку.
Надежда му у томъ блага сине,
Любко сине, ал' таки премине,
Еръ се очи таки заклопише,

Румень пређе, смртна боя с' врати.

Съ осмѣнкомъ іой одлетила душа.

Каква е ту природа? Анђелия е устрелѣна, и у првой несвѣсти полумртва подуже лежала, докъ су се Балдовинъ и Душанъ борили. За то време разсуо се смртоносный отровъ по цѣломъ тѣлу и ужасне су муке наступиле, тако да и' ни најтврѣа наравъ равнодушно небы могла поднети; да бы и највећемъ юнаку лице нагрдиле и уздисъ изтисле, то ли слабой и нѣжной дѣвойцы. У таквимъ дакле мукама, кадъ се душа съ тѣломъ раздвая, кадъ разрушавајућий элементъ у тесно и тврдо скопчанимъ частма силомъ и немилице животь руши, како е могла Анђелия, онако нѣжно створенѣ, Душана мило погледати, како су іой се могле „устне на осмѣй развући“, и како іой е могла „душа съ осмѣнкомъ одлетити“, я не могу да постигнемъ. Па башъ да ніе викаквы мука имала, већъ да е смртъ збогъ саме слабости слѣдовала, опетъ се драга съ драгимъ — коя е текъ пре нѣколико трепутака сее одъ нѣга наслѣдила, и вѣчну любовъ и круну; коя га онако високо почитуе и обожава; коя му у изливу безграничне свое любви вели:

„Кѣи долине, другарица цвѣћа,

Узь Душана, како — ѣ стати вредна!

Ахъ! съ нѣмъ живит' премного бы было,

Гди е срећа за нѣга умрети —“ — стр. 192.

не може тако лако разстати. Ту нема „осмѣнкъ“ мѣста, већъ туга и највећа душевна бооля, кою потокъ врелы суза прати, и страшанъ загрляй, кои срце пара. Г. Суботићъ ямачно ніе видіо у природи ову сцену, кадъ е тако мртвымъ бояма и противнымъ чертама описао. Сувише за невиносћу заузетъ, и за наградомъ нѣномъ, мысліо е,

да невиность мора тако лако умрети, и да се награда нѣна и у самомъ смртномъ часу мора показати, промашіо е и природу и право понятіе награде. Христа, као Бога, представляю на крсту у борби съ najveћимъ мукама, а нѣгова Анѣлія съ отровномъ стрѣломъ у прсима, умире, као да е најдражестнии образи у сну облећу. Чудна, непонятна, преестествена природа!

Ко се на прим. неће лютити на сачинителя, кадъ прочита ове стихове:

„Дигао е на јуначке руке,
Као майка заспало одойче,
Па јој любви ледене образе,
Докле лѣпе очи отворила;
А кадъ душа у тѣло се врати,
Медна су се уста насмѣјала,
Као дѣтету кадъ се у сну смѣши,
На анѣла, свога хранителя.“ стр. 81.

Анѣлія ніе знала, кога любви; а кадъ е чула, да е нѣнъ драгій самъ Душанъ, падне одъ стра у несвѣсть:

„Она сѣди на столицы блѣда *)
Као лѣпа мермерска, прилика,“ стр. 80.
а Душанъ е диже у наруче! Дићи дѣвойку одъ шестнаестъ година на руке као одойче, то е претерана нѣжностъ, и опака естетика, којој недао Богъ, да живописцы подражаваю. Любавна страшљивостъ и нѣжностъ (кою сачинява брижљиво чуванѣ,

*) Г. Суботићъ морао е заборавити, да ту ніе било столице. На стр. 62. стои: Сѣо старый Господарь одъ града, на сѣчену одъ камена клуцу, а унука кодъ свогъ дѣде стала. Ту нема о столицы спомена, а ніе ни могла бити, што су само нѣи двое безъ икаквогъ слуге у полѣ изшетали, и што Анѣлія ніе могла столице носити, кадъ е морала старца слепа водити.

да небы ма у чему люблѣный предметъ увредили) неће никадъ овакавъ безобразлукъ допустити, као што се права невиностъ и стидливость у оваквомъ случаю на рукама момка неће никадъ у овимъ знацыма показати. Та дѣвойка се морала застити и отимати, кадъ е къ себи дошла, и видла се на рукама Душановимъ, и по самой женской природы, а и по томе, што е то необичанъ случай за ню быо, па іоштъ у присутству брата, — а не *смеати* се. Знакъ невиности кодъ дѣтета, одойчета, не треба са знакомъ невиности кодъ дѣвойке одъ 16. година замѣнити. Одойче у сну смѣе се безъ икакве свѣсти, по самой природы, изъ самогъ физическогъ напредованя, а Анѣлія ніе была у томъ положеню. Што се дакле Анѣлія, видећи себе на рукама Душановимъ, насмѣяла, то іой никако не служи на честь. Исто тако и Душанъ, ако е искрено любіо, ніе могао Анѣліи „*любити ледене образе*“ у ономъ тренутку, кадъ е морао уплашенъ и забринуть быти за нѣнъ животъ, кое бы се и насъ више тицало; а ако то ніе было, онда праведно осуђуемо Душана, као неморална и неприродна, у комъ е развратность и прелюбочинство свако чувство нѣжности, стидливости и пристойности изгладило.

Тако е и стараць зло описанъ у рѣчма:

„Овдѣ стараць руке саклопіо

И подигао Богу на молитву.“

Стараць е приповѣдао смръть свога сына, и кадъ е окончао, а онъ *склопи руке на молитву*. Да овакво позор'е и у самомъ позоришту видимо, како стараць збогъ наведеногъ повода *брзо* руке на молитву склапа, мы бы се морали смѣяти. Тако и овде, мѣсто да насъ стараць разжали и

разнѣжи несреѣомъ, коя га е постигла, остаемо са свимъ ладни, безъ и найманѣгъ участія, и сматрамо га више као лутку, коя се само по туѣой, сачинителѣвой, вољи на жицы миче, а не као слободно створенѣ, кое намъ слободно осеѣанѣ у споляшнѣимъ знацыма показуе. Молитва нѣ за свакій случай сходна; и она има свое опредѣлѣно време и узроке, у коима се показуе као нѣжна, тронителна и выспрена поява, а *изванѣ ове границе* губи сваку цѣну у очима нашимъ. Каква бы то была поява, и како бы дѣйствовало на насъ, кадъ бы у средъ великогъ шума, у ватри разиграны людѣй на каквомъ веселю видли каквогъ клечеѣегъ са склоплѣнимъ и подигнутимъ рукама? Н бы ли се *ономѣ истомѣ*, когъ бы у *цркви*, у своіой соби *усамаѣна*, и у несреѣи кодъ *постелѣ* болногъ преболногъ свогъ друга клечеѣегъ съ чувствомъ сажалѣня, любви и почитаня гледали, — у *овомѣ слугаю* смѣяли, небы ли га презирали, или као съ ума сишавшегъ сажалѣвали? Узрокъ овогъ различитогъ дѣйства, кое на нама примѣчавамо, не лежи дакле у споляшнѣимъ знацыма, у клечаню или склоплѣнымъ рукама (еръ бы онда морала молитва еднако на све дѣйствовати), веѣъ у унутрашнѣмъ чувству, кое човека на молитву подиже, и кое се изъ околности и положеня толкуе, у комъ се онай налази, кои се Богу моли. По момъ мнѣнію произтиче молитва поглавито изъ стра'а збогъ предстоѣѣе несреѣе, коя се по нашемъ мнѣнію самымъ Богомѣ може одвратити; изъ благодарности за среѣный ужитакъ; изъ любви према Богу и изъ случая потребе. Кодъ старца Гребострека не'ма ни едногъ одъ овы узрока; кодъ нѣга е само споминянѣ некадашнѣ несреѣе, сыновлѣве смрти, коя се доста одавно догодила: а овакво опоминянѣ само жа-

лостъ производи, а не молитву. Да е дакле стараць после онакве приповѣдке *дубоко уздануо и уѣутао*, као што е Деанъ учинио, онда бы была и природа погођена, и цѣль постигнута; онда бы намъ се дало времена, да у сили уображеня живо себи представимо, шта се у души старца догађало. Но да е стараць и савршена узрока имао, да се Богу моли, опетъ бы молитва нѣгова противно впечатлѣнѣ у нама учинила, што се е у *присутству други* а не у самоћи догодила; еръ у томъ случаю сматрамо увѣкъ таквогъ човека, као утвору, кои се жели предъ другима као богомоляць показати, и подъ томъ одѣхомъ друге пороке сакрити. Ове законе полаже само вѣжно чувство; а кадъ се ово повреди, онда праведно осуђуемо пѣвца.

2. Характеръ Кралъице.

Слабо познаванѣ людске природе јоштъ се јаснѣ види у гдѣкоимъ сценама, у којима е характеръ кралъице описанъ. Тако на страни 111. стои:

„А кралъица кадъ се нашла сама,
На колѣна предъ икону пала,
Повикала изъ свег' срца свога:
„Хвала Богу, хвала единомуе!
Бы-ће добро, добро се почело.“

Кралъица е своимъ сплеткама бацила Душана у тамницу, има зле умышляе, да за свогъ сына Симеуна одъ пасторка Душана преотме престолъ, и на тай конаць мора бити преправна, да сва могућна недозволѣна средства употреби. У рѣчма:

„Ак' узмора круву уграбити,
Бы-ће майка люта курячиц:
За свогъ сына, сладкогъ Симеуна,
У ватру ће, у воду ће майка,
У самъ пакао, ако быти мора“ стр. 111.

види се велика одважностъ кралјице, кою е само грѣху са свимъ предаше се срце произвело, а у таквомъ срцу изумрло е чувство побожности, пресушио изворъ любви према Богу, загушио се стра одъ казни божіе: само *една стрѣла* неумитногъ и навѣкъ будногъ судіе — савѣсти — просѣда кадкадъ грѣхомъ отврднуто срце као муња мрачне и тежке облаке. Такавъ се зликоваць не може Богу молити, нит' му икада побожне мысли падаю на паметъ: у нѣговои души само зли умышляи владаю, и едни друге замѣнюю, као вѣтрови на широкомъ мору; онъ се непрестано бави съ плановима, како ће забранѣну свою цѣль постићи и препоне съ пута уклонити, кое му сметаю, па макаръ то было и съ одкупомъ свогъ живота и блаженства. Како намъ е дакле могао Г. Суботићъ представити зликовца, како *предъ икону пада на колѣна, и Богу благодари*, што му зли умышляи за рукомъ изпадаю, я не могу да понямъ! Како е могла оваква пакостна кралјица крстити свое дѣте са срцемъ побожнымъ, и предавати га Ангелу хранителю:

„А кадъ было после пола ноћи,
И немогла сану одолѣти,
Дѣте крсти са срцемъ побожнымъ,
Ангелу га дае хранителю,
Па одлази у свою постелю;“

како е могла после онакве сцене одма заспати, чимъ е легла, безъ икаквогъ немира, безъ мученя савѣсти, безъ сваке борбе — то не могу да постигнемъ. Да е краљица у овомъ случаю само унутрашню радостъ показала, што јој вѣли умышляи добро изпадаю за рукомъ; да е себѣ напредъ представляла све оне дражести, кое ће нѣкада на престолу поредъ сына вѣна уживати; да е себи представила тегобу и величину грѣха, коимъ се до те цѣли може доћи, т. е. убиство Душаново; да се савѣсть томъ приликомъ пробудила, и у мученю сву слабостъ женска срца открила; да е наипосле дражестъ предмета, лѣпота сыновлѣва, матерня любовъ и желя за владомъ побѣду одржала, и слабостъ срца пакленымъ силама грѣха оружала: онда бы бую, помомъ мнѣнию, характеръ краљице добро описанъ. Кады у Шекспиру Лади Макбетъ, коя се съ мужемъ договорила, да краля убиє и престоль му преотме, призива зле духове, да е крвавомъ грозомъ испуне, и да каяню путь къ срцу вѣномъ препрече:

„Herbei ihr Geister,

Die Mordgedanken hegen, hier entweicht mich,
Und füllt vom Haupt zur Zehe randvoll mich
M't blut'ger Grausamkeit; macht dick mein Blut,
Verstopft den Zugang und den Weg der Reue,
Damit kein stechender Besuch des Herzens
Mein graues Vorhaben stör' und Frieden schließe
Zwischen der That und ihm. In meine Brüste kommt,
Und nehmt die Milch um Gall' ihr Bürggehülfen,

Wo immer unsichtbaren Körpers ihr
Auf Unheil der Natur harret"*)

ко не види у нъой женску слабость, претрплѣну борбу, побѣду грѣха и страшну отважность, извршити свою намѣру, и ко се неће одъ таквогъ чудовишта стрести и згрозити, а опеть се таковой величини духа дивити? А такавъ е управо характеръ нужданъ быо кодъ кральице, да се одъ нѣ страшимо и грозимо, а не да е любимо, или сажалѣвамо; да збогъ велике опасности напредъ за Душана стрепимо и съ нестрплѣнѣмъ очекуемо свршетакъ, у жельи, да Душанъ све ове страшне громове, кои му се надъ главомъ скуплюю, среѣно разтера и отровну ову гую сатре и упропасти. Но као што ни едно лице у цѣломъ дѣлу не соотвѣтно цѣли цѣлога описано, да е данъ характеръ свако лице одъ почетка, па до свршетка и у найманьой черти ясно показуе, та-

*) Амо брже дуси нечастиви
Са вашима мыслима убійства,
Свлачите ми сву природу женску,
Пуните ме одъ главе до пете
Сву съ кравимъ онимъ свирѣствама;
Вы сгустните мою црну крвцу,
Заградите пута покаяню,
Да ми къ срцу то не допре како,
И не згоди своимъ оштрымъ жалцемъ,
Те ми црну намѣру помете,
И съ намѣромъ дѣло не помири.
Чуйте мене, о вы даватели,
Гди годъ были съ невидимимъ тѣломъ
На несреѣу природе мыслиѣи,
Улазите садъ у груди мое,
Узимайте млеко за жучину!

Прев М. Светиѣа.

ко ніе ни характеръ кральице постоянь, веѣъ се свакій часъ мѣня, тако, да се готово не може опредѣлити, какву е хтѣо сачинитель представи кральицу: или као побожну, чиста и непоковарена срца, и кою сама любовъ према сыну на грѣхъ наводи, или као пакостну, и съ пута добродѣтели са свимъ сишавшу, као што е горе речено.

На страни 223 Стефанъ, очекиваюћи свакогъ часа смръть, кою му е св. Никола у сну предсказао, дае кральицы последнѣ савѣте. То е дакле сигурно морало кральицу *разжалити*; но у „епосу“ кадъ се нашла сама, и дѣте успављивала, ніе ни о чемъ другомъ мыслила, веѣъ о Балдовину, и неизвѣстность е мучила, да л' е Душана убіо. Я мыслимъ, да е у овомъ случаю *прега жалость одъ неизвѣстности, и стра и брига о мужу, него о Балдовину, што е и сама сну вѣрвала, ербо е плакала, кадъ іой е Стефанъ санъ приповѣдао:*

„Нѣга слуша кральица Марія,
А сузе іой каплю низъ образе,
Па овако вѣму проговара:
Немой кралю ты цвѣлити мене,“

стр. 220.

и Бога молила, да іой не узима мужа:

„Хоѣешъ милость пуномъ да учинишъ,
Немой мени узимати мужа,

Мени мужа, Симеуну отца.“ стр. 224.

Брига, шта ће съ ньомъ быти, ако іой мужъ умре; шта ће съ вѣнимъ едивчетомъ быти, комъ іоштъ ніе круну обезбѣдила; стра одъ Душанове освете, што ће и надъ ньомъ господаремъ постати, и то онай Душанъ, когъ е овако яко увредила, и комъ е о глави радила

— све е то на еданпутъ морало обузети душу нѣву, да іой е тежко могао Балдовинъ на паметъ пасти, тымъ више, што е то неочекиваный случай быо. Да е краљица дѣте успављивала, и надъ вѣимъ плакала, прелетаюћи у мыслима све оне бѣде и несреће, кое се материной любви и найманьимъ поводомъ живо предъ очи ставляю, да е дѣте збогъ матери ожалосѣно пытало за узрокъ плача и томъ приликомъ, кадъ бы му матери изказала, да е у рѣчма показало дѣтинску простоту, ону простоту, коя никакве опасности не познае, и да е та дѣтинска простота матерьюшть на већу жалость навела — какво бы то было позор'е! Овоме подобанъ примѣръ налази се у нашей народной пѣсми: „Зиданѣ Скадра у II. части на стр. 115. Браћа Мрлявчевићи, да имъ небы Вила обноћъ започетый градъ рушила, заключе, да, по Вилиномъ савѣту, онога жену у темелькули узидая, коя сутра данъ донесе майстори-ма ручакъ, и на тай конаць завѣре се, да неће ви еданъ своіой любви казати. Двоица погазе задану вѣру, а трећій, наймлаћій, Гойко, одржи. Кадъ сутра осване данъ, ал' Гойкова жена носи ручакъ, и ево како е та сцена описана:

„Юнаку се срце разжалило,
 Жао му е любе вѣрнице,
 Жао му е чеда у колѣвцы,
 Ђе остаде одъ мѣсеца дана,
 Па одъ лица сузе просипаше;
 Угледа га танана невѣста,
 Кротко ходи, докъ до нѣга приђе,
 Кротко ходи, тихо бесѣђаше:
 „Што е тебе, добрый господару!
 Те ты ронишь сузе одъ образа?“
 Ал' говори Мрлявчевићъ Гойко:

„Зло є, моя вірнице любо!
Имао самъ одъ злата ябуку,
Па ми данась паде у Бояну,
Те є жалимъ, прегорет' не могу.“

Не сѣка се танана неѣста,
Но бесѣди своме господару!

„Моли Бога ты за твое здравлѣ,
А салићешъ и болю ябуку.“

Тад' юнаку грѣ жао было,
Па на страну одвратіо главу,
Не щѣ више ни гледати любу.“

Кога неће тронути истина овы рѣчій:

„Тад' юнаку грѣ жао было,
Па на страну одвратіо главу,
Не щѣ више ни гледати любу.“?

Овакви предмети вешто описани необично трону читателя, едно што су природни, и што насъ на нашу просту природу опоминю, кою смо изгубили, и кою никадъ више не можемо повратити, што ю є натерана вештина и гвоздено изкуство замѣнило; а друго, што є сажалѣванѣ съ нѣма помѣшано збогъ непознаваня предстоєћега зла и несреће, кое є и пѣвцу горенаведене пѣсме познато было, и кое є онако лѣпо, онако вешто и съ чувствомъ описао. Уживанѣ, кое намъ овакви предмети даю, може се, вели Шиллеръ, уподобити съ онимъ, кое слабе прси каквогъ болника изпунява, кон после дуге болести првый путь любкій свѣтъ китнястога мая угледа. Оваквы поява има готово у свакомъ класическомъ писателю, съ томъ само разликомъ, што и' нѣки у говору, а други у радњи представляю. У овомъ другомъ оставіо намъ є лѣпъ примѣръ Омиръ у своіой Иліяди. Хекторъ се прашта са

супругомъ своіомъ Андромахомъ на найнѣжніи начинъ, као да се за навѣкъ разстаю, пружа руке за сынчићемъ, а овај се съ плачемъ прилюблюе грудма свое дойквѣ, *страшећи се огина оклопа и перянице;*

„Also der Held, und hin nach dem Knäblein streckt' er
die Arme,
Aber zurück an den Busen der schönegürteten Amme
Schmiegte sich schreiend das Kind, erschreckt vor dem
liebenden Vater
Bange zugleich vor dem Erz und der flatternden Mäh-
ne des Busches,
Welchen es fürchterlich sah, vom oberen Helme herab-
weh'n. *)

стр. 163. прев. Фос.

3. Характеръ Деана.

Деанъ се у цѣломъ дѣлу представља, као човекъ природанъ, пуњ искренности и отворена срца, одважна и слободна духа, и у себе много уздајући се, као човекъ, који се на страни свогъ пріятеља, а будућегъ зета и снажногъ и далеко чувеногъ краља никакве опасности не страши, и који ће за любовъ нѣгову све предузети. Овакавъ характеръ не трпи никакве по-

*) Рекъ; и сына обиять устремился блистательный Гекторъ;

Но младенецъ назадъ, шишноризой кормилицыкъ лону
Съ крикомъ припаль, устрашася любезнаго отчаго вида,
Яркою мѣдью испуганъ, и гребень увидѣвъ коснатыи
Грозно надъ шлемомъ отца всколебавшии ся коньскою
гривой.

Прев. Гиѣдича.

длости, не трпи улагиваня и претвараня; нѣму е срце и езикъ у найтешной свези, тако, да другій првомъ на найбржій начинъ услуге чини, као што се дно каквогъ музикалногъ инструмента гласу додирнуте жице одзива. Што се дакле Деанъ на страни 136 показуе као утвора и лукава лисица, што се съ Балдовиномъ, комъ е найвећій непријатель, збогъ познаты му злы умышляя нѣговы, кое съ краљицомъ у потаи куе, на најлюбезнии начинъ рукуе:

„Добро дошао кнеже Балдовине!

Съ добри гласи добримъ пријательма!

Па му пружа свою десну руку,

Грклану е срце намѣнюе,

Али паметь госта дочекуе:“

то се ни најманѣ не слаже съ характеромъ нѣговимъ. Ако е сачинитель у наведенимъ рѣчма хтѣо представити мудра државника и политичара, кои врло добро познае силу и власть Балдовину збогъ превеликогъ и готово неограниченогъ повѣреня и наклоности краљичине, и збогъ тога брижљиво избѣгава и најмаваній поводъ, кои бы Балдовину о пријательству нѣговомъ дао сумняти, и кои бы му непријательске намѣре нѣгове одкрио, кое е згодной прилицы и времену намѣню: онда му не требало овоме са свимъ противанъ характеръ давати на стр. 140, гди Балдовину све свое бунтовне намѣре и непријательске умышляе према нѣму открива:

„У мало насъ мимоишло, кнеже,

Што с' юнацы огледали нисмо

Съ бриткомъ сабљомъ и копљемъ убой-
нымъ,

А безъ шале у пуной истини.

Да я краля несрето на путу,

Већъ да дођо біелу Призрену,
Было б', кнеже, доста окршая.
А волео б' съ тобомъ огледат' се,
Нег' цареву круну задобыти.
Ал' айд', кнеже, да с' садь погодимо,
Па дай руку, да се завѣримо:
Ако кадгодъ прилика донесе,
Те пођемо еданъ на другога,
Да мачъ нећешъ тргнут' на юнака,
Докле са мномя мейданъ неподѣлишь
Бриткомъ сабљомъ, копљемъ убои-
тымъ,

И у нужди чврстым' песницама.“

На страни 196. стои:

„На вику се господа скупила.
Види Деанъ, шта е, у чему е,
Па приступа кнезу Балдовину,
Ком' огњна срце цѣпа боля,
Па се віе као црвь прегаженный.
У Деану крвь е узкипила,
Па потрза ножа одъ пояса,
Да изліе бѣснило прсію
Ма на мртвой кнежевой лешини.
Сграби кнеза за десницу руку,
Па га тргне са зелене траве,
И измане, да г' пробіе ножемъ —
Кнезь потргнуть мало' къ себи дође,
И отвори очи заклопљне!
А кадъ види Жарковићъ Деане,
Да іоштъ има у кнезу живота,
Меће нѣга на залену траву,
Па се спушта нѣму на колѣно“.

Деанъ види, како се Балдовинъ одъ боолѣ савія, и опеть мысли, да е мртавѣ (?) а кадъ е Балдовинъ очи отворио, Деанъ га спушта на

траву. Деанъ е морао бити у првомъ тренутку, као громомъ пораженъ, кадъ е видіо свою сестру устрелѣну. Другій погледъ на Балдовина ранѣна, морао е одма несреѣну мысао породити, да е онѣ онай грозный и пакленный изродъ, кои е онаквогъ земногъ Анѣла смрти у наруче предао. Ова мысао распалила е у нѣму страшный гнѣвъ и освету, кровь му е на очи насела, тако да му е у томъ тренутку савъ свѣтъ изпредъ очію изчезао, и сама света срцемъ и душомъ завладала. Рука е морала освети узастопце слѣдовати, као громъ за муньомъ. Како е могао дакле Деанъ одъ свое намѣре, да ножемъ „изліе бѣснѣло прсію ма на мртвой кнежевой лешини“ на еданъ путь одустати, и Балдовина на траву спустити, само што е видіо, да е живъ? Да л' е могла у томъ часу друга каква мысао надъ страшно узбунѣнымъ свимъ чувствама претегу одржати? Да л' е могла она мысао, да ће какву тайну одъ кнеза дознати, руку одъ ударца уздржати? Но Г. Сачинитель волео е и противу природе погрѣшити, само да небы планъ свой пореметіо, кои се у томъ састояо, да Балдовинъ на самртвомъ часу смртъ Анѣліе на Стефана баци, како бы овай после невино одъ Деанове руке погинуо. Оваква петлярія здраво обара цѣну сачинителя, кои се могао на сто начина помоћи и свршетакъ много лакше, лѣпше и природнѣ развити, као што смо напредъ видели.

На страни 227. Деанъ тргао мачъ на краля у найвеѣой ярости, да га убіе, и да освети смртъ свое сестре и дѣда, а не може, да гледа ране, кое му задае, веѣъ закланя *оги руколѣ*:

„Леву руку на очи подигне,

Десномъ кралю мачъ у прси сюри,

И повиче, да се соба тресе:

„Ово за смртъ Новаковићъ Жарка!

За краљицу ово Анђелию!

То за главу старогъ Гребострека!“

Каква е то слободаюнака у часу огорченя, ярости и освете? какво е то положенѣ у часу убиства? Чудо, како ніе савезао очи, те бы намъ баръ іоштъ веће чудо показао, како може, и безъ огію онде ударити, гди намысли. Мора быти, да е Г. Суботићъ видіо оногъ великогъ юнака у природи, кои е пушку у найвећой слободи срца опалио, а главу на страну окренуо, само да не види пламена, кадъ намъ га е тако вѣрно копирао; или е може быти подражавао онимъ миеописцыма, кои Св. Ђорђа на коню описую, како е аждаю, безъ свакогъ усиляваня, као изъ шале, коплѣмъ пробо, а у њоу ніе ни погледао, као да е аждая изъ самогъ превеликогъ страа одъ светинѣ нѣгове на коплѣ натрчала и набола се.

Тако е противу природе описанъ Деанъ и на страни 229. Краль га пыта, да л' е смртъ нѣгова, воля Душанова, а онъ одговара:

„Ніе крало, могъ ми спасенія!

Смртъ е твоя была тайна моя.

Ты си дао мога убит' отца,“ и т. д.

Овако благо и кротко ніе могао юнакъ, а особито убица оноу одговорити, когъ е изъ освете за учинѣна нечовечна дѣла, по нѣговомъ мнѣнію, убіо, већъ му е морао презрителныиъ, опорыиъ, и освете пуныиъ рѣзма одговорити. Како е морао быти ладанъ Г. Сачинитель, кадъ е смртъ Деанову описивао! стр. 232.

„Црвь земальскій Богомъ быти хтѣо,
У слепоѣи ѣаволомъ постао!

У едну самъ баціо те тугу,
Одъ друге ъу тебе сачувати:
Прво, краљу, да т' nebude дѣло,
Дати мачу пріятеля главу,
Самъ ъу себи я быти судія.

Прости другу: Богѣ нека му суди!"

Оваква смртъ нит' намъ е страшна, ни жалостна. Да е Деанъ, превладанъ чувствомъ и савѣсѣу, нагло на полѣ изишао, да га е у самоѣи савѣсть дуго мучила (као што е Макбетъ у Шекспиру, комъ се еднако чини, да су му руке кржаве одъ краљѣве крви) и найпосле, да е у страшной борби душевной самъ себи животъ одузео: онда бы насъ више дирнула нѣгова смртъ, а овако намъ се све ове сцене виде као неприродна представляня на позоришту, у комъ се юнацы перушкама пробадаю.

4. Характеръ Балдовина.

Балдовинъ се одликуе юначствомъ, крѣпкомъ и постояномъ вољомъ, вѣрносѣу и приврженосѣу свомъ краљу Стефану. Душана е почитовао и любіо, докъ му любовъ према Анѣліи ніе прси отровала. Одъ како се у Анѣлію залюбіо, и видіо е у наручу Душановомъ, одъ тогъ доба постао е најжесѣій нѣговъ непріятель, и почео е тайне планове съ краљицомъ ковати, докъ се найпосле ніе самъ краљицы понудіо, да Душана са свѣта уклони, и нѣномъ сыну круву, а себи Анѣлію обезбѣди. Одъ природе ватренъ, слободанъ и крѣпакъ, а среѣомъ и высокимъ достоинствомъ увѣнчанъ, морао е быти гордъ и силовитъ, напрасанъ и іогунасть. Овъ е дошао у Скадаръ съ томъ пакостномъ намѣромъ, да младе и ватрене ду-

хове, кои су и онако збогъ Душана на побуну готови, јоштъ више распали и противу Стефана подбоде, како ће после Стефанъ морати войску на нѣи дићи, надајући се, да ће тако најлакше Душану ил' главе доћи, или га изъ землѣ протерати. Кадъ е дошао у Скадаръ, и провидіо дружество, а онъ спустио очи:

„Кадъ Балдовинъ дружество провидіо,
Спусти очи, мило му небыло.“ стр. 136.

Ово се не слаже съ характеромъ нѣговымъ, горе описанымъ: Очи се у таквой прилицы оборе само одъ стида, а не одъ лютине и неповольства. Балдовинъ, као напрасанъ, силовитъ и гордъ, и као извршителъ кралѣва налога, морао е одма, баръ у споляшнымъ знацыма, разположенѣ свога духа показати; морао е знаке лютине одкрити у промѣни лица, у *саиренымъ и стрѣлаюкимъ*, а не у *спуштенымъ* очима. Овде е истина више имала мѣста, него мало далѣ у стиху 639 — 648.

„Ко мотріо добро Балдовина,
Могао е добро опазити,
Како савъ му образъ позелени,
Тѣло с' тресе, устна му задркѣ.
Ал' се хитро кнеже насмѣяо,
Съ поля весео ове рѣчи рекне:
„Да Краль ніе како Цариграду,
Да доведе Србиі кральицу,
Кадъ се вака господа скупила,
Као китњаста свита и сватови.“

Само збогъ тога, што е чуо, да краль ніе кодъ куће, ніе могао позеленити, нит' се тѣломъ трести, и устномъ задркати, кое су знацы велике лютине, коя съ бесиломъ граничи. Колико треба на споляшнѣ знаке пазити, толико треба,

а и више, на узрокъ пазити, кои ове знаке производи, ако е та цѣль, да се характеръ природно опише. Маньи узроцы у едномъ и истомъ срцу производе и маня слѣдсва, а већи и већа и примѣтнѣя. Тако кадъ Балдовинъ — кои се цѣлимъ путемъ съ opakимъ мыслима бавіо, и кога е и самый помысао, да ће кодъ Душана толике оружане люде, праве бунтовнике застати, на гнѣвъ подизао — у ономъ тренутку, кадъ су му мрзки предмети, а особито Деанъ, предъ очи изишли, и кадъ се старый гнѣвъ, іоштъ на путу пороженъ, морао іоштъ више распалити, кадъ велимъ у ономъ тренутку манѣ лютине показуе, него доцнѣе, кадъ су га сви лѣпо дочекали, и поздравили и кадъ се морао мало стишати: онда е, мыслимъ, ясно, да е противу природе описанъ. Тако е противу природе, да се кнезь, после онакве лютине, хитро насмѣяо, и съ поля се весео показао. Промѣна таква ніе могла тако брзо слѣдовати, што се съ гореописанымъ напраснымъ, силовитымъ и гордымъ характеромъ Балдовиновымъ не слаже; већ е морао быти смѣй гораць, подсмѣятеланъ и пуњъ отрова; морао е о женитби кралѣвой и о цѣлой свити еъ презренѣмъ и поругомъ говорити.

На страни 177. приповѣда Балдовинъ кралѣвицы, како е првый путъ видіо Анѣлію у наручу Душановомъ, па се заплакао:

„Онъ е къ себи ватрево пригрли,

Полюбцомъ іой неда одданути,

А у мени срце пропиштало;

Есамъ, госпо, онда заплакао.“

Балдовинъ е у ономъ тренутку быо лютитъ, а не жалостивъ, а у лютини може се само жена заплакати, и то онда, кадъ се за учинѣну іой увреду

не може да освети; ал' човекъ не, а юштъ манѣ
юнакѣ, веѣъ тражи уклонити съ пуга препону
своіомъ одважносѣу и напраситосѣу; као што
одма за тимъ врло добро слѣдуе:

„Сама рука стрѣлу намѣстила,
И са окомъ нѣга саставила.“

Да се небы читательима досадило овакво простра-
но претресанѣ, заключит' ѣу съ овимъ почаст-
ный прегледъ характера главны у дѣлу лица.
Юштъ ми остае, да у „епосу“ прегледамъ об-
штый характеръ народа србскогъ у поединимъ
мѣстама и приликама описанъ, за тымъ обичай
србскій, а наипосле гдѣкоя поедина мѣста, коя
су противу природе описана.

1. Характеръ Србскогъ народа.

На страни 17. после прочитаногъ опорогъ пи-
сма и пуногъ претвѣ одъ стране Бугарскогъ Ца-
ра, на кое су сва господа скочила, и бой Стефану
предлагала, Владика Данило дае свое мнѣніе:

„Да се яви цару Бугарину,
Ако правду съ добрымъ не учини,
Да ѣе за сву проливену крвцу,
За сву бѣду и за сву несреѣу,
Грѣшна цара одговарат' душа,
А тежко е одговора дати,
За безумно проливену крвцу
У неправди и беззаконію“

а войводе на то, безъ и едне рѣчице, пристаю съ
кралѣмъ. Владика е могао овакавъ сазѣтъ да-
ти, као стараць, у комъ е оладнила крвь, и
комъ ніе до рата и битке; кои е представникъ цр-
кве, и као такавъ дужанъ основе спасенія душе
за начинъ помиреня предлагати: но небы требало, да

су войводе, као много млађи и ватрени, као ратоборни, честолубиви и за осветомъ пламтећи Срби, на то пристале, тымъ више што е подобанъ савѣтъ већъ даванъ цару Міяилу одъ стране Стефана, и што е на такве савѣте онако грубо одговоріо, и не само краљу, већъ и цѣлой Срби претіо, да ће е ватромъ попалити; што се изъ свега видло, да лѣпъ начинъ ништа не помаже, већъ да се мора зло злымъ разтерати; што су морали познавати гадный характеръ Міяила, као силовита, неморална и сурова човека, кои се свему одъ свое снаге нада. Пристаяиѣ ово сръбски войвода после онакве сцене:

„ Сва господа на ноге скочише,
Запламтише мачи огвѣвити,
Сви за кнезомъ вичу Владиславомъ:
„ На бой, краљу, на бой господару!
За честь светог' дома Немањина,
За честь кѣри краля Милутина,
И за славу Божѣг' угодника,
Сви смо крвцу пролити готови,
Сви готови животъ положити“

ніе нимало сходно, едно што оваква напрасва промѣна ніе Србима и ювацыма свойствена, а друго, што се у првомъ случаю показую као храбри, одважни и на бой готови, а после као страшльивцы.

На страни 36. дае Душавъ у воѣномъ застѣданію свое мнѣніе, како ће се съ неприятелѣмъ ударити, а войводе, многе и у ратовима осѣдивше, безъ и едвѣ рѣчице, одобряваю покрай другога и лудо мнѣніе ѡгосю, да Сремцы ковьма ноге стѣку, као да су коприве, и као да ће ковявицы стояти као лутке ва ковьма, па самогледать, шта чинѣ юлаѣы Сремцы. Друго то е

и противу общте людске природе, да толики люди у тако важной ствари, одъ прва маа безъ свакогъ размышляваня и даваня противногъ мнѣнія, туђе мнѣніе, макаръ и о маловажномъ предмету, а особито о оваквомъ, гди се тиче живота свакогъ поединце, приме и одобре, а и кодъ читателя не чини ону импрессию, кою чини результатъ размышляваня, савѣтованя, препираня и сматраня предмета са сваке стране; ерь у таквомъ случаю чини намъ се, као да се у самомъ дѣлу тако догодило, и да су саме те особе одъ прилике тако морале говорити; а овако читамо само мнѣніе *сагнитвля*, а не оне особе, коя се представля. Другій поступакъ войвода, што Душана, за любавъ тако мудрогъ (!) мнѣнія, едвогласно за войводу свогъ бираю, и краля, онако врстногъ юнака и много зрелія и обозрителнія, него што е *Душанъ*, когъ е *текъ* пробилъ брада, повижаваю и срамоте, не служи имъ ни наймавѣ на честь, већъ е знакъ здраво ограниченогъ ума, кои се слепо по туђемъ мнѣнію поводе. Ако имъ се планъ Душановъ допао, то опетъ не слѣдуе, да ће га онъ найболѣ и извршити. То се исто може и Стефану пребацити, што и онъ на то пристае, и себе вѣговимъ заповѣстима и валозима добровольно *подвергава*. Ево исти стихова, па нека читатели сами о њима суде:

„Све войводе кликомъ ускликнуше:
 Буди нама у бою войвода,
 Сви ћемо те радо послушати!
 А царь Стефанъ рѣчь е прихватіо:
 Свѣтлый краљу, и любезный сыне!
 Кадъ си тако добро размислю,
 А ты глядай, па добро и сверши. и т. д.

А самъ води мою цѣлу войску,

Сви ћемо те радо послушати.“ — стр. 36.

Овакво мудро савѣтовањѣ трајало е до саме зоре. То е морала Душана пѣна напасти одъ толикогъ говора; ербо е самъ говорио. У томъ су савѣтованю были све войводе и „велике и мале“ — на комъ е дакле войска остала? Гди су имъ ноћне страже, кое ће и' одъ тайногъ непријатељскогъ нападања чувати? Заръ е то воена предосторожностъ? Заръ е то србска обозрителностъ у ратовима? Но рећи ће ко: то се може лако предпоставити; ал' кадъ се изрикомъ каже, да су *све войводе и велике и мале* были кодъ краля, онда се не може предпоставити. Какве су то жалостне страже у време рата, у ноћно доба, предъ лицемъ непријателя, у којима никаквогъ войводе, као управителя нема? Овакви предмети, истина, сами по себи никакве лѣпоте немаю, да бы се читателю здраво допали, но зависе одъ вештине стихотворца, ако и' живо и природно опише. Наша е сила уображеня у *таквомъ* случаю непрестано у радњи, часъ е овде, а часъ опетъ онде, часъ се съ мртвимъ, а часъ са живимъ предметима бави; све насъ забавля, све насъ увеселява, и све насъ принуђава, да се морамо дивити пѣвцу, кои е умео све то тако живо и съ чувствомъ описати. Да е дакле Г. сачинитель, мѣсто оноликогъ Душановогъ монолога, кои насъ на зеванѣ наводи, описао воено положенѣ едногъ и другогъ стана, онда бы насъ заиста много лѣпше забавляо и задовољю. Комъ се н. п. неће допасти у Шекспиру, описиванѣ два непријатељска стана, и ко се неће дивити вештини нѣговой:

„Vom Lager haltt zu Lager durch den schwarzen Schooß
Der Nacht der beiden Heere leis Gesumm,
Daß die gestellten Posten fast das leise

Geflüster beiderseit'ger Wacht verstehn:
Feu'r strahlt auf Feu'r, und durch sein bleich Gestamm
Sieht jedes Heer des andern Okerantlig.
Roß dräut auf Roß, sein lautes Prahlgewieher
Dringt in der Nacht taub Ohr, und von den Zelten
Verbreiten Waffenschmiedte, Ritter rüstend,
Die Nieten mit geschäftigem Hammer schließend,
Den schauerlichen Hall der Vorbereitung;
Des Landes Hähne krähn, die Glocken läuten,
Des trägen Morgens dritte Stund' ankündend. *)
König Heinrich V. Akt IV. Chor.

Но да се вратимо нашемъ предмету. Стефана е цѣо народъ любіо и почитовао, као што смо на другомъ мѣсту видли, а на страни 112. „поврвило и старо и младо намрштенымъ лицемъ къ тамници“, као да ће да казне отца, што е онаквогъ непокорногъ сына казнио, изъ саме любви и привржености према Душану. Стефанъ се приближуе къ тамници, а народъ

*) Жуборъ тихій одъ обадве войске
Иде гласомъ одъ стана до стана
Крозъ то густо црне ноћи иѣдро,
Да веѣ прве намѣштене страже
Єдна друге шапуть разбираю.
Ватра ватру свѣтомъ надсвѣтлява,
Бледый пламень освѣтлява войске,
Крозъ кои се обе прогледаю.
Конь узъ коня сило за'рзава,
Продируѣи уво ноћи глуво;
Изъ шатора' оруж'я ковачи
Стеру страшне преправляя гласе,
Удараюѣ' оклопъ на юнаке,
И желѣзне спояваюѣ' краке
Съ чекичними ударцима честимъ.
Пѣтли пою, а и звона звоне,
Те казую лєня ютра време,
Лєня ютра, треѣегъ часа време.

Прев. М. Светиѣа.

само одступа на страну безъ свакогъ поздрава, безъ свакогъ страхопочитаня, безъ свакога знака цѣне круне и достоинства. Овде е хтѣо Г. сачинитель показати *сеѣу любовь* народа, и приврженость према Душану, него према кралю, а овамо наводи, да е много веѣа войска Стефанова была, и да су *мудри старцы* на нѣговой страни, а ветреницы на сыновлѣвой. Па и сами Призренцы, кои су се кодъ тамнице скупили, кои се деру „изъ хиляду грла, да Богъ живи нашегъ младогъ Краля,“ слабу су показали приврженость у другой прилицы, а као прави приврженицы требало бы, да се увекъ еднаки покажу. Гди е тай будаластый народъ бую, кадъ е Душанъ, после онаквогъ дугогъ одсудства свогъ, у Призрень дошао, да га съ добродошлицомъ поздравя? Онда, као да нигди живе душе у цѣломъ Призрену нѣ было, а садъ се Призрень одъ грмявине задрмао, што Душанъ нѣ побѣгао изъ тамнице. У почетку нико краля и не поздравля; а кадъ е са сыномъ изъ тамнице изишао, а они га любе у скуть и у руку и вичу:

„Да Богъ живи оба наша краля!

Да Богъ живи и отца и сына!“

На страни 143, кадъ е Балдовинъ скуплѣнимъ кодъ Душана гостима кралѣвъ налогъ изказао, узбуне се ови тако, да ни *Душана* нису слушали:

„Сви говоре, ни еданѣ не слуша;

Еданѣ другогѣ оѣе, да надвиге.

Душанъ тиша, утишат' неможе:

Ко ѣ' утишат' море уздрмаво.

А Балдовинѣ на столѣ ускогю.“

Зарь е то учтивость према своме кралю? е л' то стра и почитанѣ достоинства кралѣва? Ова-

ква сцена, у којој е таква грдна вика и деранѣ, у којој нико никогъ не слуша, у којој Балдовинъ, као сулудъ, на столъ ускаче, не приличи войводама у кралѣвомъ двору, веѣъ пиянцыма у крчми.

Ови исти Срби, кои тако страшно прете кралоу, кои се оружаномъ рукомъ противу нѣга дижу, кои су се на страни 162. съ нѣговомъ войскомъ ударили — видеѣи, да се Душанъ съ њимъ помирио, вичу:

„Да Богъ живи србскогъ Царъ Стефана.“
Каква е то нагла промѣна у цѣлой войсцы, одъ найвеѣегъ огорченя, на найвеѣу радость и узхиѣенѣ? Ово е правый характеръ *дѣце*, која се за часъ сваде, а за часъ опеть помире, а не *людей*.

О б и ч а й

У обичаима народа лежи характеръ народа, съ њима е скопчана повѣстница нѣгова, и често найзнаменити догаѣаи и промѣне имаю у њима свой почетакъ и основъ. Описиванѣ дакле обичая не одъ мале важности онде, гди се на то иде, да се народъ какавъ у својој *прошлости* опише, у онимъ првобитнимъ чертама, кое му е Геніи времена и обстоятелства положио, и кое су у бурной рѣцы доцниегъ времена знатну промѣну претрпиле, или се са свимъ изгладиле. И найманый просторъ времена у станю е ударити печать свой на лице каквогъ народа, *онай* печать, комъ се у раніемъ времену ни трага не налазило. Збогъ тога е и за пѣвца великій и важный задатакъ: *време*, у комъ народъ какавъ представля, и съ њимъ и различно скопчани обичаи, ако жели, да намъ *правый* образъ представи. Са свимъ

у прошлость премѣштень, мора черту по черту испытивати, као повѣстнице испытатель, нити сме одъ садашности черте какве позаймити, кое нису найстрожіи испытъ претрпили, и у резултанту тога, подударанѣ съ ондашнимъ временомъ и обстоятельствомъ показале. Ова се строгость тиче народа, а не поедине особе у спѣву, а навластито главне особе, коя се често по правилама идеала ствара, и коя у нѣчемъ и сме одступити одъ повѣстнице, и то у овимъ чертама, кое нису у явномъ противрѣчию съ народомъ. Тако се н. п. Стефанъ може представити као мударъ, врстанъ и нравственъ у ономъ степену, у комъ Србскій народъ у оно време ніе могао никако быти, што еданъ не сачинява савъ народъ, нит' е на нѣму самомъ повѣстница народа основана, но и то у онимъ чертама, кое се у обштый народный характеръ не сливаю; ал' народъ уобште не сме се такавъ представити. Тако кадь Г. Суботићъ на толикимъ мѣстима наводи, да е народъ пѣвао у оно време „многа лѣта“, онда явно грѣши противу повѣстнице и обичая; ерь намъ са свимъ нѣкій страный, нама непознатый народъ представля. *Нашиъ* народъ уобште ни данасъ не пѣва „многа лѣта“, већъ узъ здравице на гостбама и веселю виче: аминъ, спаси Богъ, и на спасеніе! Обичай е тай, пѣвати многа лѣта, производъ новіега вѣка, а не старогъ, четрнаестога, нит' се игди у народнимъ пѣсмама споминѣ. Тако исто, кадь Стефанъ у свомъ правданю своіой жени, што е Душаву наздравію, а не Симеуну, вели:

„Ал' самъ чашу пію по дужности

Србъ е пію одъ Србіе Кралю,“ стр. 7.

онда не видимо у нѣму србскогъ краля. Зарь е

то нѣгова дужность была, да Душану напие, и зарь е онъ према Душану Србъ, а не краль? Зашто га назива у здравици: „свѣтлый србскій краль“? Та, ако е свима гостима свѣтлый, нѣ нѣму, као отцу, нит' се слаже съ духомъ онога времена, кадъ су кралѣви свое достоинство, силу и власть и надъ своимъ женама и синовима онако исто, као и надъ другима показивали.

Зашто Душанъ, на позивъ отца, изъ Скадра у Призренъ безъ икакве пратиѣ долази?

На страни 115. у стиху 920 стои:

„Отацъ сына узме изподъ руке,

у стиху 922:

„Сына съ Отцемъ кадъ угледа народъ

Изподъ руке као приятелъ,“

а у Срби ни данасъ тога обичая не'ма, да се приятельи изподъ руке воде, већъ се узму за руке. И у самимъ народнимъ пѣсмама не споминѣ се нигди тай обичай, кои е породъ велике углажености, и развѣжености европейске најновиегъ вѣка, већъ стои:

„Руке шире у лица се любе,

Узеше се за бѣле руке,

Отидоше на танке чардаке“ (ч. II. стр. 172)

а на страни 241.

„Руке шире, те с' у лица любе,

За юначко питаю се здравлѣ,

За бѣле се руке уватише,

Иду брате на танке чардаке.“

У оваквимъ чертама требао е Г. Суботићъ да подражава нашимъ народнимъ пѣсмама, у којима е обичай и характеръ стары Срба описанъ, а не у коекаквимъ сѣтницама, као што е санъ краля Дечанскогъ, нагомилаванѣмъ рѣчій и преписиванѣмъ стихова:

„Чашу дигао србскій Царь Стефане,
Чашу дигао, испити немогао;
На краля е санаць наишао,
Изъ руке е чашу испустіо,
Пала чаша на чинію златну;
Нит' се чаша на злату разбила,
Нит' се вино изъ чаше просуло.
А кадъ краля санаць оставіо,
Пита нѣга краљица Марія:
„Шта е теби, србскій Царь Стефане!
И досадъ си руйно вино піо,
Али ниси санаць боравіо?“ стр. 217.

Да е ово готово преписано, може свакій заклю-
чити, кадъ са слѣдуюћима стиховима изъ наши
народны пѣсама на страни 100. у II. части
сравни:

„Славу диже Светитель Никола,
И напія у славу Ристову,
Ал' се нѣму мало задріема,
У дріему чашу испустіо,
Чаша паде на столове златне,
Нит' се разби, нит' се проли вино.
Кара нѣга громовникъ Илія:
„О мой брате Светитель Никола:
И до садъ смо пили ладно вино,
Ал' ніесмо, брате, дріемали.“ и т. д.

Овакво подражаванѣ не само, што нема никакве
цѣне ни важности збогъ слабогъ избора и вку-
са, збогъ сувише простогъ и ништа неозначаваю
ћегъ предмета, већъ самомъ подражателю на
срамъ служи, што се оваквымъ предметомъ,
рекао бы, збогъ слабости дао преварити и обчи-
нити. Многи су учени люди изrekli свой судъ
о нашимъ народнимъ пѣсмама, сматраюћи и' съ
добре стране, а други, може быти, збогъ неспо-

способности у испытываню, узеше тай судъ као об-
штый, тако да су и' сматрали као образаць у
свему, што се тиче лѣпе вештине. Одъ туда у
найновіе време оволике грубе погрѣшке збогъ
слепогъ подражаваня. Као што све има свою
добрѹ а и злу страну: тако имаю и наше на-
родне пѣсме; и збогъ тога бы было врло нужд-
но и полезно, кадъ бы се какавъ Србинъ од-
важіо, да претресе све наше народне пѣсме, не
по начину Г. Іов. Суботића у срб. лѣтописима,
описиваюћи само *размѣрѣ*, и то коекако; већъ
да изпита праву вредность и праву лѣпоту по
правилама естетике, како у цѣлимъ пѣсмама, та-
ко и у поединымъ мѣстама; да слабу страну
одъ добре одцѣпи и едно и друго примѣрима
подкрѣпи, да бы се грубе оне погрѣшке май-
мунски подражателя изстребиле и баръ у будуће
предупредиле. Ако то што скоріе не буде, то
ће ова зараза, *постати народнымъ стихотвор-*
целмъ, тако преузети, да ће се тешко моћи на
праваць изићи.

Сва она испытываня, која е разумъ човечіи
съ пожертвованѣмъ здравля и живота предузи-
мао, правила вкуса положіо, и стазу лѣпе ве-
штине пронашао и назначіо; сви они выпрени при-
мѣри, кое су женисте на полю пѣсмотворства и
ликорезаня показали, свативши *найсакривеніе*
тайне природе у прислушкиваню радиѣ нѣне —
све ће то тамомъ потамнити, и свою цѣну и вр-
лину изгубити, у сравњиваню съ коекаквимъ
маленкостима и ситницама. Выспрене ове появе
у Шекспиру, Шиллеру, Клопштоку и други'
остатъ ће за Србе дальный и неприступный пре-
дѣль, у комъ сва хармонія небесны пѣсама нема
цѣне ни важности само збогъ тога, што ніе срѣ-

еконародно; што тай гласъ не издаю *гусле*. Србинъ ће остати у своимъ узкимъ границама странъ и непознатъ Генію времена и напредуюћемъ човечеству. Србину ће лѣпше и миліе бити невѣшто гдѣкое описиванѣ юнака и достоинства кралѣва у нашимъ народнимъ пѣсмама, него найлѣпша мѣста у Шиллеру, само збогъ тога, што е оно *србско*. Пѣвцы у њима врло вешто и лѣпо описую мртву природу у спољашњимъ знацыма, као какавъ вештъ живописаць предѣла (*Landschaftsmaler*) и ту е граница њиове вештине: описиванѣ характера и уобште свега оногъ, што се наукомъ и дугимъ изкуствомъ постижава, некъ се тамо не тражи. Истина, Србинъ не треба да е снимакъ *туђе народности*; ал' што е народность, то ніе просвѣта. Развѣнѣнѣговы душевны сила и способности мора ићи онымъ истымъ путемъ, коимъ су ишли и остали народи: мора се одъ *други*' учити, мора другима подражавати. Наука е собственость *цѣлогѣ говеѣства*, а не само е *днога народа*, као што е и пѣсмотворство *обште огњиште*, на комъ се *свакій* огрева. Оно дакле, што е лѣпо, природно и выспрено, треба пригрлити, ако и ніе *србско*, већъ *страхо*, и ако у нашимъ пѣсмама ни спомена не'ма о томе, или е много лошіе. Да е Г. Суботићъ покрай *нашы*, и *други*' *народа* пѣсме имао предъ очима, небы ямачно смрть краля Дечанскогъ, Деспота Елшимира и Балдовина онако противу природѣ описао, кои, ако и у *срце* ранѣни, опетъ онако дуго живе и разговараю се. (Види страну 49, 198, 228, 229, 230, 231.) Но тако има у гдѣкоимъ народнимъ пѣсмама; а што има у њима, оно е безъ сваке погрѣшке и изключително лѣпо, добро и природно, *нит'* се може што лѣп-

ше, болѣ, и природніе написати: па зашто се то небы смѣло и о Стефану рећи? Но да се небы са свимъ одъ нашегъ предмета удалъили, вратитъ ѣмо се опетъ описиваню обичая.

На страни 68 кралица Марія грли свогъ старогъ мужа и любви му образе

„Одъ радости разширила руке,
Свога краля сладко загрлила,
И образе нѣму излюбила.“

а у нашимъ народнимъ пѣсмама несме жена честито ни да погледа у очи свомъ мужу одъ стида и почитаня:

„Господине, славный кнезъ — Лазаре!
Зазоръ мене у те погледати
А камо ли съ тобомъ говорити“

вели царица Милица у II. кв. на стр. 198, а на страни 122 стои:

„Угледа га танана неѣста,
Кротко ходи, докъ до нѣга приѣ,
Кротко ходи тихо бесѣаше.“

То говори Гойкова неѣста, која се и у найвећой несрећи показуе стидна и скромна. Кадь е видла, да ѣе е одъ истине узидати у темель куле, неѣе одъ срама да моли найпре свогъ господара, већъ девере, и текъ онда, кадь іой ови нису помогли, обраћа се свомъ мужу:

„Тадъ се проѣ срама и зазора,
Паке моли свога господара;
Недай мене, добрый господару.“

На страни 89 описуе се састанакъ Стефановъ съ Душаномъ овимъ рѣчма:

„Кадъ се отаць са сыномъ састао,
Руке шире, у лица се любе,
За ювачко питаю се здравлѣ,
И како ій добра срећа служи.“

Ово ніе кодъ Срба обичай, да се сынъ съ *отцелѣ* онако састае и разговара, као съ пріятелѣмъ своимъ, познаникомъ, или съ братомъ. Срби су у оно време (па и данасъ), любили свогъ отца у *руку*, а не у *лице*, нит' су га за юначко здравлѣ пытали. Ову е погрѣшку избѣгао пѣваць на стр. 99., гди се Душанъ кралю и кральицы „до землѣ кланя и цѣлива имъ десницу,“ но мени се чини не по строгомъ наблюдаваню характера (еръ бы се онда морала и горня погрѣшка избѣћи), већъ по слабости подражаваня. Овъ е наилазіо у нашимъ народнимъ пѣсмама на толико мѣста на рѣчи:

„Руке шире у лица се любе

За юначко пытаю се здравлѣ,“

гди се пріятельи, познаницы или рођацы састаю, па е мысліо, да се то може свуда употребити. Ево како е описанъ састанакъ Марка Кралѣвића съ матеромъ нѣговомъ:

„Далеко га мати опазила,

Мало ближе предъ нѣг' изшетала,

Руке шири у лице га любви,

Марко майку у біелу руку.“

Оваквы примѣра има много у нашимъ нар. пѣсмама, кое бы излишно было наводити. Само у *едной* пѣсми у кнв. III. на стр. 141 види се погрѣшка пѣвца у описиваню овогъ обичая:

„Сусрете и' майка Стоянова,

Руке шире, у лице се любе,

Пытаю се за юначко здравлѣ,“

као што е и стидљивость и учтивость дѣвойке у истой пѣсми са свимъ противно описао:

„А кадъ Златка опази Стояна,

Руке шири, у лице га любви.“

Овакве пѣсме не могу никадъ служити за образаць, што и' разумъ по строости изпыти.

ваня и сравняваня съ другимъ отличнымъ пѣсма-
ма одбацуе. Какво е кои пѣваць имао знаиѣ,
изкуство и поетическій даръ, онако се и изра-
жавао, а углађеный вкусъ треба да повуче гра-
ничну черту изъ међу добры и лоши пѣсама, и
само првима да подражава.

На страни 132. пошилѣ Стефанъ кнеза Бал-
довина у Скадарь, да скуплѣнимъ четама у нѣ-
гово име изда налогъ, да се разилазе, и дае му
прстенъ съ руке, као свѣдочанство нѣгове запо-
вѣсти:

„Ево теби съ мое прстенъ руке
Нек' ти буде сведокъ заповести.“

Ко неie упознать съ повѣстницомъ народа србскогъ,
могао бы изъ овы рѣчій заключити, да Срби ни
у 14 вѣку нису умели писати ни читати, кадъ
самъ краль не издае *писмене* налоге, већъ уст-
мене, и за свѣдочбу, да су то *нѣгови* налози, дае
свой прстенъ съ руке. Зашто краль не пи-
смену заповѣсть издао? Ако е кодъ други' про-
сты и нижи' людій обичай быо, давати одъ свое
стране обележѣ, не быо обичай кралѣва, а най-
манѣ у оваквой важной ствари, гди се тиче зе-
мальскогъ мира. У нашимъ народнимъ пѣсмама,
чини ми се, дае се обележѣ само у случаю *нужде*,
кадъ се не *могло* безъ пера и *артіе* писати; а у
другимъ приликама свудъ се *пишу* кнѣиге, безъ
разлике мужке и женске стране.

Уобште у цѣломъ дѣлу слабо е труда пола-
гао пѣваць у описиваню народны обичая оно ъ
времена, а свака готово наша нар. пѣсма носи
на себи тай печать. Тако е н. пр. требало описати:

1.) Обичай, кадъ се проси дѣвойка, и то о-
номъ приликомъ, кадъ е Душанъ изпросіо Ан-
ђелию: колико е потрошіо блага, кога е даривао
а чиме, као што то народный пѣваць описуе:

„Докъ постави прстенъ и ябуку,
И пореза рухо на њевойку
И дарива свасти и пунице
Даде Марко три товара блага;“

2.) Обичай у дариваню сватова и младоженѣ приликомъ женитбе Душанове, као н. пр. да е Душанъ, осимъ другогъ дара, добио кошулю, кою е сама *Анѣлија* опрела, изаткала, или наве-зла, као што е у нар. пѣсмама:

„Кою но самъ плела три године.
А са мое до три другарице,
Докъ су мое очи изкапале
Све плетући одъ злата кошулю,
Мислила самъ да любимъ юнака
У кошуљи одъ сувога злата;“

3.) Обичай, како србске жене свое мужеве дочекиваю, приликомъ повратка Стефановогъ изъ Скадра, као што е у нар. пѣсми: женитба Макси-ма Црвоевића у II. кв. на стр. 527.

„Угледа га вѣрна любовца
Съ биле куле на срчали пенџеръ;
Како виђе, позна господара
И [подъ њиме одъ мегдана ждрала,
Па потрча низъ високу кулу,
Па потрча, а изъ грла викну,
Викну слуге, набрекну слушкинѣ:
„А ви, слуге! полю похитайте,
Те сретите полѣмъ господара; —
Бре, слушкинѣ! бришите авліе; —
А ње си ми, диете Максиме!
Ну похитай предъ капию нашу,
Ето, сыве, мила баба твога,
Баба твога, господара мога,
Јше коня сѣтно и весело:
Чини ми се снаху њ изпросіо.“

Но Ивану слуге похитале,
Те у полю сретош' господара,
А Ивану люба потргала,
Цѣлива га у скутѣи у руку,
Однаса му свѣтло оруже,
На оруже грли у наруге,
У наругу носи на гардаке;
Вѣрне слуге конѣ прифатише;
Ал' ето ти діете — Максима,
Сребрнѣ столакъ носи у наруче,
У сто сѣде Црноєвићъ Иво,
Да с' одмори, да му чизме скину;“

4.) Обичай, како су кралјице крунисали, приликомъ крунисаня младе кралјице Анѣліе, т. е. предѣ цѣлымъ скупльнимъ народомъ и сѣ najveћимъ празнованѣмъ, а не само предѣ иѣ-кимъ гостима и то на вѣнчаню;

5.) Обичай у запевки и нарицаню жена, као што е была прилика, кадъ е Стефанъ убиенъ.

Како е вешто описанъ народный обичай у нѣ-жной туги майке Стоянове на стр. 172. у III. кн. нар. пѣсама :

„Кадъ у вече о вечери было,
Иде майка у дворъ кукаюћи,
Она кука као кукавица,
И споминѣ свогъ Стояна сына:
Ой Стояне, ябуко одъ злата!
Стою майка већъ заборавила,
Снае Еле заборавит' нећу;
Снао ело, веношено злато!
Ко ће стару дозекати майку?
Ко предѣ мене стару изиетати?
Ко ће стару запитати майку:
Еси ли се уморила, майко?“ и т. д.

Садъ ми јошть остае, да вѣка пѣдина мѣста,
коя су протавно описана прегледамъ:

„Винуо се преко поля равна,
Као звѣзда преко неба плава.“

Ово уподобљаванѣ може се, по момъ мнѣнію,
само онде употребити, гди су лѣни предмети, и
гди се на то иде, да се предметъ, о комъ се говори,
лѣпимъ оваквимъ уподобљаванѣмъ јошть више
читателѣма омили, а не гди су предмети *стра-*
шни. Валдовинѣ е лютитъ као рисъ, намрштень
као облачно небо, страшанѣ као изъ далека пре-
теѣа олуя, опасанѣ као муња и громъ, и лети
као *бурный вѣтарѣ*, што крши растове и произ-
води страву и ужасе, ербо га прати опака и
страшна намѣра:

„Да отцеве дигне на сынове“ —

а сачинитель уподобљава трчанѣ нѣговој *звѣзди*.
Лѣпо уподобљаванѣ! У оваквимъ приликама, гди
нѣ поглавита стваръ, описиванѣ брзине у трчаню,
веѣъ описиванѣ афекта, кои е таквомъ особомъ
обвладао, мора се пѣла пазљивость иа то обра-
тити, да се у спољашњимъ знацыма ясно огледа
унутрашнѣ станѣ и расположенѣ духа, кое тѣ-
лу у радњи правацъ полаже.

На страни 12. каже сестра Стефавова у пи-
сму изъ меѣу осталогъ (како ю е мужъ, царѣ
Бугарскій, заточио, а себи узео другу лубу), да
е писмо крвлю изъ вѣдара написала, што нѣ
смѣла образа изривити:

„Веѣъ е пишемъ крвлю изъ вѣдара,
Ерѣ образа весмемъ изривити.“

По свой прилицы збогъ тога нѣ смѣла образъ
изривити, што се бояла, да вебы свою лѣпосту
повредила и себе наружила. Овакве суетне мы-
сли не могу никако *оной жени* на паметъ пасти,

коя се у найвећой несрећи налази, и која одважно очекуе *смртъ*. Оваква слабостъ не приличи ни другой каквой жени, то ли Србкѣни, која е у таквой прилицы много яча и тврѣа духа; кодъ нѣ се женска природа не показуе толико у нѣжности и разслаблѣнымъ чувствама, као кодъ какве углаѣне и срећомъ размажене женске особе садаѣга вараштая, већъ у лютини и освети. Збогъ тога бы, по момъ мнѣнію, много болѣ было, да е овде пѣваць описао бурно чувство и жестоку лютину жене, како се перомъ у лице удара, да баръ *на нѣму* свое срце изкали, и освету изврши, што га е онакавъ невѣрный другъ любіо. Тымъ бы насъ ямачно тронуо, као што насъ се обично свако страдаѣ срца косне, а особито оне особе, која невино, ал' јуначки свою несрећу сноси. Какву бы намъ красну, какву тронителну сцену могао представити вештѣй какавъ пѣваць описиванѣмъ оне боолѣ, кою уврећено и презрено, ал' опетъ ватрено срце осећа; оне борбе, кою залюблѣно, ал' одъ люблѣвогъ предмета презрено срце сноси: каквымъ бы намъ живымъ бояма и страшнымъ чертама описао ону освету, кою такво нѣжно створенѣ у часу найужаснѣе борбе надъ *самымъ собомъ* извршуе, одузимаюћи себи несносный животъ. На оваквомъ предмету, на оваквой сцени показао е Виргилиі сву свою вештину, сву свою силу у четвртој књизи енеиде. Овакво бы описиванѣ много сходнѣе было и за саму даљу приповѣдку, што бы у смрти Стефанове сестре већій и природній узрокъ быо започетога рата изъ међу Срба и Бугара, него у самомъ заточевію, а и онако о Стефановой сестри далѣ у цѣломъ дѣлу нема нигди ни спомена.

На страни 122. казуе Деанъ Душану вра-
ћаюћемъ се изъ затвора свога у Скадаръ, како-
е гласъ о затвору иѣговомъ уздрмао сву Србию,
кршно Приморѣ, и люту Арбанаску:

„Гласъ тай цѣлу - ѣ уздрмао Србию,
Уздрмао и кршно Приморѣ,
Уздрмао люту Арбанаску.“

Душанъ е само ноћъ преноћію у тамницы, а су-
тра данъ га отаць одпустио, и трећій данъ за-
затвора, а другій данъ путованя иѣгова, већъ
се састае на пуну съ Деаномъ, и ту чуе, како
се цѣла земля „уздрмала.“ Како е дакле могао
тако брзо т. е. за еданъ данъ, гласъ о Душа-
новомъ затвору по свой земљи пући, и како е
могао Деанъ тай истый данъ разумѣти, каква е
слѣдства тай гласъ за собомъ повукао? Како
изъ овога, тако и изъ различиты други' узгредны
сцена види се, да сачинитель ніе нимало пазію,
да му и поедини образи съ цѣлимъ дѣломъ у
саюзу буду, и да одговараю могућности време-
на и обстоятелству, већъ е, рекао бы, писао по
начину иѣки' србски пѣваца, кои какву оду,
безъ свакогъ напредъ скроеногъ плана, започну,
па после трпаю, што имъ падне на паметъ, и
то до'нда трае, докъ се крыла силе уображеня
не укоче — и онда е доста. Виргилию преба-
цую, што е у времену онакву погрѣшку учинію
и Енеа съ Дидономъ, коя е много доцніе живи-
ла, у Картагени саставію, што му се може ла-
ко опростити за любовъ онакве тронителее сце-
не, за любовъ онако силно, онако красно, она-
ко живо, онако иѣжно описане любви Дидонине
и иѣне жалостне судбине; а чимъ бы се могла
ова погрѣшка извинити? Мени се чини, само
небрежливосту сачинителя. Овай укоръ заслу-

жуе и оно мѣсто на страни 56. гди Кральица о-
клеветава Душана, што ніе дошао отцу на
славу:

„Зашт' онъ ніе отцу на свечари,
Као сваке досада године?
Већъ у Скадру крстно име слави,
Сакупіо младежь огиѣвиту,
Онъ нѣи части, они нѣга дижу
И говоре о славным' боевма,
Кое ѣду съ нѣиме воевати,
И говоре о силным' земляма,
Кое ѣду съ нѣиме придобыти,
'Тужно жале, што се тако мора
У нераднѣи време проводити,
Съ добра срца смиренога краля,
Кои б' было манастыру дика,
Задобыю вѣнацъ светителя.“

Одъ кудъ е могла знати кральица, шта се тай
истый данъ догаѣало у двору Душановомъ, и шта
се говорило, кадъ іой тай истый данъ ніе могао
никако гласъ изъ Скадра стиѣи?

Оговараня овогъ рода, коя читатель одма
као измышлѣна, а Стефана као праву будалу
мора да сматра, кадъ и у таквой са свимъ про-
стой и очевидной замки замку не увиѣа, не могу се
никадъ одобрити, што и' права вештина одбацуе,
као здравъ човекъ штаку.

Осимъ овы и многи' други' погрѣшака, кое
се не могу изброяти, можесе, као кривица са-
чинителю приписати, што е у стиховима не само
рѣчи безъ нужде изпреметао, по начину стары
римски' Стицотвораца, налазеѣи можда у томъ
нѣко улѣпшаванѣ, кое у велико смысао кваре,
већъ и самый размѣръ гласова тако е рапавъ, да
се найлакше примѣчава натѣга сачинителя. Да

бы се мои читатели, кои су можда у сматрању
лѣпи каквы образа (каквы прилично доста има,
но кои нису за *цбло* скроени, већъ у нѣму стое
као цвѣће у копривама) овакве погрѣшке као ма-
ловажне неотице прескочили, или превидли, о
томъ увѣрили, навест' љу овде само нѣколико
стихова за примѣръ, а читатели ће остало и са-
ми примѣтити:

„Зломѣ лютива води рѣчи концу.

Она жели съ ове круну главе.

Съ коіомъ име газишь мое правдомъ.

Да и съ друге бѣде нема стране.

Видіо си твои вѣру людій.

Ево теби съ мое прстенъ руке.

И одъ сваке ѣакоіомъ руке.

У наибольой отчина е цѣни.

Крвлю србской проливленомъ слави.

За круномъ те желя моіомъ вуче:

— о о — о — о — о — о — о

Кнезу одъ туге, Даби одъ веселя.

о — о о — о — о о — о

У грехви стане м' играти тѣло.

Одъ братинске убіеногъ руке.

На свету ми глава падне кнѣигу.

— о о — о о — о о — о

Отца одъ бѣде, а тебе одъ грѣха.

Већъ на све су заповѣсти стране.

Ал' я, свете вѣрный слуга цркве.

Кои нашей люто прети глави.“ и т. д.

Осимъ тога на мѣсти е по своіой вољи сливао два
самогласна писмена у еданъ слогъ, кои по своіой
природи два сачиняваю, само да му десеть сло-
гова изиђу. Да небы морао више такви стихова
наводити, некъ се читатели мои съ еднымѣ задо-

волѣ, у комъ е еданъ и истый слогъ и за еданъ и за два слога узеть, као:

„То изрекао, на краля напао.“

Изъ свега до садъ наведеногъ моћи ће безпристрастни читателѣи и сами о дѣлу судити, а и оне погрѣшке, кое нисамъ могао наводити, лако одкрити. Моя е намѣра была, да онимъ читателѣима, кои о дѣлу по самой споляшнѣости и крою рѣчій суде, ни найманѣ не испытываюћи унутрашнѣость и покретну силу, коя у цѣломъ влада, или бы требало да влада, само *правацѣ* покажемъ, когъ се имаю придржавати, приликомъ изрицаня пресуде о вредности предстоѣегъ дѣла; а остало нека сами своимъ разумомъ допуне. Кадъ приберемъ дакле све оне погрѣшке, кое самъ само *навео*; кадъ *цѣло дѣло* сравнимъ съ положенимъ правилама: онда се морамъ чудити Г. Суботићу, како е могао у оваквой важной ставри, па іоштъ нарученой, овакву карикатуру направити. Карикатуру велимъ збогъ того, што ніе свако оно дѣло производъ вештине, кое се може само нижой класи читателя допасти, и кое само *нѣке* улѣшане части, као цвѣтъ у трню, може показати, већъ *само оно*, у комъ *цѣло* свима потребама и законима вештине одговара. Не треба до вѣка сматрати Србе као недозрѣлу, недорастлу дѣцу: време е већъ, да имъ се я найвеће тайне светогъ храма покажу, а наћи ће се, кои ће гдѣкоима кратковидимъ и найсакривеніе прелести и лѣпоте одкрити, разчленити и разяснити, како бы се мало по мало съ вышимъ свѣтомъ вештине, узнали и свое іой сердце разтворили. Да е кои другій ову погрѣшку учинію, я се небы чудію, што бы сматрао као првый отважный полеть слабачки крыла у грдный просторъ; првый коракъ пузе-

ћегъ дѣтета, кое ће после кратко трајућегъ паданя слободно и по неравномъ путу одити; сматрао бы као малу слабостъ, кою слабо кои примѣчава и предузима: но што е ту погрѣшћу учи- нио Г. Суботићъ, томъ се морамъ чудити. Я самъ свагда више о ономъ мыслию, кои е јоштъ године 1841. у С. Н. Листу ч. 17. диктаторскимъ гласомъ о књижевности нашої говорю, съ томъ очевидномъ намѣромъ, да свима србскимъ писателыма цѣну побіе. Ко годъ жели нашемъ напредованю у лѣпой вештини препоне полагати, и са свимъ наopakій праваць дати, некъ се само потруди, да овакавѣ вкусѣ, какавѣ е у „Крало Деганскомѣ“ показанѣ, у Србству овлада. Шта е Г. Суботићъ овымъ дѣломъ Србству принео, и шта е одъ нѣга заслужио, показао е самѣ у горе наведеномъ брою С. Н. Листа овымъ рѣчма: „Како годъ што при децы пазити имамо, да землю, у кою хоћемо семе да бацимо, непокваримо, или да зло семе небацимо, и да плодносїе ускори- мо и умножимо: тако у овомъ другомъ одсеку (т. е у беллетристики) морамо якій позоръ имати, да, место у напредѣ, натрагъ непоступамо, да некваримо, место да поправлямо. А као ватре чувати се валя, да читателыма *вкусѣ непокваримо*. Писатель, кои у овой струки сгрѣши, тако е шкодію, да сто нѣи другы поправити и на болѣ окренути немогу. Покваренѣ вкусѣ, то е найвећый право҃ изображенія неприятель: то е найгорій напредованя у књижеству супостатѣ. Зато весма опазни треба да буду Писатели овогъ реда, а особито Беллетристици, ерь они найлакше грей на душу навући могу: Овымъ путемъ найлакше и душа и срце и воля, и начинѣ обхожденія прима или добро или наопако образованіе: то

е жалостна истина, кою искусство странвы народа довольно сведочи, но коя нѣма вѣе тако опасна и шкодљива быти могла, као што бы нама овако јошть у првоме почетку случитисе могло, кои ни съ какве друге стране помоћи, или одпора или лека немамо.“

Но колико се *нѣму* чудимъ, толико се двапутъ више морамъ чудити *Матицы* србской или болѣ рећи матичарима Пештанскимъ, како су могли овакво дѣло примити, и наградомъ увѣнчати, кое бы кодъ други' народа у *строгомъ* смыслу едва споменъ у књижевности заслужило. Одъ туда ће праведно други народи о нама судити, да *цѣло Србскій народъ* нема способни лица у лѣпой вештини и у пресуђиваню и цѣвѣню ове струке. Гди се тиче имена и чести *цѣлога* народа, ту треба добро очи отворити, и не уздати се само у свое силе. Но мора быти, да Матица себе сматра као средоточіе свега знаня цѣлога србскогъ народа, и да осимъ нѣ ни у каквой струцы не уме нико болѣ мыслити, ни судити; морала е сматрати себе као найвышну власть у изрицаню пресуде о свима књижевнимъ дѣлма, и да ту нема нико права пресуђивати, кадъ е *сама* о епосу пресуду изрекла, о *ономъ* дѣлу, кое ће и збогъ самогъ предмета, као и збогъ тога, што е *прво наградомъ увѣнчано*, свакогъ и домородца и странца пазљивость на себе привући. Ако то нѣе было изъ каквогъ пристрастія (кое бы се дало помыслити збогъ тога, што Матица нѣе саобштила *основе*, по којима е нашла, да е дѣло достойно награде, као што е Гете у своимъ Пропилеима чиню, као што е учиню и Г. Светићъ *эономъ* приликомъ, кадъ е Матица Бабукићеву грамматику

на саобштено іой нѣгово мвѣніе, као награде недостойну повратила, и кое бы се пристрастіе онда найболѣ увидѣло, кадъ бы се и друга епопеа, која е сачинителю враѣена, печатала), онда е ясно показано, да е Матица о ономѣ предмету судила, о комъ нема ни понятія. Ова бы се ляга, која на цѣло нашъ народъ пада, ямачно могла избѣћи, да е Матица у томъ оногъ човека избрала за судію, кои по обштемъ увѣреню, а и по самомъ нѣномѣ увѣреню, за садъ прво мѣсто на полю наше лѣпе вештине заузима, а то е, Г. Светицѣ. Обстоятелство, да ніе было болѣгѣ дѣла, не може извинити поступакъ Матице; ерѣ бы доцніе, може быти, кои другій болѣ дѣло поднесо, а она е вальда обеѣала награду за добро, а не за лоше дѣло. Манѣ бы за насъ и штете и срамоте было, да нисмо имали никаквогъ „епоса“, него што е овакавѣ наградомъ увѣнчанѣ. Ако и у осталимъ дѣлма за награду прописанимъ ове судіе буду свой судъ изрицали, онда можемо іоштѣ напредѣ о врлини нѣвиной судити.

Я знамъ, да ѣе Матица, по свомъ обичаю и мой поступакъ сматрати као производѣ пакости, злобе, наскакиваня и оклеветаваня, као одрицанѣ србске народности, као знакъ непріятелиства према србскомъ народу; ерѣ она држи свое поступке и народа интересе за едне и исте, и ако се нѣни неупутни поступцы опорочаваю, онда се, по нѣвомъ мвѣнію, на благо обште виче, онда се родѣ не любви, онда се нема предѣ огима благо и напредакѣ рода и т. д. Но то се зове злоупотреблявати любавѣ и повѣренѣ народа, газити свете свое дужности, и подѣ наличиємъ родолюбія, свое слабости, пристрастіе и користолюбіе покривати. Истина, ружно е откривати

предъ свѣтомъ наше слабости, што е опетъ *наша* срамота, а не туѣа; но іоштъ е ружніе прѣхутати, а црнѣ и горе, покривати, и као найвеће добро хвалити. Я мыслимъ, да бы мени *наймилие* было, кадъ бы се могао съ Матицомъ хвалити; но кадъ то не могу, онда ми се неће за зло примити, што ми и самый поступакъ съ „епосомъ“ силомъ ту мысао намеће, да е само користолюбіе матичара пештански и њїна узимность стварь на ползу њѣногъ члена, Г. Суботиѣа, рѣшила, као што се то и у другимъ приликама показуе. Кадъ бы Матица савршено одговарала цѣли свогъ установлѣня; кадъ бы савѣстно одправляла свое дужности, и кадъ бы имала предъ очима благо свогъ рода, праву просвѣту и напредакъ у књижевности: небы ямачно свою ревность у *самимъ празнимъ рѣзма* показивала, већъ у *дѣлу*; небы дѣла и поступке свои членова онаквомъ славомъ трубила; небы само *њима* на руку ишла, гди се годъ тиче користи, чести и славе. Кадъ бы и самъ Г. Суботиѣъ, као членъ Матице, праву ползу и напредакъ рода свога предъ очима имао, небы онакво гадно користолюбіе предъ свѣтомъ показао, и то *онаѣ* Суботиѣъ, на кога е среѣа свой рогъ излила; кои бы требао и *самъ дѣломъ* да покаже, колико му утемеляванѣ и напредованѣ Матице на срцу лежи; кои бы требао друге да увѣри, да у оной кошници, кою слабачке пчелице онако трудно медомъ пуне, ніе трутъ, кои скуплѣно троши, већъ *права Матица*, коя цѣлымъ радомъ управля и коя све свое силе обштемъ благу жертвуе. Да су дѣла њѣгова онаква иста, као што су рѣчи, небы ямачно свою користь предпоставіо Матичиной користи, небы свога „Краля Дечанскогъ“;

самъ издавао, већъ бы га *Матицы* или за малу накнаду уступіо, или, као *правый родолюбцацъ*, задовольвши се са самомъ наградомъ, поклоніо. Ал' то є обично, да они найманъ раде, кои найвише говоре, као што оне *кокошке* найманъ яя носе, кое найвише какоћу. Они мысле, да су стоструко накнадили свомъ роду привешену одъ други новчану помоћъ, ако само уста отворе и такве родолюбце похвале. Ако се стану сви Срби по њима управляти, онда смо себи спѣвали за душу; еръ то су прави књижевници и Фарисеи, о којма Христось у глави 23 стиху 2 — 3. вели: „На Мойсеовомъ сѣдалишту сѣдили су књижевници и Фарисеи; све што вамъ веле, да чините, чинте, ал' по њиовомъ дѣлу не чин'те, еръ говоре, а не чине.“

Найпосле не могу да прећутимъ ону велику слабость Г. Суботића, кою у хвалѣню *самогъ себе* показуе. Ако ће човекъ ма како способанъ, одличанъ, и славанъ быти, опеть не треба самъ себе да хвали, но нека очкуе похвалу одъ други, савршено увѣренъ, да га туђа похвала не може онако наградити, као њгова свѣсть. Когодъ уме о епосу њговомъ зрело судити, и коигодъ добро познае производе њгове у књижевности, тай се мора чудити, како є могао за свой мото узети оне Гетеове рѣчи: „Wir haben schon längst einen Sänger gehofft,“ (мы смо већъ давно очекивали пѣвца), башъ као да србскій народъ ніе имао до садъ ни єдногъ пѣвца, кои бы њгова славна дѣла опѣвао и прославіо; као да су сва та дѣла до садъ густомъ тамомъ покривена была, докъ и' онъ — Г. Суботићъ — ніе на видикъ изнео, и своимъ виспреннымъ даромъ обезсмртио и овѣчио. Да є ово ружно и срамно, то ће ми свакій онай допустити, у комъ

е јоштъ наймана искра учтивости и стида заостала. Ова бы му се слабостъ лако опростила, да е први пугъ показана, но „Дабраць“ га нѣговъ са свимъ осуђуе, у комъ на стр. 34 вели:

„Градъ се зову ти останци сада,
У полю су села Добринца,
Гди е Пѣсникъ сунце угледао,
Гди му живи и отацъ и майка,
Гди му санакъ братъ борави вѣтний
Братъ му Гавра, сестра Олимпя,
И братугедъ малый Григоріе.
Много пута, као мало дѣте,
По граду е съ другови ходіо,
И тражіо пильке за игранѣ.
Онда ніе знао преповѣсти,
Кою садъ е свѣту одиѣвао;
Ніе знао оно тражит' мѣсто,
Гди Владиславъ мачъ на отца трже;
Гди е страханъ судъ нѣму изречень;
Гди е было ненадно вѣнчанѣ;
Гди е было гробъ съ бодљивимъ триѣмъ;
Гди ли Савка чека да устане:
Садъ бы, садъ бы све то потражіо.
Сваком' свое мѣсто назначіо,
И живіо у прошлом' времену,
Животъ сладакъ съ тужнымъ споменима.
Онъ неможе, ал' другима дае,
Своимъ дае ужитакъ селякомъ,
Свое селу спомень изъ старине.
То му буди невина захвалность
За радости оны млади дана
И година баззлобног' дѣтства.
То некъ буде, што ће опоменут'
Селяке му на дальногъ свояка!
Благій Боже! хоће л' ова нѣсма
Преживити руку писаюћу?“ —

Онай човекъ, кои се овымъ рѣчма хвали, и рекао бы, свѣту съ высине свое труби: чуите, вы слабомоћни! ту у Добринцыма „угледао е вашъ пѣсникъ сунце,“ онай, у кога се слави и Вы огладате — идите и познайте оно мѣсто, кое Вамъ е таквогъ мужа поклонило, и пролите потокъ суза одъ радости и умилѣня; онай човекъ, кои се поноси и горди, што е онакву пѣсму знао одпѣвати (коя му му е найгоре за рукомъ изпала), и кои іой самъ безсмертіе предъ свѣтомъ обећава: тай мора быти у самогъ себе залюблѣнъ, морао е сваку учтивость, пристойность и стидъ у своимъ грудма угушити. То су златни плодови претеране похвале, коіомъ га е Г. Павловић іошть у вѣговимъ младимъ годинама претрпавао, што е после краткогъ времена улагиванѣ, преправлянѣ за свое дѣли и подстрекаванѣ Павловићево, приміо као знакъ правогъ увѣреня и признаваня превелике вѣгове способности. Но колика коме похвала припада, то е врло добро онама познато, кои о човеку по дѣлма суде, а не по туѣимъ рѣчма, па ма колико наимницы и дужницы викали и трубили. Овакавъ жалостанъ примѣръ мыслимъ да ће усавѣтовати како оне, кои несмыслено и претерано друге хвале, тако и оне, кои се на такву похвалу много ослањяю, велико поузданѣ у свое силе добіяю, и лакомислено и безъ свакогъ обзирања скрпѣно дѣло као производъ найвећегъ женія у свѣтъ прате.

Ово е све, што самъ овомъ приликомъ за нужно нашао о „Кралоу Дечанскомъ“ реѣи; а дали е умѣстно и праведно, нека суде они читательи, кои су се дугимъ упражняванѣмъ разума привикли, разликовати дѣло одъ особе. Многима ће неправо быти, што се дѣло онога тако нештедливо решетта, кои е вѣкій аукторитетъ у народу

задобію; но ако ти исти оставе 'особу на страну, а само дѣло узму пред'асе: онда се надамъ, да ће много одъ свое лютине попустити и увѣрити се, да само име и судъ Матице ніе увѣкъ довольно емство за врлину и одличіе каквогъ дѣла. Оволико за садъ; а другій путь, ако потребно и нужно буде, и више.

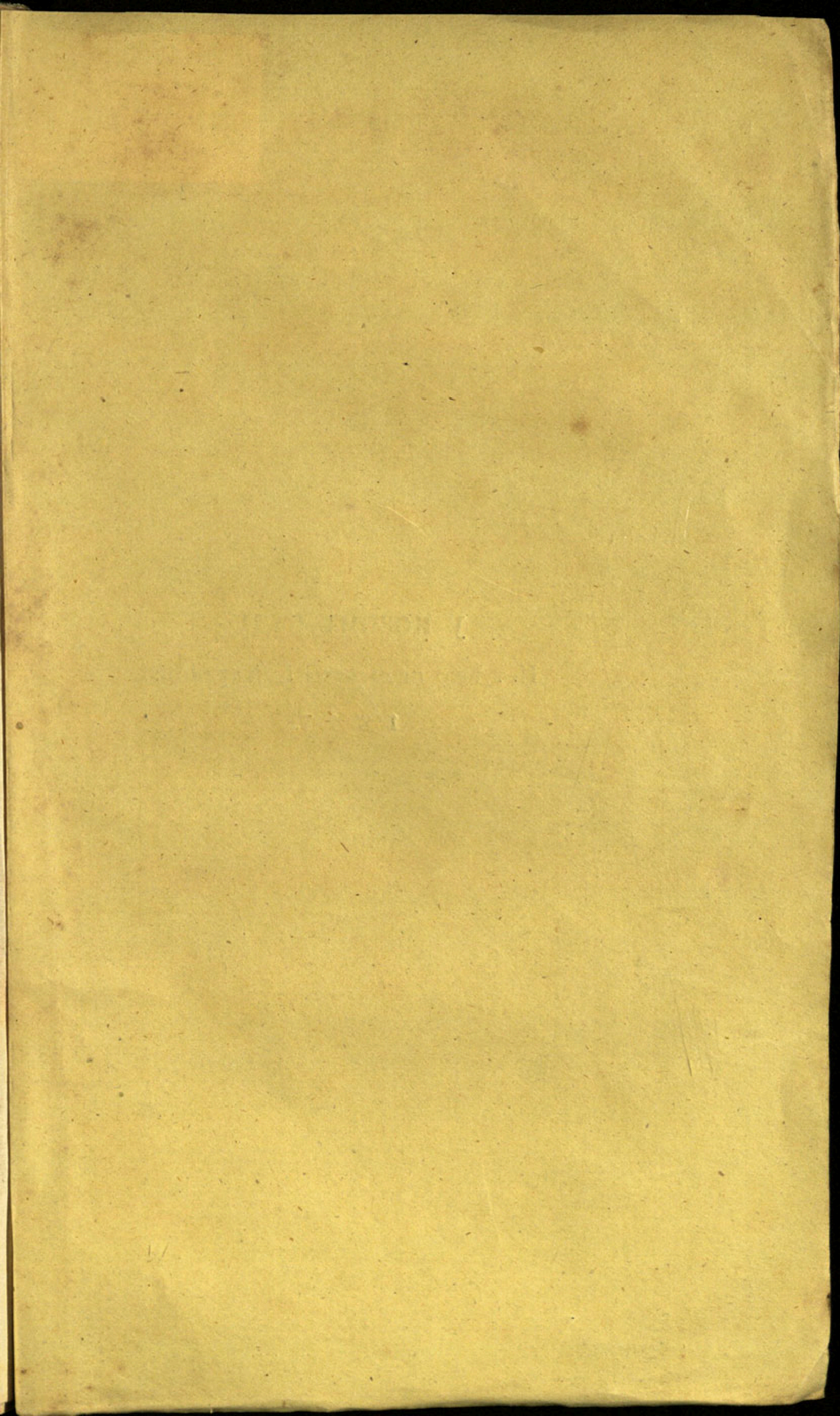

ГЛАВНІЄ ПОГРЪШКЕ.

На страни:	у врсти:	мѣсто:	читай:
11	30	вѣвца	пѣвца
11	33	баспа	басма.
25	23	жаля	желя.
28	23	извытивана	изпытиваня.
30	4	мдада	млада.
34	14	гуозне	грозне.
35	у стиху 12	ѣнд	ѣнд.
36	„ србс 6	Отсе	Отче.
37	у стиху 4	сватди	свагди.
39	„ врсти 30	кокавъ	какавъ.
40	11	пuedаемо	предаемо.
45	4	наговѣру	наговору.
45	26	на себе	на себе.
47	12	прый	првый.
47	33	жасостанъ	жалостанъ.
48	20	1340	1840.
63	32	раздржуе	раздражуе.
69	17	вланини	планини.
70	31	унукемъ	унукомъ-
71	8	тузе	туге.
83	5	нѣви	нѣни.
90	31	залену	зелену.
95	24	еъ	съ.
113	21	иа	на
115	11	пуну	путу
117	30	такви	таквы
118	19	ставри	ствари
119	4	погрѣшѣу	погрѣшку,

ТЪАВНН ПОТЪАВНН

110	110	1	ноуѣннѣ	ноуѣннѣ
111	111	2	тѣннѣ	тѣннѣ
112	112	3	нѣннѣ	нѣннѣ
113	113	4	нѣннѣ	нѣннѣ
114	114	5	нѣннѣ	нѣннѣ
115	115	6	нѣннѣ	нѣннѣ
116	116	7	нѣннѣ	нѣннѣ
117	117	8	нѣннѣ	нѣннѣ
118	118	9	нѣннѣ	нѣннѣ
119	119	10	нѣннѣ	нѣннѣ
120	120	11	нѣннѣ	нѣннѣ
121	121	12	нѣннѣ	нѣннѣ
122	122	13	нѣннѣ	нѣннѣ
123	123	14	нѣннѣ	нѣннѣ
124	124	15	нѣннѣ	нѣннѣ
125	125	16	нѣннѣ	нѣннѣ
126	126	17	нѣннѣ	нѣннѣ
127	127	18	нѣннѣ	нѣннѣ
128	128	19	нѣннѣ	нѣннѣ
129	129	20	нѣннѣ	нѣннѣ
130	130	21	нѣннѣ	нѣннѣ
131	131	22	нѣннѣ	нѣннѣ
132	132	23	нѣннѣ	нѣннѣ
133	133	24	нѣннѣ	нѣннѣ
134	134	25	нѣннѣ	нѣннѣ
135	135	26	нѣннѣ	нѣннѣ
136	136	27	нѣннѣ	нѣннѣ
137	137	28	нѣннѣ	нѣннѣ
138	138	29	нѣннѣ	нѣннѣ
139	139	30	нѣннѣ	нѣннѣ
140	140	31	нѣннѣ	нѣннѣ
141	141	32	нѣннѣ	нѣннѣ
142	142	33	нѣннѣ	нѣннѣ
143	143	34	нѣннѣ	нѣннѣ
144	144	35	нѣннѣ	нѣннѣ
145	145	36	нѣннѣ	нѣннѣ
146	146	37	нѣннѣ	нѣннѣ
147	147	38	нѣннѣ	нѣннѣ
148	148	39	нѣннѣ	нѣннѣ
149	149	40	нѣннѣ	нѣннѣ
150	150	41	нѣннѣ	нѣннѣ
151	151	42	нѣннѣ	нѣннѣ
152	152	43	нѣннѣ	нѣннѣ
153	153	44	нѣннѣ	нѣннѣ
154	154	45	нѣннѣ	нѣннѣ
155	155	46	нѣннѣ	нѣннѣ
156	156	47	нѣннѣ	нѣннѣ
157	157	48	нѣннѣ	нѣннѣ
158	158	49	нѣннѣ	нѣннѣ
159	159	50	нѣннѣ	нѣннѣ
160	160	51	нѣннѣ	нѣннѣ
161	161	52	нѣннѣ	нѣннѣ
162	162	53	нѣннѣ	нѣннѣ
163	163	54	нѣннѣ	нѣннѣ
164	164	55	нѣннѣ	нѣннѣ
165	165	56	нѣннѣ	нѣннѣ
166	166	57	нѣннѣ	нѣннѣ
167	167	58	нѣннѣ	нѣннѣ
168	168	59	нѣннѣ	нѣннѣ
169	169	60	нѣннѣ	нѣннѣ
170	170	61	нѣннѣ	нѣннѣ
171	171	62	нѣннѣ	нѣннѣ
172	172	63	нѣннѣ	нѣннѣ
173	173	64	нѣннѣ	нѣннѣ
174	174	65	нѣннѣ	нѣннѣ
175	175	66	нѣннѣ	нѣннѣ
176	176	67	нѣннѣ	нѣннѣ
177	177	68	нѣннѣ	нѣннѣ
178	178	69	нѣннѣ	нѣннѣ
179	179	70	нѣннѣ	нѣннѣ
180	180	71	нѣннѣ	нѣннѣ
181	181	72	нѣннѣ	нѣннѣ
182	182	73	нѣннѣ	нѣннѣ
183	183	74	нѣннѣ	нѣннѣ
184	184	75	нѣннѣ	нѣннѣ
185	185	76	нѣннѣ	нѣннѣ
186	186	77	нѣннѣ	нѣннѣ
187	187	78	нѣннѣ	нѣннѣ
188	188	79	нѣннѣ	нѣннѣ
189	189	80	нѣннѣ	нѣннѣ
190	190	81	нѣннѣ	нѣннѣ
191	191	82	нѣннѣ	нѣннѣ
192	192	83	нѣннѣ	нѣннѣ
193	193	84	нѣннѣ	нѣннѣ
194	194	85	нѣннѣ	нѣннѣ
195	195	86	нѣннѣ	нѣннѣ
196	196	87	нѣннѣ	нѣннѣ
197	197	88	нѣннѣ	нѣннѣ
198	198	89	нѣннѣ	нѣннѣ
199	199	90	нѣннѣ	нѣннѣ
200	200	91	нѣннѣ	нѣннѣ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19 Ср II 1209.1

У НОВОМЪ САДУ,

Печатано писменима І. Каулицій

1 8 4 7.